T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ESNEK HACİM KURGUSUNDA MEKANSAL EYLEM TARAMALARI: ÇEŞİTLİ PLAN DÜZLEMLERİ ÜZERİNDEN OKUMALAR

Ümran AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ

Ocak, 2024

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ESNEK HACİM KURGUSUNDA MEKANSAL EYLEM TARAMALARI: ÇEŞİTLİ PLAN DÜZLEMLERİ ÜZERİNDEN OKUMALAR

Ümran AYDIN tarafından hazırlanan tez çalışması 03.01.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Semin ERKENEZ, Üye
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi _____

Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ sorumluluğunda tarafımca hazırlanan "Esnek Hacim Kurgusunda Mekansal Eylem Taramaları: Çeşitli Plan Düzlemleri Üzerinden Okumalar" başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Ümran AYDIN

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince desteğiyle güç veren, tecrübesiyle anlam katan, ılımlı tavrıyla pozitif bakış açısı kazandıran çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın gelişimi açısından önemli katkılarda bulunmak adına çok değerli vaktini ayıran saygıdeğer Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU'na ve Dr. Öğr. Üyesi Semin ERKENEZ'e çok teşekkür ederim.

Hayatım boyunca en yakın arkadaşım olmayı başarmış çok sevgili babama, gerçekçi tavrı ve desteğiyle yolumu çizmeme yardımcı olan çok değerli anneme derinden teşekkür ederim.

Ümran AYDIN

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR iv
SİMGE LİSTESİ vii
KISALTMA LİSTESİ viii
ŞEKİL LİSTESİ ix
TABLO LİSTESİ xii
ÖZET xiii
ABSTRACT xv
1 GİRİŞ 1
1.1 Bağlam 1
1.2 Amaç 2
1.3 Yöntem 2
2 BİR KAVRAM OLARAK ESNEKLİK 4
2.1 Esnekliğin Tanımı 4
2.1.1 Esnekliğin Tarihsel Süreci 6
2.2 Esnekliğin Oluşumu 16
2.2.1 Kullanıcı – Mekan İlişkisine Bağlı Etmenler 17
2.2.2 Kullanıcı – Çevre İlişkisine Bağlı Etmenler 19
2.2.3 Teknoloji – Mekan İlişkisine Bağlı Etmenler 20
2.3 Mimari Tasarımda Esnekliği Sağlayan Süreçler 21
2.3.1 Tasarım Esnekliği 22
2.3.2 Yapım Esnekliği 23
2.3.3 Kullanım Esnekliği 23
3 ESNEK HACİM KURGUSUNDA MEKANSAL EYLEM 25
3.1 Hacim, Mekan ve Eylem İlişkisi 25
3.1.1 Fiziksel Gereksinimler 26
3.1.2 Psiko-Sosyal Gereksinimler 30
3.1.3 Deneyimsel Gereksinimler 33
3.2 Gereksinimler Çerçevesinde Mekansal Eylem ve Esneklik Çarpışması 37
3.2.1 Mekansal Eylemlerin Oluşma Biçimleri 39
3.2.2 Mekansal Eylemin Esnek Hacimdeki Yeri 42
4 ÇEŞİTLİ PLAN DÜZLEMLERİNİN İRDELENMESİ 46
4.1 Kullanıcı Etkileşimi Bağlamında Mekan 46

4.2 Yapılaşmaların İrdelenmesi 49
4.2.1 Esnek Deneyimsel Gereksinimler Odaklı Plan Düzlemleri 49
4.2.2 Esnek Psiko-sosyal Gereksinimler Odaklı Plan Düzlemleri 64
4.2.3 Esnek Fiziksel Gereksinimler Odaklı Plan Düzlemleri 77
4.3 Yapılaşmalar Çerçevesinde Bulgular 89
5 SONUÇ, ÖNERİ VE TARTIŞMA **93**
KAYNAKÇA **98**
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR **104**

SİMGE LİSTESİ

m^2	metrekare
m^3	metreküp

KISALTMA LİSTESİ

CIAM	Congres Internationaux d'Architecture Moderne
YY	Yüzyıl
CNC	Computer Numerical Control
OMA	Office for Metropolitan Architecture
MIF	Manchester International Festival

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Kavramsal çerçeve ve akış (Ümran Aydın) 3
Şekil 2.1 Anadolu'daki Türk evinin birimsel düzeni [9] 7
Şekil 2.2 Çalışma bağlamında irdelenen yapılaşmalar (Ümran Aydın) 9
Şekil 2.3 Dom-ino evi [12]. 10
Şekil 2.4 Rietveld Schröder evi [13]. 11
Şekil 2.5 Rietveld Schröder evi, dönüşen üst kat mekanları [14]. 11
Şekil 2.6 Central Beheer [16]. 12
Şekil 2.7 Nakagin Kapsül Kulesi [18]. 13
Şekil 2.8 Sendai Mediatheque [19]. 14
Şekil 2.9 Sendai Mediatheque iç kurgu [20]. 15
Şekil 2.10 Atelier Gardens [21]. 15
Şekil 2.11 Çalışma bağlamında esnekliğin oluşumunda etkili olan faktörler (Ümran Aydın) 17
Şekil 2.12 Yapının tasarım ve kullanım sürecinde okunan esneklik türleri [27] 22
Şekil 3.1 Fiziksel gereksinimler (Ümran Aydın). 28
Şekil 3.2 Hacmin mekana dönüşümünde fiziksel etmenler (Ümran Aydın). 30
Şekil 3.3 Psiko-sosyal gereksinimler (Ümran Aydın). 31
Şekil 3.4 Hacmin mekana dönüşümünde psiko-sosyal etmenler (Ümran Aydın). 33
Şekil 3.5 Deneyimsel gereksinimler (Ümran Aydın). 35
Şekil 3.6 Hacmin mekana dönüşümünde deneyimsel etmenler (Ümran Aydın). 36
Şekil 3.7 Gereksinimler çerçevesinde mekansal eylem (Ümran Aydın). 38
Şekil 3.8 Hacmin mekana dönüşümü (Ümran Aydın). 38
Şekil 3.9 Mekanın eylem ağı (Ümran Aydın). 39
Şekil 3.10 Fiziksel gereksinimlerin baskın olduğu mekansal eylem ağı (Ümran Aydın). 40
Şekil 3.11 Psiko-sosyal gereksinimlerin baskın olduğu mekansal eylem ağı (Ümran Aydın). 41
Şekil 3.12 Deneyimsel gereksinimlerin baskın olduğu mekansal eylem ağ (Ümran Aydın)ı. 42
Şekil 3.13 Mekansal eylem kavramanın esneklik kavramı ile çarpışması (Ümran Aydın). 43
Şekil 4.1 Fiziksel gereksinimler doğrultusunda mekansal girdiler (Ümran Aydın). 47

Şekil 4.2 Psiko-sosyal gereksinimler doğrultusunda mekansal girdiler (Ümran Aydın). 47
Şekil 4.3 Deneyimsel gereksinimler doğrultusunda mekansal girdiler (Ümran Aydın). 48
Şekil 4.4 Yaşanılabilir Modülün katlanabilirliği [42]. 50
Şekil 4.5 Sistemi besleyen arka modül [42]. 51
Şekil 4.6 Farklı işlevlere hizmet eden yaşanabilir modül tasarımı [42]. 51
Şekil 4.7 Çalışma, yeme-içme ve dinlenme mekanları [42]. 52
Şekil 4.8 İç-dış mekan ilişkisinde esneklik kurgusu [42]. 52
Şekil 4.9 Yapıya dair planlar ve kesitler [42]. 53
Şekil 4.10 Yaşanabilir Modül yapısının esnek mekansal eylem ağı [42] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 54
Şekil 4.11 Sistemin esneklik kurgusunu besleyen 3 modül [43]. 55
Şekil 4.12 Yoga stüdyosu [43]. 56
Şekil 4.13 Kayar panel sistemleri [43]. 56
Şekil 4.14 Raylı modüller ve depolama sistemi [43]. 57
Şekil 4.15 Yapıya dair planlar [43]. 58
Şekil 4.16 Yolanda Evi yapısının esnek mekansal eylem ağı [43] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 59
Şekil 4.17 Yapıya ait merdiven [44]. 61
Şekil 4.18 Yapının merkezinde yer alan mutfak [44]. 61
Şekil 4.19 Izgara sistemi [44]. 62
Şekil 4.20 Yapıya dair planlar [44]. 63
Şekil 4.21 TINA Ofis ve Konut yapısının esnek mekansal eylem ağı [44] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 64
Şekil 4.22 Perdeli toplantı odası [45]. 65
Şekil 4.23 Yapıya dair plan düzlemi [45]. 66
Şekil 4.24 SOGEN Ofis yapısının esnek mekansal eylem ağı [45] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 67
Şekil 4.25 Hareketli paneller ve depolama hizmetleri [46]. 69
Şekil 4.26 Hareketli paneller ve sirkülasyon ilişkisi [46]. 69
Şekil 4.27 Yapıya dair planlar [46]. 70
Şekil 4.28 Dilek Okulu yapısı esnek mekansal eylem ağı [46] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 71
Şekil 4.29 Yapının çevresiyle etkileşimi [47]. 72
Şekil 4.30 Esnek modüller ve çevre etkileşimi [47]. 72
Şekil 4.31 Yapıya ait 2 adet küboid ve işlevsel dağılım [47]. 73

Şekil 4.32 Zemin kotun işlevsel anlamda çok yönlülüğü [47]. 73
Şekil 4.33 Yapıya dair alt kot planları [47]. 75
Şekil 4.34 Yapıya dair üst kot planları [47]..... 76
Şekil 4.35 Yeni Bauhaus Müzesi yapısının esnek mekansal eylem ağı [47] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 77
Şekil 4.36 Yapının dış cephesi [48]. 79
Şekil 4.37 Bölücülerin mekansal esneklik kurgusuna katılımı [48]. 80
Şekil 4.38 Yapıya dair planlar [48]. 81
Şekil 4.39 Substrat Fabrikası yapısının esnek mekansal eylem ağı [48] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 82
Şekil 4.40 Yapının dış cephe dili [49]. 83
Şekil 4.41 Yapıya ait esnek mekan [49]. 84
Şekil 4.42 Yapıya dair planlar [49]. 85
Şekil 4.43 Germersheim İtfaiye İstasyonu yapısının esnek mekansal eylem ağı [49] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.)..... 86
Şekil 4.44 Yapının çevreyle etkileşimi [50]. 87
Şekil 4.45 Yapı kurgusu [50]. 87
Şekil 4.46 Çeşitli esnek plan kurguları [50]. 88
Şekil 4.47 Uluslararası Aviva Stüdyoları yapısının esnek mekansal eylem ağı [50] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.). 89
Şekil 4.48 Çalışma bağlamında ele alınan yapılaşmalardaki taranan eylemler ve esneklik ilişkisi (Ümran Aydın)..... 90
Şekil 5.1 Esneklik ve mekansal eylem etkileşiminin kullanıcı bağlamındaki yeri (Ümran Aydın). 95

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Farklı esneklik tanımlamaları [5]. 5
Tablo 4.1 Yaşanabilir Modül yapı künyesi. 49
Tablo 4.2 Yolanda Evi yapı künyesi. 55
Tablo 4.3 TINA Ofis ve Konut Binası yapı künyesi. 60
Tablo 4.4 SOGEN Ofis yapı künyesi. 65
Tablo 4.5 Dilek Okulu yapı künyesi. 68
Tablo 4.6 Yeni Bauhaus Müzesi yapı künyesi. 71
Tablo 4.7 Substrat Fabrikası yapı künyesi. 78
Tablo 4.8 Germersheim İtfaiye İstasyonu yapı künyesi. 83
Tablo 4.9 Uluslararası Aviva Stüdyoları yapı künyesi. 86

ÖZET

Esnek Hacim Kurgusunda Mekansal Eylem Taramaları: Çeşitli Plan Düzlemleri Üzerinden Okumalar

Ümran AYDIN

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi. Hande Düzgün BEKDAŞ

İnsanın var oluşuna dayanan mekan kavramı başlangıçta korunma ihtiyacıyla kullanıcı hayatına entegre olmuş, gelişen süreçlerde ise dönemin sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik değişimleri ile doğrudan etkileşim kurarak kavramsal zenginliğini artırmıştır. Tarihsel süreç boyunca varlığını sürdüren mimari mekan etkinliği, tezin çıkış noktası olmakla birlikte çeşitli alt kavramlarla desteklenerek çalışmanın ana kurgusu olan insan-eylem-çevre etkileşimini aktarmakta bir altlık olarak ifade edilmiştir. Bahsi geçen bu etkileşimi aktarmak adına çalışmanın en başında teknolojik gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan esnek mekan kavramı ele alınmıştır. Yapılan aktarımlarda değerlendirildiği üzere, esnek mekan 20. yy. başlarında toplumsal olaylardan dolayı ortaya çıkan konut açığını giderebilmek, değişen tüketici gereksinimlerine hızlı ve pratik bir çözüm oluşturabilmek, gelecekte mekanın karşılaşacağı olası senaryolara karşı alternatif sunabilmek ve mekana sürdürülebilir bir nitelik kazandırabilmek adına insan hayatına dahil olmuştur. Yapısal ve kentsel ölçekte çeşitli fikir ve uygulama projeleriyle desteklenen esnek mekan etkinliğinin kullanıcısıyla olan etkileşimi çeşitli örnekler üzerinden çalışmanın giriş niteliği taşıyan bölümlerinde değerlendirilmiştir.

Kullanıcı-esnek mekan ilişkisini değerlendirilebilmek adına mekanı tanımlayan, oluşturan ve insan için yaşanabilir hale getiren gereksinimler çalışma bağlamında mekansal eylem olarak ele alınmıştır. Tanımlamaların ardından, çalışmada esnek mekan-kullanıcı iletişimi çeşitli plan düzlemleri üzerinde mekansal tanımlarla işaretlenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu tez çalışması; esnek mekanın kullanıcısıyla olan etkileşimini mekansal eylem bağlamında tarayarak mimari esnek tasarım fikrine bir bakış açısı oluşturmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın değerlendirme kısımlarındaki örneklem grupları, mekansal eylemde tanımlanan fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel olmak üzere üç başlıkta ele alınan kurgunun ışığında, bahsi geçen başlıkları besler nitelikteki esnek yapılaşmalardan oluşmaktadır. Yapılan değerlendirilmelerde esas amaç, esnek mekanın değişen sınırları ve dönüşebilen elemanlarının kullanıcı zihnindeki mekansal eylemde bir çeşitlenmeye veya katmanlaşmaya sebebiyet verebileceğini aktarmaktır. Birden fazla gereksinimlere hizmet eden mekan, zihinde bir mekansal eylem çarpışması yaşatabilir ve bu durumda esnek olmayan bir mekana göre, esnek mekanda çok katmanlı bir eylem kurgusundan bahsetmeyi mümkün hale getirebilir. Bahsi geçen eylemsel çeşitlenmenin farklı plan düzlemleri üzerindeki etkisi taranarak, esnek mekanın oluşumunda mekansal eylemi bir faktör olarak sürece dahil etmeye dair farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Esnek mekanın *"uygulanabilirliğine"* bir filtre oluşturmanın kullanıcı-mekan etkileşimini güçlendirebileceği ön görüldüğünden, bu anlamda bir bakış açısı kazandırılması çalışmanın temel çıktısıdır.

Anahtar Kelimeler: Esneklik, Mekansal Eylem, Teknoloji, Deneyim.

ABSTRACT

The Search For Spatıal Activity In Flexıble Confıguratıons: Readıngs Through Varıous Plan Layouts

Ümran AYDIN

Department of Architecture

Master of Science Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Hande Düzgün BEKDAŞ

The concept of space, which is based on human existence, was initially integrated into user life with the need for protection, and in the developing processes, it increased its conceptual richness by directly interacting with the social, economic, cultural and technological changes of the period. The architectural space activity, which has existed throughout the historical process, is the starting point of the thesis and is supported by various sub-concepts and expressed as a basis for conveying the human-action-environment interaction, which is the main fiction of the study. In order to convey this interaction, the concept of flexible space, which emerged with the influence of technological developments, was discussed at the beginning of the study. As evaluated in the transfers made, flexible space dates back to the 20th century. It has been involved in human life in order to eliminate the housing deficit that emerged due to social events in the beginning, to create a fast and practical solution to changing consumer needs, to offer alternatives to possible scenarios that the place will face in the future, and to give the place a sustainable quality. The interaction of flexible space activity with its users, supported by various ideas and application projects at structural and urban scale, has been evaluated in the introductory sections of the study through various examples.

In order to evaluate the user-flexible space relationship, the requirements that define and create the space and make it livable for people are considered as spatial action in the context of the study. Following the definitions, in the study, flexible space-user communication was marked and evaluated with spatial definitions on various plan planes. This thesis work; It aims to create a perspective on the idea of architectural flexible design by scanning the interaction of flexible space with its user in the context of spatial action. The sample groups in the evaluation parts of the study consist of flexible structures that feed the mentioned titles, in the light of the fiction discussed under three headings: physical, psycho-social and experiential, defined in spatial action. The main purpose of the evaluations is to convey that the changing boundaries and transformable elements of the flexible space may cause a diversification or layering in the spatial action in the user's mind. A space that serves more than one need can create a collision of spatial action in the mind, and in this case, it can make it possible to talk about a multi-layered action setup in a flexible space, compared to an inflexible space. By scanning the effect of the mentioned operational variation on different plan planes, it is aimed to raise awareness about including spatial action as a factor in the formation of flexible space. Since it is predicted that creating a filter for the "applicability" of flexible space can strengthen user-space interaction, gaining a perspective in this sense is the main outcome of the study.

Keywords: Flexibility, Spatial Action, Technology, Experience.

1
GİRİŞ

1.1 Bağlam

Esneklik kavramı, mimari tasarımda ele alınabilecek çok yönlü bir tasarım kriteridir. Kavram belirli toplumsal tetiklemelerin ardından tartışılmaya, tanımlanmaya ve değerlendirmeye başlanmış, bu süreç 20. yy. başlarında başlayıp günümüze kadar şekillenmiş ve gelecek yıllarda da şekillenmeye devam edebilecek niteliktedir. Bahsi geçen toplumsal tetiklemeler I. ve II. Dünya Savaşlarının ardından insanların sosyal yaşamlarının etkilenmesi kadar kentlerin mimari açıdan da etkilenmesiyle oraya çıkmıştır. Kent yaşamının çoğunluğunu oluşturan konutların hızlı ve büyük ölçekte zarar görmesi sonucunda ortaya konut açığı problemi çıkmıştır. Bu probleme çözüm olarak gelişen teknoloji ve endüstri araçları ile hızlı bir seri üretim planı çizilmiş, bu plan dönemsel mimari etkinliğini teknolojinin ve endüstrinin bir parçası haline getirmiştir. Farklı disiplinler arası gerçekleşen bu harmanlanma durumu sentezini tam gerçekleştiremediğinden zamanla konutların mekansal kalitesi düşmüş, mekan bir makine gibi ele alınmış ve nihayetinde dönemsel zihniyetlerin tepkisine sebebiyet vermiştir. Algısal tartışmaların sonucunda, 1929'da gerçekleşen CIAM kongresinde bu durum yeniden ele alınmış ve probleme çözüm olarak esneklik kavramından bahsedilmeye başlanmıştır. Kongreden önce de esneklik fikri dönemin mimarlık öncüleri tarafından mimari tasarım bağlamında ele alınmış olsa da ulusal anlamda gerçekleştirilen bir adım bu kongrede gerçekleştirilmiştir. Devam eden yıllarda görüşler, bir mekanın olası gelecek senaryolara uyum sağlayabilmesi etrafında toparlanmış ve tüm bunlardan hareketle esneklik kavramı mimarlık terminolojisinde yerini alır duruma gelmiştir. Günümüze kadar birçok farklı düşünür tarafından çeşitli tanımlamalarla zenginleştirilen kavram, günümüzde minimum alandan maksimum verimi elde etmek, hızla değişen sosyal yaşama ve tüketici gereksinimlerine cevap verebilmek adına bir tasarım çözümü olarak fikir ve uygulama projeleri üzerinden değerlendirilmeye ve tartışılmaya devam etmektedir. Yakın yıllarda hala örnekleri görülebilen esnek mekanlar, hızla gelişen dünya için modernizm ve postmodernizm ile entegre olarak mimari etkinliğini sürdürmektedir.

1.2 Amaç

Çalışmada mekanın insan ve sosyal çevreyle olan etkileşimini baz alan bir kuramsal altlık ile esnek hacmin oluşumu, gelişimi ve günümüzdeki konumu ifade edilerek esnek mekanın terminolojik anlatımına katkıda bulunabilmek, bir hacmin mekana dönüşümündeki başlıca etmenleri sınıflandırarak kullanıcının mekansal deneyiminde bir etki oluşturabilmek, esnek hacimde var olan birbirinden farklı mekansal senaryoların ve beraberinde barındırdığı mekansal eylemlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini örneklem grupları üzerinde tarayarak eylem çeşitlenmesinin mekansal deneyimde yarattığı etkiyi sorgulayabilmek, bu bağlamda esnek hacmin var olma süreçlerinde tasarımcıda ve kullanıcıda mekansal eylem çeşitlenmesine dair farkındalık yaratabilmek amaçlanmıştır. Çeşitli plan düzlemleri üzerinde tarama yaparak, esnek mekanın *"uygulanabilirliği"* sorgulanmış, tasarım sürecinde eylemin bir girdi olarak yer alması hedeflenmiştir.

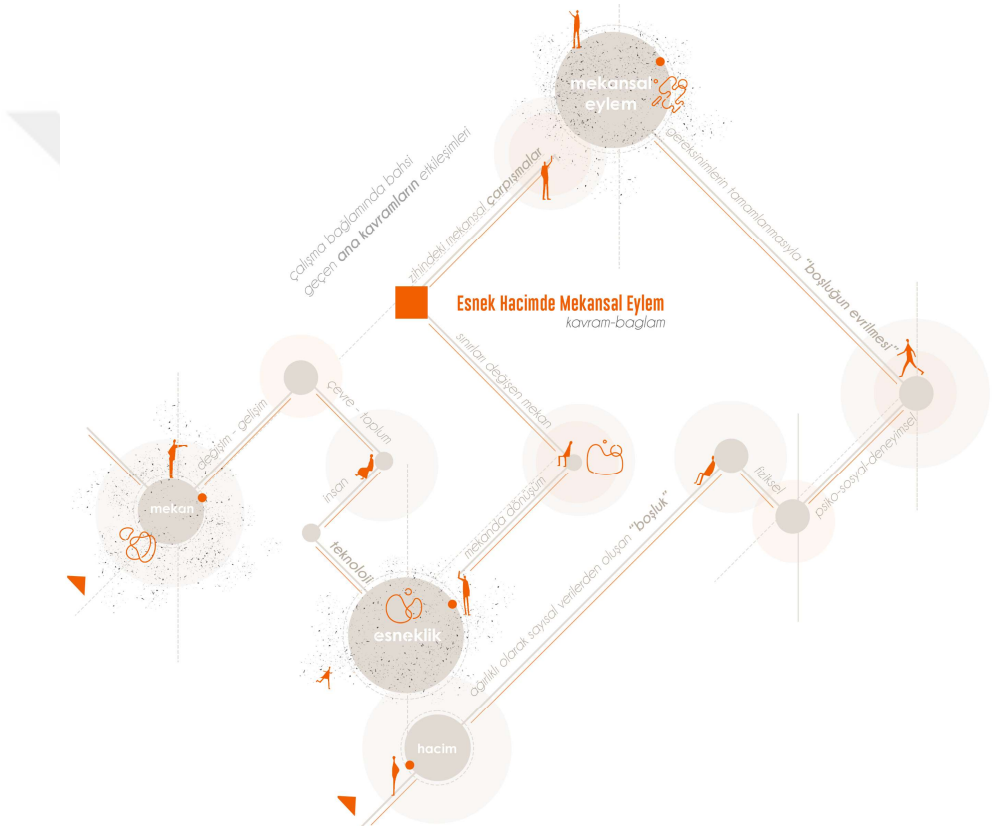
1.3 Yöntem

Esneklik kavramının niteliksel yönüne ağırlık veren bu tez çalışmasında, kavramı aktarabilmek adına esnekliğin mimari mekan etkinliği üzerindeki temel girdilerinden ve çıktılarından literatür taraması yapılarak bahsedilmiştir. Esnekliğin mekan üzerindeki etkisini sorgulayabilmek ve kavramsal çerçevesini oluşturabilmek için görsel araçlarla desteklenerek bir içerik analizi taraması gerçekleştirilmiştir.

Kavramsal içerik analizini desteklemek ve altlığını oluşturabilmek adına öncelikle bölüm 2'de esneklik kavramının tanımına, var olma sebeplerine, oluşum ve gelişim süreçlerine yer verilmiş, daha sonra oluşturulan bu kavramın kullanıcı ile etkileşimini incelemek adına esnek mekan kurgusu ile oluşturulan yapılaşmalardan örnekler irdelenmiştir. Bu kısımda amaç, esnek tasarım yaklaşımının bir ihtiyaçtan doğduğu, bu sebeple temelde bir teori olarak oluştuğu ve bu teorinin pratikte mekan kavramı ile nasıl bir çarpışma yaşadığını aktarmaktır. Örneklerde kullanıcının esnek mekan anlayışına ait yapılaşmalara yer verilmiş ve kullanıcı ile etkileşimi açısından durumun kritiği yapılmıştır.

Bölüm 3'te esneklik kavramının mekanla olan iletişimini inceleyebilmek adına hacim, mekan ve eylem kavramları çeşitli alt kavramlarla desteklenerek

tanımlanmıştır. Ardından hacmin mekana dönüşebilmesi ve kullanıcı için yaşanabilir bir alan olabilmesi için belirli gereksinimler sıralanmış, tüm bunların sonucunda ise mekansal eylemin oluştuğu ifade edilmiştir. Gereksinimlerin esnek mekan içerisindeki rolü, değişimi ve gelişimi örneklem grubu üzerinden incelenerek, esnek mekanda eylem taramaları gerçekleştirilmiştir. Taramalar gerçekleştirilirken kullanıcı-mekan etkileşiminden doğan mekansal eylem çeşitlenmeleri kriter olarak ele alınmıştır. Mekanın eylemsel ağını oluşturan fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel odaklı kurguların baskınlığına göre farklılaşabilen bir örneklem grubu oluşturulmuştur.

Şekil 1.1 Kavramsal çerçeve ve akış (Ümran Aydın).

Seçilen örnek grupları üzerinden yapılan tarama kurgusunda mekansal sınırlar işaretlenerek işlevsel durum bölüm 4'te ifade edilmiş, tüm bunlardan hareketle örnek yapılaşmalarda var olan esnek mekanlardaki aynı alana dair farklı eylemlerin çatışması / karşılaşması durumu çeşitli diyagramlar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma bağlamında esnek mekanda var olan eylemlerin taraması yapılarak kullanıcı açısından mekansal algının mevcut durumu irdelenmiştir (Şekil 1.1). İrdelemedeki esas amaç esnek mekan tasarımına kullanıcı açısından farkındalık kazandırarak, mekanın sosyal ve algısal sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktır.

2
BİR KAVRAM OLARAK ESNEKLİK

2.1 Esnekliğin Tanımı

Esneklik kelimesi mevcut durumun belirli bir dış etmen ile değişmesi, dönüşmesi veya bulunduğu durumdan daha farklı bir hal alması ve ardından uygulanan etmenin geri çekilmesiyle durumun eski halini alabilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Tasarım kuramı altında "uyum yeteneği" veya "adapte olabilme durumu" olarak nitelendirilen esneklik kavramına mimari etkinlik açısından yakın tarihte çeşitli bakış açılarıyla farklı perspektifler kazandırılmıştır.

Andiç'e göre (1999);

"Konutta esneklik kavramı dendiğinde tasarımın, kullanıcıların gelişen koşullar altında değişen ihtiyaçlarına cevap verebilme yeteneğine sahip olması anlaşılmaktadır." [1]

Uzel'e göre (2001);

"Esneklik, adapte olma ve değişebilme kavramlarının yapının uyabilirlik yeteneğini belirleyen kavramlar olduğu söylenebilir" [2]

Esneklik kavramsal anlamda 1920 ve 1930'larda modernizmin bir parçası olarak literatürde yerini almıştır. Mimarlık öncüleri var olan mekansal kalıpları sorgulayarak, yapıyı geleceğe uyum sağlayan bir ürün olarak düşünmeye başlamışlardır [3]. Kuram olarak esneklik mimarlık terminolojisine 1950'lerde girmiştir [4].

Bir kavram olarak esneklik, mimari tasarımda, kullanıcıyla mekan arasındaki ilişkinin gelişen ve değişen dönemsel ihtiyaçlara ve isteklere göre şekil alabilmesi durumu üzerine bir bakış açısı oluşturmuştur. Mimari mekan etkinliği üzerinde değerlendirilen bu bakış açısı, yapı sistemini sınırlardan, keskin hatlardan ve anıtsallıktan uzaklaştırarak dönüştürülebilir bir düzen kurgusuna yakınlaştırmıştır. Tüm bu algısal gelişmelerin sonucunda esnek mimari tasarım anlayışı 20. yy. başlarında ortaya çıkmış ve dönemin mimarlık öncüleri tarafından çeşitli kuramlarla ve değerlendirmelerle kullanıcıya aktarılmıştır. Kavramsal çerçevede tartışılmaya başlanmasından bu yana modern mimarinin bir ürünü olarak kullanıcı

hayatına entegre olan esneklik, günümüze kadar çeşitli tanımlarla zenginleştirilmiştir.

Tablo 2.1 Farklı esneklik tanımlamaları [5].

YAZAR	YIL	ESNEKLİK TANIMI
Yona Friedman	1958	Mobilite ve bireysel özgürlüktür.
Norberg Schulz	1963	Elemanların ilavesi ya da çıkarılması yolu ile ve bütünlüğünü kaybetmeden binanın büyümesi veya küçülmesidir.
John Weeks	1964	Büyüme ve değişme kavramlarının yanında belirsiz mimarlık, değişebilme-değişmemeden çok bina biçiminin herhangi bir fonksiyon veya kapasiteye bağlanmamasıdır.
Mete Turan	1974	Strüktürel bileşenlerin genel düzenini koruyarak, yeniden düzenleme, yeniden organizasyon ve genişleme sağlama kapasitesidir.
Mete Tapan	1972	Yapı sistemini değiştirmeden aynı tasar ünitesinin farklı kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verme yeteneği ve aynı hacimlerin birden fazla fonksiyon için faydalanma imkanıdır.
John Habraken	1972	Yeni bir yapı ekleyerek yada birimlerin sınırlarını değiştirerek, farklı mekansal düzenlemeler ve taban alanını değiştirme imkanıdır.
Ayla Atasoy	1973	Değişkenliğin temel alındığı, minimum çaba ile değişen ihtiyaçların karşılanabilmesidir.
Andrew Rabenek, David Sheppard, Peter Town	1973	Yapının "seçim" ve "kişiselleştirme" sunabilme yeteneğine sahip olmasıdır.
	1974	Sökülebilir bölmeler yolu ile değişiklik sağlamaktır.
Eric Dluhosch	1974	Temel sistemi değiştirmeden, şartları değiştirmeyi sağlama yeteneği, değişebilirlik, sistemi değiştirecek şartları değiştirmeyi sağlama yeteneğidir.
Robert Oxman	1975	Değişebilirlik, genişleme, değişen şartlara uyabilmektir.
William Fawcett	1978	Aktiviteler ve mekanlar arasındaki belirsizlik ve değişebilirliğin ilişkisidir.
Gyula Sebestyen	1978	Üst düzeyde bir terimdir ve değişebilirlik kavramı esneklik kavramının bir alt türüdür.
Ferhan Yürekli	1983	Yeniden ilk şekline dönebilme yeteneği ile şekil değiştirebilme, sürekli değişme veya değişme ile sürekli uyumudur.
Uğur Erkman	1990	Yapı sisteminde taşıyıcı, bölücü elemanlar değişmeden, bir binanın farklı istek ve eylemlere cevap verebilmesidir.
Steven Groak	1992	Farklı fiziksel düzenlemeler sağlama yeteneğidir
Nihat Gök	1993	Değişken, uyabilir, eklenebilir veya büyüyebilirlik gibi değişebilirliğin farklı türlerinden biridir.
Gerard Maccreanor	1998	Esneklik sonsuz değişim gerekliliği ve belirlenmiş bir şeyin çöküşü anlamına gelmeyen geleneksel düzenlemelerin çöküşüne yol açan bir tasarım fikridir
Zeynep Andiç	1999	Tasarımın kullanıcıların gelisen kosullar altında degisen ihtiyaçlarına cevap verebilme yetenegine sahip olmasıdır.
Benjamin Walter	1999	Mekanda ve zamanda, ölçüde ve şekilde ve sınırlarda özgürlük amacında olan değişikliklerdir.
Adrian Forty	2000	Mimarlara yapılarının gelecekteki kontrollerini sağlayan bir ilüzyondur.
James Douglas	2006	Kapasite, işlev veya kullanım değişikliğidir.
Tatjana Schnieder, Jeremy Till	2007	Yapıda fiziksel değişikliğin sağlanabilmesidir.
Robert Kronenburg,	2007	Geleceğin olası değişiklikleri ile mevcut gereksinimlerin entegre tutumu ve kullanım özgürlüğüdür.
Herman Hertzberger	2009	Belirli problemlere nötr çözümler bulma sistemidir. En uygun ve en doğru olanı bulmak değildir
Larissa Acharya	2013	Değişikliklere zaman içinde gösterilecek uyumdur.

Dönemin yaşadığı sosyal döngüler ve toplumsal tüketimlerin ışığında gelişen ve dönüşen mekan kavramı, kullanıcı için mevcut algısını oluştururken dönem zihniyetinden doğrudan beslenir. Yakın tarihte gerçekleşen ve evrensel düzeyde bir etki alanına sahip olan pandemi süreci, belirli sağlık zorunlulukları sebebiyle kullanıcıları sanal mekan kavramına yönlendirmiş, böylece alışılmış olan fiziksel mekan kavramından soyutlanmaya ve uzaklaşılmaya sebebiyet vermiştir. İnsanlar, mekanı oluştururken teknoloji aracılığıyla sınırlarını belirlemiş ve bu düzene uygun

şekilde psiko-sosyal mekansal iletişimlerini deneyimlemişlerdir. Dönemin geçirdiği sağlık süreçlerinin etkisinin doğrudan mimari mekan etkinliğine yansıması gibi, 20. yy. döneminde de mekana dair algıların gelişmesi, II. Dünya Savaşı ile gelen konut açığı, endüstri devrimi ile gelen teknolojik gelişmeler ve çözümler, hızlı konut üretimi ihtiyacı ve kullanıcı gereksinimlerinin gelecek senaryolara uyum sağlaması durumunun gündeme gelmesiyle toplumsal durum yeni ve çağdaş bir mekan etkinliğinin oluşmasını tetiklemiştir.

2.1.1 Esnekliğin Tarihsel Süreci

Endüstri Devrimi, I. ve II. Dünya Savaşı gibi toplumu doğrudan etkileyen bir olgunun sonucunda meydana gelen konut açığını giderebilmek adına olayın niceliksel yönüne ağırlık veren çözümlemelere yoğunlaşmış ve teknolojiyi baz alan bir yaklaşım sergilemiştir. Bu sürecin sonucunda mimari tasarım anlayışında niteliksel yönün eksiliğine tepkiler doğmuş, bu anlamda çalışmalar gerçekleştirilmiş ve mekanın kullanıcısıyla olan etkileşimini güçlendiren yaklaşımlar oluşmaya başlamıştır. Mekanın bir üründen ziyade bir süreç olarak oluşması ve gelişmesi gerekliliği ortaya çıkmış; kullanıcı faktörü, istekleri, ölçütleri ve ihtiyaçları önem kazanır duruma gelmiştir [6].

Endüstrileşmenin kazandırdığı bir kavram olarak seri üretim kavramı, kullanıcı gereksinimlerinin değişiminin önceden belirlenebilmesi, yapıda ve biriminde değişime ve dönüşüme izin veren kullanımların değerlendirilmesi durumlarını ortaya çıkartmıştır. Tüm bu algısal gelişmelerin nihayetinde ortaya çıkan esneklik ve dönüştürülebilirlik kavramları, modern dünyada teknoloji yoluyla kullanıcı gereksinimlerine cevap verebilme durumunda bir çözüm olarak ele alınmıştır. Bahsi geçen kavramlar, modernizmin bir ürünü olarak değerlendirip, iç mekandan yapı bütününe kadar biçimlenmede önemli rol oynamıştır [7].

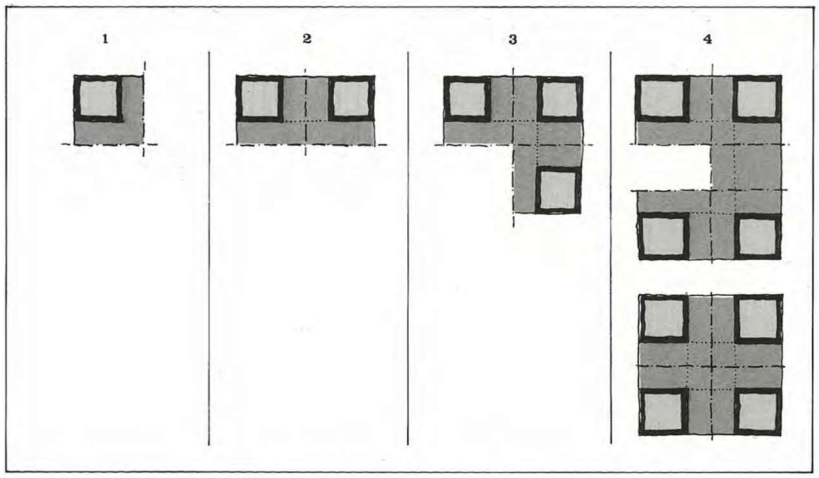
20. yy. da meydana gelen toplumsal, sosyal, ekonomik ve algısal süreçler esnek mekanın oluşumunu ve gelişimini beslemiştir. Endüstri devriminin üretime kazandırdığı hız, II. Dünya Savaşı ile konut açığına bir çözüm niteliğinde ele alınsa da dönemin mimari algısında tepkilerin oluşmasına sebebiyet vererek aslında mimarinin, dönemsel süreçlerin kullanıcı algısıyla harmanlanan bir etkinlik olduğu okunabilmektedir. Gelişen süreçlerde, iş ve ev düzenlerinde kullanıcılar değişen

ihtiyaçlarına cevap verebilecek mekanlar talep etmiş, yapıda ve malzemesinde esneklik ve dönüştürülebilirlik özellikleri aranmaya başlamıştır [5].

Tartışma ve değerlendirmelerin sonucunda mekan kurgusu farklı bir boyut kazanmış ve esneklik kavramını içine alır duruma gelmiştir. Mekana ait fiziksel elemanların gerekli ihtiyaçlara gerekli zamanlarda yanıt verebilmesi adına tasarlanması gündeme alınmış ve bu bağlamda mekanlar ortaya koyulmaya başlanmıştır. Esnek mekan kavramının oluşumunu tetikleyen teknoloji faktörü bu kısımda kendini öne çıkartmıştır. Mekanda kullanıcının ihtiyaçları doğrultusunda değişiklik yapabilme olgusu, zamanla esnek mekan anlayışını bir çözüm haline getirmiştir. Bu çok yönlülüğü taşımayan durumlar, işlevsel anlamda eskimeye sebebiyet vererek fiziksel ömürlerinin bitmesine neden olur hale gelmişlerdir [8].

Esnek mimari tasarım anlayışının mimarlık terminolojisine girişi 20. yy. da modernizmin bir parçası olarak olsa da öncesinde de değişebilirlik ve dönüştürülebilirlik durumlarına toplumların ilkel mimari etkinliğinde rastlamak mümkündür. Bu kısımda çalışmada geleneksel Türk evinin esneklik ile ilişkisi ve esnek mekan kavramındaki yerini değerlendirilen okumalar yapılarak, aslında kavramın her ne kadar 20. yy. da ortaya çıktığı görülse de geçmişte de izlerine rastlamanın mümkün olduğu fikrini oluşturmak amaçlanmıştır.

Biçimsel özellikleri, malzemesi ve kullanım şekli ile kendi mekansal kimliğini oluşturan geleneksel Türk evleri, Anadolu dışına yayılsa da esas varlığını Anadolu'da sürdürmüştür. Genellikle az katlı olan Türk evleri, odalar ve odalar arası iletişim mekanlarından meydana gelmektedir.

Şekil 2.1 Anadolu'daki Türk evinin birimsel düzeni [9]

Her oda çevresinde bir hizmet alanı içermektedir. Oda ve hizmet alanı olmak üzere iki birimden oluşan kurgu, çeşitli düzenlemelerle çeşitlenip çoğalabilmektedir. Şekil 2.1'de görüldüğü üzere, en küçük birim, ikili düzen, üçlü düzen ve dörtlü düzen olmak üzere değişken yapılı planlar oluşabilmektedir. Bahsi geçen her düzende hizmet alanları çeşitli nedenlerle genişler nitelikte olup, çevresel düzenlemelere izin verebilir durumdadır [9].

Biçimsel kurguda bakıldığında, yapı biriminin gerekli durumlarda kullanıcı istek ve yaşam biçimine göre şekillenebilmesi, dönüşebilmesi ve yeniden ele alınabilmesi durumu yapıda esnekliğin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde yapının ihtiyaç halinde büyüyebilmesi adına modüler sistem anlayışıyla oluşturulan yapılaşmaların esnek bakış açısıyla tasarlanıyor olması gibi, geçmişte benzer bir bakış açısıyla Türk evinde de genişleyebilme durumu bir tasarım kriteri olarak mekansal etkinliğe dahil edilmiştir.

Çok yıllı kimlik yapısı ile devam eden bu kurgu, kendi çerçevesinde yeni kalıplar meydana getirmiştir;

1. Taşınır bir üst katman (Çadır, ev)

2. Taşınır bir alt katman (Halı, kilim)

3. Taşınır bir iç katman (Sofa, sandık)

Bu taşınır ögeler sayesinde doğada istenilen herhangi bir bölüm yaşanabilir hale gelerek bir mekan oluşturabilmektedir. Bu durum doğayla olan uyum düzeyini yüksek bir seviyeye taşımaktadır. Kurgusu tamamlanan bu taşınır düzen, yaşam düzenine bağlı olduğundan dönüşebilir ve değişebilir durumlara uyum sağlar niteliktedir. Bu tutarlı tavrın neticesinde, bir ortam farklı işlevlere hizmet verir duruma gelmektedir. Taşınan minderler, katlanabilir masalar, sadece gece serilen ama gündüz oturma birimi olarak kullanılan yataklar mekanda çok yönlü işlevsellik durumunu oluşturmuştur [9].

Mekana dair eylemin oluşması ve kullanıcının sosyal kararlarının mekana yansıması durumuna bir örnek olan geleneksel Türk evi mantığında da görüldüğü üzere, mimaride esnek tasarım kavramı oluşmadan önce "dönüştürülebilir mekan" kurgusu yapı ölçeğinde okunabilir durumdadır. Bu durumun mekandan en yüksek verimi elde etmek amacıyla yapıldığı düşünüldüğünde, esneklik bir mekan için işlevsel ve akılcı bir çözüm olarak değerlendirilebilmektedir.

Tüm bu teknolojik ve algısal gelişmelerin sonucunda esneklik kavramı insan hayatında dahil olmuş, mekansal ölçekten yapı ölçeğine kadar dönüştürülebilir alanlar tasarlanarak esnekliğin deneyimlenmesine olanak sağlanmıştır. Çalışma kapsamında hem kronoloji hem de ölçek bir kriter olarak ele alınarak belirli örnekler üzerinden esnekliğin mimarideki yeri zamansal düzende ifade edilmiştir (Şekil 2.2).

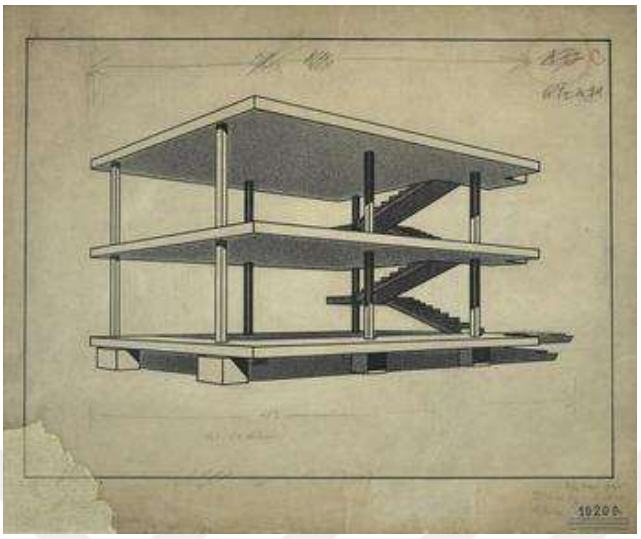
Şekil 2.2 Çalışma bağlamında irdelenen yapılaşmalar (Ümran Aydın).

2.1.1.1 Maison Domino (1914)

Esnek yaklaşımı içeren ilk örnekler Le Corbusier'in çalışmalarıdır. 20.yy. da öne sürdüğü "Serbest plan" (plan libre) fikri ile esneklik kurgusu birebir örtüşmektedir [5]. Bahsi geçen serbestlik kuramı, kalıplaşmış mekansal sınırların, anıtsallıktan uzaklaşması, esneyebilmesi ve birbirinden bağımsız hareket edebilmesi durumudur. Pencerenin duvarla, planın cepheyle, alt katın üst katla ve hatta cephenin konstrüksiyon ile iletişimini koparmak ve bağımsız elemanlar meydana getirmektir. Serbest plan anlayışı, koşullu birleşmeyi mimari bakış açısından uzaklaştırmak ve esnekliği içine alır duruma getirmek demektir [10].

Domino evi Corbusier'in 1914 yılında bu yaklaşımla ortaya koyduğu ilk betonarme yapıdır (Şekil 2.3). İlkeler doğrultusunda yapıda bulunan bütün birimler birbirinden

bağımsız olarak düzenlenmiştir. Kullanıcı için olası senaryolara karşı farklı alternatifler sunan mekan, serbest plan anlayışını sembolize etmesinden ötürü önem arz etmektedir [11].

Şekil 2.3 Dom-ino evi [12].

Dom-Ino evi esnek mekana dair ilk örnekler arasında yer almasıyla birlikte fikri sade, anlaşılır ve net bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Serbest plan anlayışı, alışılan mekansal sınır veya çerçeve birimlerinden uzak, değişken, kullanıcı gereksinimlerine uyumlu, bağımsız bir iç konfigürasyon düzeni içermekle birlikte esnek mekan fikrinin temel kuramları arasında yer almaktadır. Önerilen yapıda görüldüğü üzere, geleneksel evlerin sabitliğinden uzaklaşarak, hareketli, gelecek koşullara uyum sağlayabilecek, değişkenliğe açık bir tasarım örgüsü esneklik kurgusunun mekana kattığı başlıca niteliklerdendir.

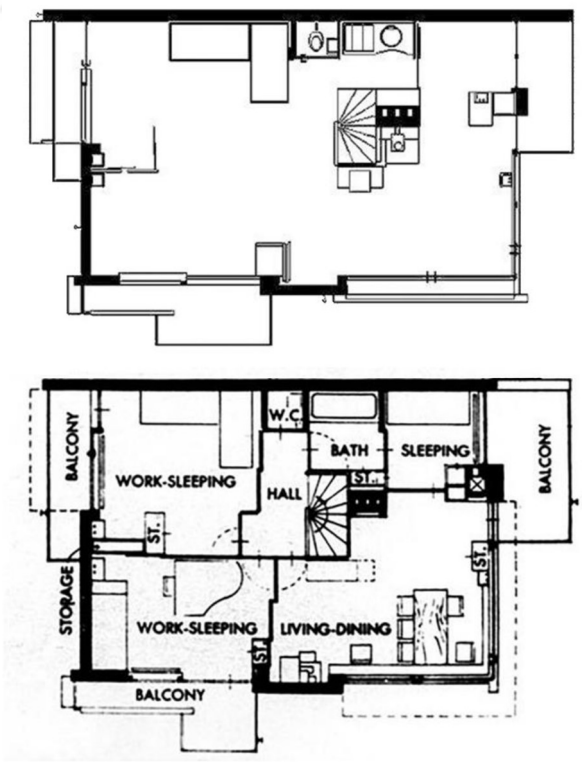
2.1.1.2 Schröder Evi (1924)

Hollandalı olan Gerrit Rietveld'in 1924 yılında hayata geçirmiş olduğu Schröder Evi, önem arz eden esnek bir konut yaklaşımıdır (Şekil 2.4). Bir çekirdek etrafında bulunan iki katın organizesinden oluşan konut, zemin katta yaşam alanları olan mutfak, oturma ve çalışma odasını bulundururken üst katta ise yatak odalarını bulundurur. Bunun dışında evin iç mekanına hakim olan ve esnekliği sağlayan hareketli bölücü elemanlar vardır [11].

Şekil 2.4 Rietveld Schröder evi [13].

Ev, 1917'de Hollanda'da ortaya çıkan rasyonel mimari akımlardan biri olan De Stijl akımına uygun olarak tasarlanmıştır. Dönemsel tasarım karmaşasına bir çözüm niteliği taşıdığı için 20.yy. mimarisinde modernizmin sembol niteliği taşıyan yapılaşmalarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Betonarme döşeme ve çelik profiller sistemin taşıyıcı sistemini oluştururken; kapılar, pencereler ve doğramalar ahşaptan yapılmıştır.

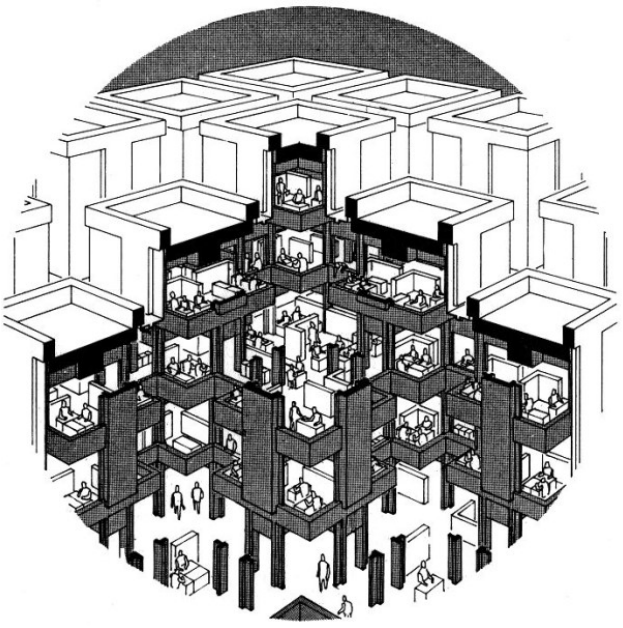

Şekil 2.5 Rietveld Schröder evi, dönüşen üst kat mekanları [14].

Evin esneklik kurgusunun yüksek düzeyde hissedildiği kısım olan üst katta kalıcı bir duvar görülmemektedir. Geceleri yatak odaları olarak kullanılan üst kat mekanları, duvarların kaldırılmasıyla net bir bölücüsü olmayan bir alana dönüşerek çocuklar için bir oyun mekanı haline gelmektedir (Şekil 2.5). Mekansal düzeyde dönüştürülen donatılar ve mimari yapı elemanları, aynı mekanın farklı işlevlere hizmet etmesini sağlayarak iç mekan düzeyinde bir esneklik niteliğini konuta kazandırmış olmaktadır.

2.1.1.3 Centraal Beheer (1968 – 1972)

Corbisier ve Rietveld konutlarından sonra ölçek ve işlev olarak farklı bir esneklik örneği olan Centraal Beheer, Herman Hertzberger tarafından tasarlanan bir ofis binasıdır. Kullanıcı odaklı bir plan yapısı içermektedir. 60 kule-küpten oluşan yapının boş koridorları kahve içmek, rastlaşmak gibi birçok işleve aynı anda hizmet verebilmektedir. 60 kule-küpten oluşan bu binanın koridorları karşılaşmalara, kahve içmeye ve benzeri aktivitelere imkan tanıması bakımından, kullanıcı gereksinimlerine göre dönüşebilen bir planlama anlayışı ile oluşturulmuştur [11]. Plan kurgusu çatıdan aydınlatılmış, yanları açık, işlevsel kullanıma açık olan boşluklarla dolu ve büro kullanım hücreleriyle meydana gelmiş bir kümedir [15]. Birimsel ve modüler bakış açısı, esneklikle benzeşir kurgusunu tamamlar niteliktedir (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Central Beheer [16].

2.1.1.4 Nakagin Kapsül Kulesi (1972)

Mimar Kisho Kurakawa tarafından 1972 yılında Japonya'da yapılan ve iş adamlarının seyahatlerinde konaklaması için kurgulanan yapı ilk mimari kapsül tasarımı olarak ön plana çıkmaktadır. Şekil 2.7'de görüldüğü üzere birim küplerinden meydana gelen yapı gerekli durumlarda ve kullanıcı ölçütlerine göre yer değiştirebilmektedir. Dönüştürülebilir niteliğe yönelik kurgusu bu bağlamda yapıyı esnek mimarinin bir prototipi haline getirmiştir. Sabit bir merkez gövde etrafına yerleştirilen küpler gerektiğinde iki küpün birleşimi ile daha geniş bir alan haline gelerek kullanıcıya hizmet verebilmektedir [18]. Esnek mimarinin prototiplerinden biri olan kapsül, gerektiğinde işlevsel olarak farklı çözümler sunabilmesiyle ve modüler yapısıyla modern harekete ait bir yapıdır.

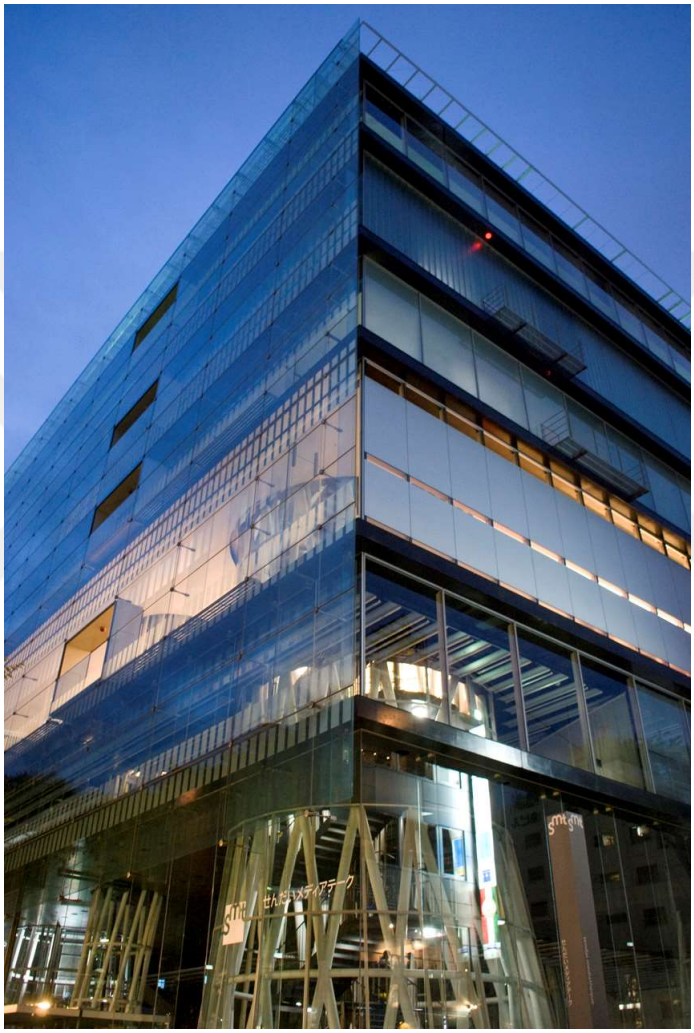

Şekil 2.7 Nakagin Kapsül Kulesi [18].

Esnek mimarinin konut, ofis binası ve konaklama gibi farklı işlevlere hizmet verebilme durumu yaklaşımın çok yönlülüğünü ifade etmekle birlikte kullanıcı hayatına entegre olabilirliği yapılan uygulama projeleri ile deneyimlenmiş ve böylece günümüze kadar bu deneyimsel çalışmalar, bir bakıma esneklik kavramının kullanıcısı ile ilişkisinde çok çeşitli bir kuramsal bilgi topluluğunun oluşmasını sağlamıştır.

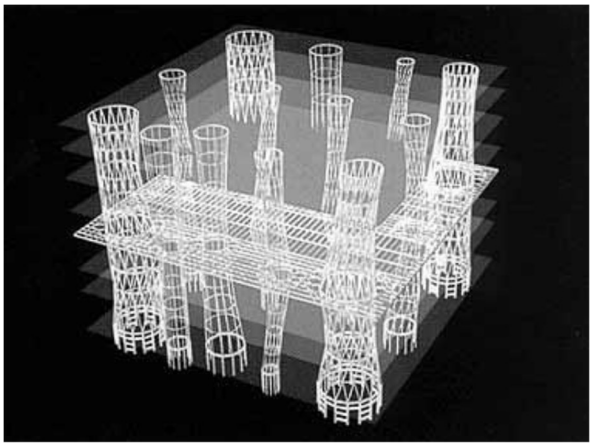
2.1.1.5 Sendai Medaiatheque (2001)

Yapıda Toyo Ito, yapı sisteminde yer alan kolon ve cephe örgüsünü birbirinden bağımsız düşünerek esneklik kurgusunu oluşturmuştur (Şekil 2.8). Yapının birçok kullanıcı tarafından erişilebilir çok işlevli alanlar içermesi, açık planla birlikte hareketli donatılar bulundurması ve tüm bunları teknoloji kullanımı ile gerçekleştirmesi esneklik kurgusunu içermesini sağlamıştır [11].

Şekil 2.8 Sendai Mediatheque [19].

Yapı kurgusunda belirli sabit ögeleri barındırırken, kalan yapı elemanlarında bahsedildiği üzere esneklik kurgusunu oluşturmuştur. Bahsi geçen bu sabit kurguda şekil 2.9'da görüldüğü gibi, sabit yapısal kolon kafesleri cepheden bağımsızdır ve serbest plan anlayışına hizmet eden bir yaklaşım içermektedir.

Şekil 2.9 Sendai Mediatheque iç kurgu [20].

2.1.1.6 Atelier Gardens (2022)

Modernizmin bir ürünü olarak insan hayatına entegre olan esneklik yapılaşmaları, çalışma bağlamında kronolojik ölçüde sıralandığında, yapılaşmaların 1910'lardan 2020'lere kadar çeşitli düşünce ve yorumlarla birbirinden farklılaştığı, bahsi geçen kavramının çok yönlü olduğu, işlev ve ölçek gözetmeksizin uygulanabilmesi ve dönemsel olarak kullanıcının ihtiyaçları arasında yer aldığı okunabilmektedir. Yakın tarihte gerçekleştirilen ve çalışma bağlamında konuyu ifade eden son örnek olarak Atelier Gardens yapısı seçilmiştir.

Şekil 2.10 Atelier Gardens [21].

Yapının iç mekanında kurgulanan esneklik meselesi "düşük teknolojili bir dönüşüm" olarak adlandırılmaktadır. Ahudududan bal sarısına kadar farklı renklerle mekanlar bölümlenebilir ve birbirinden farklı işlevler için alanlar oluşturabilmektedir (Şekil 2.10). Görsel ve sessel temasın kullanıcı isteğine bırakıldığı iç mekanda perdeler saydam veya akustik olarak kullanılabilmekte ve böylece mekanda çok yönlü açıdan esneklik hakim duruma gelmektedir [21] Çalışma bağlamında bahsi geçen yapılaşmalarda genelde sabit bir çekirdek ve geri kalan mekanizmalarda değişken bir durum söz konusuyken Atelier Gardens yapısında esneklik kurgusu alışılmışın dışındaki kalıplarla elde edilir durumdadır. Perdelerin mekanı sese ve göze hitap edecek şekilde biçimsel bölümlendirmesi ve organik forma sahip olması durumu, mekansal algının ve deneyimin kullanıcı açısından çok çeşitli bir hale gelmesini sağlamaktadır. Çalışma bağlamında verilen örnekler ışığında ve tüm bu zamansal sürecin sonucunda esnekliğin temel amacının mekanın kullanıcısıyla olan iletişimini güçlendirmek, kaliteli, işlevsel ve akılcı bir düzeye getirmek olduğu okunabilmekle birlikte, gelişen teknolojiler ve sistemler sayesinde esnekliğim yöntemsel araçlarında çeşitlenme olduğu görülmektedir.

2.2 Esnekliğin Oluşumu

Bu kısımda amaç esnekliğin temelde hangi sebeplerden dolayı var olmaya başladığı ve bu sebeplerin oluşumunda hangi faktörlerin etken olduğunu irdelemektir. Mekan kavramı nasıl kullanıcı ihtiyacı ile meydana gelmiş bir olguysa esneklikte belirli faktörlerin etkisiyle tetiklenmiş ve ortaya çıkmıştır. Esnek mekan üretme etkinliği, süreç boyunca toplumsal, bireysel veya çeşitli dış etmenler aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma bağlamında esneklik gereksinimine sebep olan faktörler kullanıcı-mekan, kullanıcı-çevre ve teknoloji-mekan ilişkilerine bağlı olarak üç altlık üzerinden incelenmiştir.

Şekil 2.11 Çalışma bağlamında esnekliğin oluşumunda etkili olan faktörler (Ümran Aydın).

İkili ilişkileri baz alan yaklaşımlarda esas amaç esnek mekan etkinliğinin oluşum sebeplerinin tek bir faktörden ziyade çok yönlü olarak ele alınabilmesini sağlamaktır. Çalışma, esneklik gereksinimini meydana getiren etkenleri tamamlanmış bir sonuç olarak değil, gelişim ve dönüşüm tartışmaları ile birlikte bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu ikili ilişkileri baz alan yaklaşımlar, kullanıcı-mekan-teknoloji-çevre alt başlıkları ile derlenmiş ve son halini almıştır. Çalışmada böyle bir yöntem seçilmesinin sebebi, esnekliğin dönemsel oluşum sebeplerinin değişebileceği fakat ikili ilişkiler bağlamında etkisinin devam edebileceğini aktarmaktır. Diğer bir ifadeyle 1920'li yıllardaki esnekliğin oluşum sebepleri 2020'li yıllara göre farklılık gösterebilirken, aslında sebepleri oluşturan ilişkiler temelde aynı noktalardan beslenmektedir. Ortak olarak beslenilen bu noktalar çalışmada ikili ilişkiler baz alınarak çeşitli alt başlıklarla şekil 2.11'de bulunan şema üzerinden aktarılmıştır.

2.2.1 Kullanıcı – Mekan İlişkisine Bağlı Etmenler

Kullanıcı-Mekan ilişkisinde bağlam, kullanıcıya ait eylemin ve dönemin mekansal kurgudaki zihniyetin çarpışmasıyla okunan durumlardan meydana gelmektedir. Buradan hareketle literatür taraması ile elde edilen bulgular, çeşitli bakış açılarıyla yeniden ele alınmıştır. Oluşan nihai harmanlamada ele alınan başlıklar şu şekildedir;

- Tüketim alışkanlıkları
- Değişen gereksinimler
- Yaşam döngüsü/rutini
- Alan verimliliği
- Kişisel algı ve kimlik

Tüketim alışkanlıkları, dönemsel zihniyetin bir sonucu olarak şekillenebilmekle birlikte kullanıcının kendi yaşamına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Kullanıcının kültürel bağlamda yaşadığı bir değişiklik olarak, özellikle göçler sonucunda farklı geleneklere, eğitim seviyelerine ve alışkanlıklara geçiş yapma durumunda yaşanılacak olan yapıdan beklentiler değişebilmektedir [22]. Bu beklentileri konutun karşılayabilmesi adına esneklik bir gereksinim haline gelebilmektedir.

Değişen gereksinimler, kullanıcının zamanla yeni davranış yönelmeleri ve eylemlerindeki çeşitlenmeler olarak düşünülebilmektedir. Değişen ihtiyaçlara cevap verebilme durumunda mekan yeterli donanıma sahip olabilmelidir. Bir örnek olarak, mutfağa kazandırılan yeni teknolojilerin mutfak alanında var olandan daha geniş bir alan gereksinimine ihtiyaç oluşturmaktadır [2].

Yaşan döngüsü/rutini, alanın değişen döngülere cevap verebilme durumu olarak değerlendirilebilmektedir. Hastanelerde ekstra hasta odası sayısına ihtiyaç duyulması, konutta ailenin çocuk sahibi olması veya eğitim amaçlı yapılan göçlerde konut içi nüfusun azalması, stadyumlarda seyirci sayısındaki artış durumu gibi çeşitli işlevlere hizmet eden yapıların rutin dışındaki durumlarında mekanda esneklik kurgusu bir ihtiyaç haline gelmektedir.

Alan verimliliği, esnekliğin terminolojik anlamda mimarlığa dahil olmasından bu yana başlıca esnekliğe sebep olan etmenler arasında yerini almaktadır. Bu yaklaşım, kurguda minimum alandan maksimum verimi elde etmeyi amaçlamaktadır. Mekansal tasarım etkinliğinde işlevsel düzen ve nicel özellikler ön planda tutularak mekansal fayda üst düzeyde tutularak verimliliğin artması sağlanmaktadır.

Kişisel algı ve kimlik, kullanıcının bireysel özelliklerinin ön plana çıktığı bir etmendir. Mekan, kullanıcısına estetik anlamda uyum sağlamayı gerektiren durumlarla karşılaşabilmektedir. Kullanıcının zamanla değişen estetik anlayışı, bilgi birikimi, eğitim seviyesi vb. kimlik unsurları, kullanıcının mekan algısını

değiştirmekle beraber mekandan beklentilerini de doğrudan değiştirmektedir. Bu algısal gelişimin sonucunda zihinde gerçekleşen dönüşümlere mekanında uyum sağlayabilmesi adına, esneklik ve dönüştürülebilirlik özelliklerinin mekan kurgusuna ait olabilmesi gerekmektedir.

2.2.2 Kullanıcı – Çevre İlişkisine Bağlı Etmenler

Kullanıcı-Çevre ilişkisinde bağlam, kullanıcının dış dünyadaki kurgunun etkisiyle esnekliğe ihtiyaç duyabileceği durumları içermektedir. Burada dış dünyadan kasıt, dönemin sosyal ve kültürel yapısı, toplumun dinamikleri ve zihniyetidir. Dönemsel girdilerin kullanıcı üzerindeki etkilerinden doğan bu ikili iletişimin esneklik üzerindeki tetikleyici tavrı şu başlıklar üzerinden irdelenmiştir;

- İşlevsel dönüşüm
- Sürdürülebilirlik
- Toplumsal dinamiklerde döngü
- Fonksiyonel eskime

İşlevsel dönüşüm, yapının radikal bir değişimle farklı bir amaçla kullanılması durumudur. Bir örnek olarak, Ankara'da bulunan Cer Modern'in zamanında bir tren bakım atölyesi olarak kullanılırken çevresel gereksinimlerin ve koşulların değişmesiyle günümüzde bir sanat sergisi mekanına dönüşmesi durumu bu etmene bir örnek niteliğindedir. Günümüzde açık hava gösterilerine ev sahipliği yapan geniş avlusu, zamanında bozuk trenler ve çalışanlar için kullanılan bir alan olarak hizmet etmekteydi. Çatısında bulunan geniş açıklıklar ise işçilerin çalışma şartlarını üst düzeyde tutmak için yapılmış, günümüzde ise sergi alanları için bir avantaja dönüşmüştür [23]. Örnek üzerinden de okunduğu üzere, işlevsel dönüşüm dönemin sosyo-kültürel yapı dinamiklerinden doğrudan beslenerek, yapının ihtiyaca göre esnemesine ve dönüşmesine sebebiyet vermektedir.

Sürdürülebilirlik, çevresel döngünün kontrolü açısından ana etmendir. Esneklik ile ilişkisine bakıldığında, esnek bir yapı sosyal ve ekonomik kurgunun sürdürülebilirliği ile ilişkilidir. Sosyal açıdan sürdürülebilir olması, kullanıcı katılımı ve toplumsal denge açısından önem taşımaktadır. Ekonomik yönü ise gelecek senaryolara karşı uyum sağlamayı kapsamaktadır. Esneklik iklimin, sosyal döngünün ve ekonomik argümanların değişmesinde karşılaşılabilecek problemlere bir çözüm niteliği taşımaktadır [24].

Toplumsal dinamiklerde döngü, sosyo-kültürel düzenin doğrudan etmen olduğu bir başka faktördür. Burada bahsi geçen değişimlere örnek olarak, çalışan kesimin iş ortamını yarı veya tam zamanlı olarak konut ortamına taşıması durumu verilebilmektedir. Bu durumlarda ise konut içi yaşam koşullarının iş için de uygun nitelikte olması için esnek olarak tasarlanması gerekmektedir [25].

Fonksiyonel eskime, mevcutta var olanın mevcut zamana uyum sağlayamamasından kaynaklı bir durum olarak değerlendirilmektedir. Kullanıcı gereksinimlerinin değişimi bu durumun başlıca etmenleri arasındadır [24]. Bu eskime durumunda, mevcut yapı içerisinde bulunan donatıların gelişen çevresel koşullara uyumsuzluğu ortaya çıktığında kullanıcının bahsi geçen donatılarla iletişimi zayıflar ve bu durum donatının fiziksel eskimesine, işlevsel olarak kullanım gücünü yitirmesine sebebiyet verir; aksi bir durum söz konusu olduğunda ise, donatı kullanıcının çevre bazlı etkileşimlerine cevap verecek şekilde dönüşebilir, bu durum kullanıcı ve donatı arasındaki etkileşimi güçlü tutmaya devam edebilir. Anlatılanı bir örnekle açıklamak gerekirse, depolama alanlarının farklı durumlarda farklı amaçlar için kullanılabilir nitelikte olması durumunda, donatı fonksiyonel eskimeye uğramadan her koşulda kullanılabilecek durumda olabilecektir.

2.2.3 Teknoloji – Mekan İlişkisine Bağlı Etmenler

Teknoloji-mekan ilişkisinde bağlam, mekansal kurgunun bilişim teknolojileri ve endüstri sürecinden etkilenmesiyle meydana gelen durumları içermektedir. Oluşan bu durumları incelemek adına çalışmada şu başlıklar üzerinden değerlendirme çalışmaları yapılmıştır;

- Bilişim Çağı
- Ekonomik döngü
- Mimari ürünün değişimi ve gelişimi

Bilişim çağı, içerisinde bilgisayar ve iletişim teknolojilerini barındırdığından, esneklik kurgusunu içerdiği yenilikler sebebiyle doğrudan etkilemektedir. Özellikle bilgisayar yönünden geliştirilen çalışmalar, esneklik ve dönüşüm kavramlarına tasarım aşamasından itibaren katkıda bulunabilmektedir. Tasarımcının mekanın karşılaşabileceği sorunları önceden tanımlayabilmesi, olası sorunlara ve

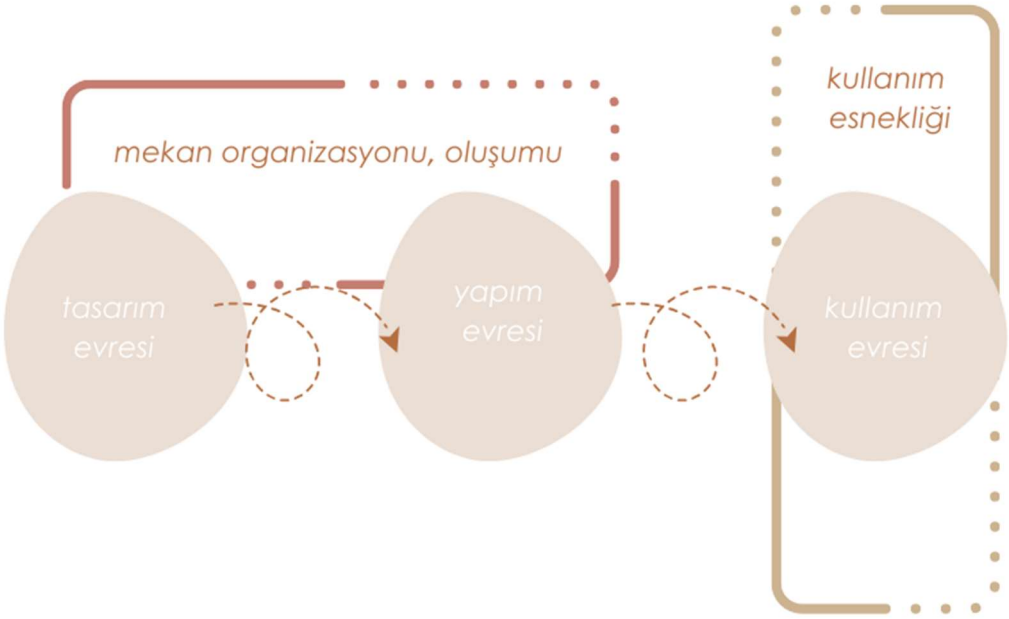
senaryolara gerekli çözümü uygulamadan önce üretebilmesi esnekliğin kurguya dahil olmasını sağlayabilmektedir [8].

Ekonomik döngü, uzun vadede maliyetin esneklik yardımıyla makul ölçülerde tutulmasıyla dönüşümü destekler nitelikte bir etmendir. Yapının esnek kullanıma uygun olarak teknik sistemleri, servis düzenleri ve diğer kişisel stratejileri içermesi durumunda daha ekonomik bir tavır sergilemesi durumu ön plana çıkmaktadır. Bu durumu esneklik özelliği sayesinde kazanan yapı, ihtiyaçların ve tadilatların azalmasını sağlayarak ekonomik döngüye katkıda bulunur [8].

Mimari ürünün değişimi ve gelişimi, endüstri devriminin yapı teknolojisine kattığı gelişmelerle beraber demir ve cam gibi yeni malzemelerin mimari tasarıma dahil olmasıyla bir esneklik sebebi olma durumuna gelmiştir. Metal ve cam malzemenin tasarıma katılmasıyla, plan düzeninde yarı saydam mekan üretim etkinliği ve hafif bölücü sistemlerin oluşabilmesi durumu kullanım esnekliğini sağlamıştır [26].

2.3 Mimari Tasarımda Esnekliği Sağlayan Süreçler

Çalışmanın bu bölümünde, yapının oluşum ve gelişim süreçlerinde hangi kararlar neticesinde esnekliği kazandığını ifade edebilmek adına bazı bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Esneklik süreçleri; tasarım, yapım ve kullanım esnekliği olmak üzere 3 ana grupta irdelenmiştir [27]. Yürekli [29] ise, esnekliği tasarım ve kullanım esnekliği olmak üzere 2 ana grupta incelemiştir. Yapının uygulanmadan önce geçirdiği planlama ve düzenleme kısımlarında yapılan dönüşümlerin ve farklılaşmaların sağladığı esneklik ‘tasarım esnekliği’ olarak değerlendirilirken, yapının uygulama süreci ve sonrasını kapsayan kullanım evresinde gerçekleşen planlama ve mekan düzenlemesinde sağlanan esneklik kurguları ‘kullanım esnekliği’ olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 2.12 Yapının tasarım ve kullanım sürecinde okunan esneklik türleri [27]

Şekil 2.12'de görüldüğü ve anlaşıldığı üzere birbiri arasındaki iletişimleri ve kurgusal düzenleri sonucunda, birbirinden farklı esneklik türleri bir denge kurarak yapının genelinde esnekliğin oluşmasını sağlamaktadır. Tasarım evresinde kurgulanan mekansal esneklik girdisi, bir sonuç ürünü olarak kullanım evresinde mekansal düzende kullanılmakta ve mekana dönüştürülebilirlik özelliğini aktarabilmektedir.

2.3.1 Tasarım Esnekliği

Tasarım esnekliği, yapının taşıyıcı özelliği olmayan elemanlarının, temel sınırları ihlal etmeden plan düzleminde kullanıcı ihtiyacına göre değişebilmesi durumu olarak tanımlanabilmektedir [28]. Tasarım sürecinde tasarımcının plan düzlemleri üzerinde farklı çözümler üretebilmesi ve kullanıcının da kendisi için uygun olanı uygulayabilmesi adına tanımlanan esneklik çeşididir [27]. Günümüzde bu esneklik çeşidinin uygulanabilirliğine örnek olarak birimden bütüne sistemler ile düzenlenen yapı strüktürleri düşünülebilmektedir. Burada kurgu, gelecekte yapının olası ihtiyacına göre oluşabilecek muhtemel senaryo ve sorunlara karşı büyüyebilme durumunu sağlamak ve bu anlamda bir mimari çözüm üretmek üzerine kuruludur.

2.3.2 Yapım Esnekliği

Tasarım sürecinden kullanım eksikliğine devam eden süreçte yapım esnekliği, 'uygulanabilirliği' sorgulaması açısından, yapının mimari esneklik süreçlerini sağlamada ana ölçütlerden birini oluşturmaktadır. Yapım esnekliği, taşıyıcı sistemin tamamlanmasının ardından, geri kalan alanların kullanıcı düzenlemesine bırakılmasıdır [28]. Taşıyıcı sistemin bu düzenlemelere cevap verebilecek nitelikte düzenlenmesi 'yapım esnekliği' olarak adlandırılmaktadır. Temel taşıyıcı sistemin sabit tutularak yapının mekansal düzlemlerinde farklı işlev, geometrik alan ve mekansal konfigürasyonun düzenlenebilmesi durumudur [30]. Tüm bunlardan hareketle mekanın kazandığı işlevsel ve yapısal değişebilir özellikler, esneklik kurgusunun tasarım ve uygulama süreçlerinde, kullanıcının ve tasarımcının katkısıyla kendini ön plana çıkarabilmektedir. Bu kısımda modüler sistemlerin taşıyıcı sistemi esneklik kurgusuna daha elverişli hale getirmekle beraber değişken yapılı mekansal düzlemlere açık bir 'serbest plan' etkinliğini de beraberinde getirmektedir. Günümüz mimari tasarım anlayışında bazı ülkelerde hem ekonomik fayda sağlama amacıyla hem de boyutsal koordinasyonda sağladığı işlevsel kolaylık sebebiyle modül kavramını tasarım kriteri olarak belirlemiş yapılaşmalar ve çalışmalar mevcuttur [31]. Taşıyıcı da elde edilen veya kurgulanan bir esneklik kararı yapının işlevsel kullanımını çok yönlü hale getirerek kullanım esnekliğine katkıda bulunmaktadır. Bahsi geçen modüler sistemlerin, ızgara sistemler ile desteklenmesi durumunda ise yapı esneklik kurgusunu geliştirmektedir.

2.3.3 Kullanım Esnekliği

Tasarım ve kullanım süreçlerinde kurgulanan esneklik yaklaşımları, kullanım esnekliğini besler niteliktedir. Bahsi geçen süreçlerde alınan kararlar, mekanın kullanıcıyla buluşmasıyla birlikte kendini göstermeye başlar ve böylece yapıda esneklik kurgusu kendini göstermeye başlamış olur. Yapıdaki kullanım esnekliği, tasarım ve strüktür inşası sürecinde gerekli altyapıların sağlanmasıyla mümkün hale gelebilmektedir [32]. Bu evrede, kullanıcının değişen iklim, sosyo-kültürel yapı, teknolojik gelişme, toplumsal olaylar ve kişisel yaşam kriterlerine göre mekana yeni bir organizasyon kurgusu ekleyerek var olandan daha farklı ve güncel sorunlara cevap verebilecek hale gelmesi durumu görülmektedir. Tüm bu dönüşümlerin uygulanabilirliği temelde mimari strüktüre ve tasarım kararlarına

bağlı olmakla birlikte, esneklik kurgusunun sürekli bir döngü haline gelmesini olumlu veya olumsuz açıdan etkileyebilmektedir.

Bahsi geçen evrelerin tasarımcıdan kullanıcıya kadar mekansal düzlemde değişkenliğini baz alan bir yaklaşımla ilerlediği, şemalar ve anlatımlar üzerinden okunabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında amaç esnekliğin oluşumunda etken olan süreçlerden bahsederek, kurgunun oluşması için gerekli olan düzenleri ifade etmektir.

3
ESNEK HACİM KURGUSUNDA MEKANSAL EYLEM

3.1 Hacim, Mekan ve Eylem İlişkisi

Tezin bu kısmında *mekansal eylem* ve esneklik etkileşimine yer verilmiştir. Bu etkileşimi aktarabilmek adına öncelikle hacim, mekan ve eylem kavramlarından bahsedilmiş, sayısal verilerden oluşan bir hacmin yaşayan aktif bir mekana dönüşümü için ne tür gereksinimlere ihtiyaç duyduğu belirli başlıklarla sınıflandırılmıştır. Bu dönüşümün tanımlanmasının ardından esnek hacimdeki mekansal eylem irdelenmiştir.

Temelde insanın bulunduğu alanda yaşayabilmesi, sosyal çevresinde ilişkilerini geliştirebilmesi, fizyolojik ve sosyolojik anlamda kendine toplum içerisinde yer edinebilmesi için belirli gereksinimlere ihtiyaç duymaktadır. Gereksinimler, insanın yaşamına belirli bir kalite düzeyinde devam edebilmesi açısından kendini ön plana çıkartan bir "yaşanabilirlik" kriteri olarak değerlendirilebilirler. Psikolog Maslow [33], 1943'te yayınladığında çalışmasında en temel haliyle insan gereksinimlerini şu şekilde düzenlemiştir;

- Fizyolojik gereksinimler
- Güvenlik gereksinimleri
- Sevgi gereksinimi
- Saygı gereksinimi
- Kendini geliştirme gereksinimi

Gereksinimlerin kurgusunda bir hiyerarşik düzen söz konusudur. Bahsi geçen bu hiyerarşi kişinin gereksinimlerini tamamlamasına bağlı olarak devam eden bir düzendedir. Örnek olarak, kişi açlık ve barınma gibi temel fizyolojik gereksinimlerini tamamlamamışken, sevgi ve saygı gereksinimine ihtiyaç duyamaz [34].

Çalışmanın bu kısmında insan gereksinimlerinin, mimari mekan etkinliğinde ne tür kavramlarla desteklenebileceği ve mekanı insan için "yaşanabilir" hale getirme durumu değerlendirilmiştir. Bu "yaşanabilirlik" durumu, sayısal verilerden oluşan ve konunun niceliksel yönüne ağırlık veren hacimsel kurguların, toplumsal ve

sosyal düzende anlamı olan bir mekana dönüşümünde esas girdi olarak okunmaktadır. Hacmin yaşayan aktif bir "yaşanabilir" mekana dönüşümünde ne tür gereksinimlere ihtiyaç duyduğu çalışma bağlamında şu başlıklar altında irdelenmiştir;

- Fiziksel gereksinimler
- Psiko-sosyal gereksinimler
- Deneyimsel gereksinimler

Gereksinimlerin tamamladığı kurgu ışığında oluşan mekansal eylem kavramı, çalışmanın ilerleyen kısımlarında esneklik kavramıyla çarpıştırılmış ve okumalar bu tavırda tartışılmıştır. Çalışma bağlamında gereksinimlerin tamamlanmasıyla meydana gelen mekansal eylem kavramı, mekanın sayısal verilerden oluşan bir hacimden anlamlı bir "yer" kavramına dönüşümünde kazandığı bir olgu olarak tanımlanmıştır. Bu mekansal kazanım mekanın diğer mekanlardan ayrılarak fark edilebilir olmasını, kullanıcı ve toplum için bir anlam ifade edebilmesini ve mekanın bir mimari etkinliğe dönüşebilmesini sağlamaktadır. Mekan kullanıcısına hizmet edebilmek ve amacına uygun şekilde devinimini tamamlaması için bahsi geçen eylemsel kurguya ihtiyaç duymaktadır. Çalışmada başlıklar belirlenirken ana ölçüt olarak mekan-kullanıcı ilişkisi esas alınmış ve bu ilişkiyi besler nitelikte olan gereksinimlere yer verilmiştir. Kullanıcının duyularıyla algılayabileceği ilk adım olan fiziksel gereksinimler, sosyal bir varlık olması sebebiyle çevresiyle anlamlı bir ilişki kurmasını sağlayan psiko-sosyal gereksinimler ve mekanın kullanıcı için ayırt edici olabilmesi için ise deneyimsel gereksinimler mekanın anlam kazanarak kullanıcı ile iletişim kurmasını sağlamaktadır.

3.1.1 Fiziksel Gereksinimler

Fiziksel veya fizyolojik gereksinimler, kullanıcının bulunduğu ortamda duyularıyla algılayabileceği donatıların yer alması ve çevresinde onu herhangi bir açıdan rahatsız edebilecek bir eleman bulunmaması durumu olarak değerlendirilebilmektedir. Mekan içerisinde eylemlerimizi uygularken bulunduğumuz yerin bizi rahatsız etmemesi, koşulların uygun düzeyde olması durumudur. Bu kriterler, kullanıcı miktarına ve boyutuna, mekanın işlevsel kurgusuna ve mekanda bulunması gereken donatılara bağlı özelliklerdir [35].

Altınok [22] ise, mekandaki eylemlerin karşılanabilmesi için gerekli olan kurguyu şu başlıklarla sınıflandırmıştır;

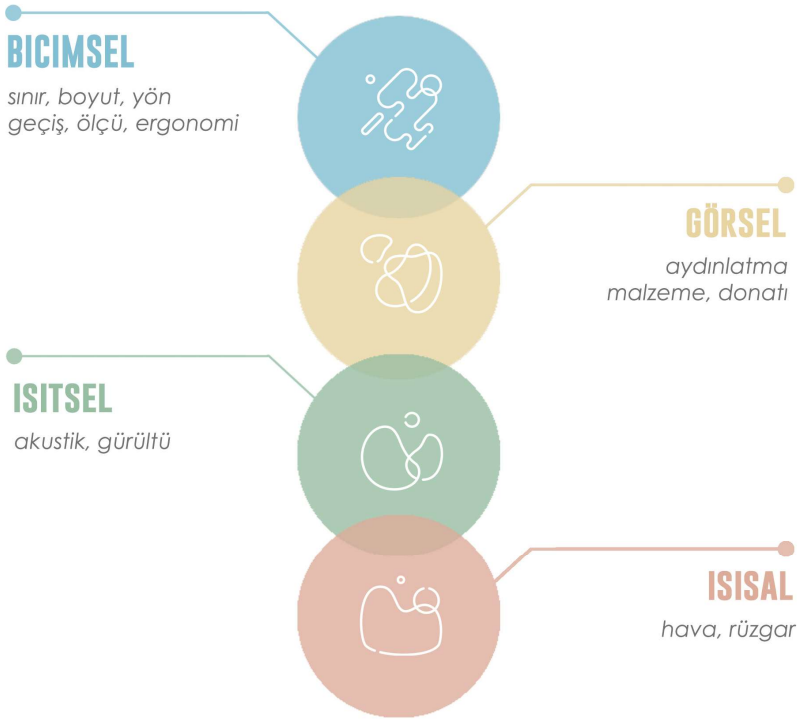
Güvenlik kurgusu, yapının taşıyıcı sisteminin sağlam olması, olası doğal afetlere karşı dayanıklı olması, hırsız vb. etik olmayan durumlara karşı korunur durumda olması gibi temel ihtiyaçları kapsayan gereksinimlerdir.

Sağlık kurgusu, kullanıcının vücut temizliğine ve sağlık durumuna uygun şartların mekan içerisinde sağlanması durumudur. Konutun biçimsel özelliklerinin yeterli güneş açısına izin vermesi, temiz su kullanımı için olanak sağlaması ve özellikle ıslak hacimlerde bu kurgunun düzenli bir şekilde işlemesi gerekmektedir.

Mekan kurgusu, mekanın işlevine göre gerekli hacimsel ölçüleri sağlaması durumudur.

Fiziksel ortam kurgusu, kullanıcının mekan içerisinde rahat hareket edebilmesi ve yaşayabilmesi için gerekli olan konfor şartlarıdır. Örneğin, gürültü kaynağına olan yakınlığı veya uzaklığı, iletişimin sağlanabilmesi için mekan içerisindeki akustik ortamın düzenlenmesi, iklimsel özelliklerin mekan içerisinde kullanıcıyı rahatsız etmeyecek şekilde kurgulanması durumları fiziksel ortam gereksinimlerinin karşılanmasını ve mekanın bu anlamdaki ihtiyacının tamamlanmasını sağlamaktadır [22].

Sayısal verilerden meydana gelen hacimsel kurgunun, mekana dönüşümündeki ilk evre olan fiziksel gereksinimler, kullanıcıya mental olmayan bir açıdan yaklaşarak, somut verilerin kullanıcı için mekansal düzeyde karşılaşabileceği gereksinimleri tamamlamaktadır. Bu evrede kullanıcı temel fizyolojik gereksinimlerini mekan aracılığı tamamlar ve yaşanabilirlik açısından bir kurgu oluşmaya başlamış olur.

Şekil 3.1 Fiziksel gereksinimler (Ümran Aydın).

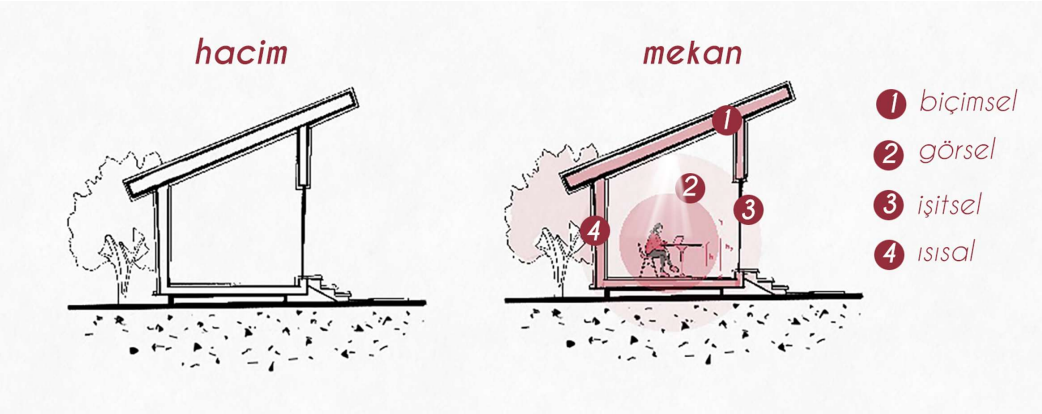
Literatür çalışmasının ardından, tezin mekansal eylemi oluşturmada ilk evre olarak tanımladığı fiziksel gereksinimler kurgusu alt başlıklarla şekil 3.1'de ifade edilmiştir. Diyagram üzerinde okunduğu üzere tanımlanan konfor başlıkları mekanın fiziksel yönünün kullanıcıyla kurduğu iletişimi besler niteliktedir. Mekanın biçimsel, görsel, işitsel ve ısısal anlamda kullanıcı gereksinimlerini tamamlamasıyla fiziksel olarak kullanıcıya belirli bir kalite düzeyinde hizmet etmeye başlayabilmektedir. Kararlaştırılan başlıkların kullanıcısıyla ilişkileri şu şekilde irdelenmiştir;

Biçimsel kurgu, mekanın çizgisel düzeninin kullanıcıya hizmet edebilir niteliğe ulaşmasıyla meydana gelmektedir. Bu sınır oluşturan çizgiler, mekanın işlevine göre uygun yükseklik içermesini ve gerekli alana sahip olmasını sağlayabilir özelliklerde olmalıdır. Ergonomik ölçülere uygun olarak tasarlanması dışında mekanın biçimsel kurgusu mimari tasarım içinde önemli bir kriter olarak ele alınabilmektedir. Örnek olarak, çok işlevli ve büyük alana sahip kamusal binaların içerdiği plansal çizgiler ve fiziksel sınırlar kullanıcıya yön duygusuna kazandırmakta ve planın kendi içerisinde kullanıcı için akıcı bir hal almasını sağlamaktadır. Bahsi geçen bu ve benzer durumlar mekanın fiziksel kurgusunun,

kullanıcının sadece fiziksel özelliklerine değil zihinde mekanı tanımlamasına, algılamasına ve tanımasına da yardımcı olabildiğini göstermektedir. Fiziksel sınırların yönlendirmesiyle, peyzaj alanlarının yapının kapısına veya sosyal alanlarına kullanıcıyı götürebilmesi durumu bu kurguya bir örnek niteliğindedir.

Görsel kurgu, yapının nefes alabilmesi ve kullanıcı için yaşanabilir olmasında temel girdi olarak değerlendirilebilmektedir. Doğal ve yapay aydınlatmanın mekan için yeterli ölçüde kullanılabilir olması, malzeme seçiminin yere ve iklime uygun olarak kullanılması, mekanın işlevine ait donatı elemanlarının seçilmesi ve mekanın estetik anlamda kullanıcı kimliğine hitap edebilmesi mekanın görsel gereksinimlerinin tamamlanmasını sağlamaktadır. Bahsi geçen sayısal verilerin yanı sıra görsel kurgu mekanın kullanıcısıyla olan iletişiminde bir *"imge"* oluşturduğundan mekanın eylemsel bir anlam kazanmasında etkisi ön plana çıkmaktadır. Örneğin bir işaret ögesi olarak ele alınan ve tasarlanan *"landmark"* kurgusu, mekanın görsel anlamda kullanıcı gereksinimini tamamlamasını sağlamaktadır. Mekanı ve çevresini tanımlamada, bir başkasına ifade etmede ve yön gösterme konusunda kullanıcıyla iletişimi güçlü olan herhangi bir *"landmark"*, kullanıcısı için bir imgeden fazlasıdır ve *"yer"*i tanıma meselesinde görsel kurgu aracılığı ile mekana eylem bağlamında bir anlam kazandırmaktadır.

İşitsel ve ısısal kurgu, fiziksel gereksinimlerin daha çok sayısal verilerle beslendiği kısmıdır. Bu kısımda amaç mekanı uygun iklimsel konforlar seviyesine getirmek ve karşılaşabileceği her türlü mevsimsel değişikliğe hazır hale sokmaktır. Gürültünün engellenmesi, akustik anlamda mekanın düzenlenmesi, rüzgar yönetiminin yapılması ve mekan içerisinde hava akışının uygun hale getirilmesi durumları bu kurgu ışığında tamamlanmaktadır. Örnek olarak rüzgar yönüne göre bina girişlerinin belirlenmesi, duruma göre rüzgarlık eklenmesi, konferans salonlarında endüstriyel akustik ses yalıtım sistemlerinin kullanılması durumları verilebilmektedir. Bu kısımda mekana bir makine gözüyle bakılır ve işlevsel anlamda mekanın kullanıcısına cevap verebilmesi durumu öncelik olarak değerlendirilir. Fiziksel olarak mekanın kullanıcıyı rahatsız etmemesi için çevresel koşulların düzenlenmesi bu kısımda düşünülür ve böylece mekan kullanıcısı için belirli bir kalitede hizmet etmeye başlar.

Şekil 3.2 Hacmin mekana dönüşümünde fiziksel etmenler (Ümran Aydın).

Biçimsel, görsel, işitsel ve ısısal süreçlerini tamamlayan mekan fiziksel gereksinimlerini de tamamlamış olmaktadır. Mekansal eyleme dair ilk evre olarak tanımlanan fiziksel gereksinimler kullanıcının çevresel koşullar ile kendi fizyolojik yapısının uyumuyla elde edilmektedir. Bu uyum, mekanı bir hacim olmaktan çıkarır ve anlamlı hale getirmeye başlar. Hacmin mekana dönüşümünde fiziksel gereksinimlerin ilk evre olarak değerlendirilmesindeki sebep, kişinin gereksinimlerine karşı duyduğu hiyerarşidir. Birey temel noktada fiziksel olarak mekanla uyum sağlamaya ihtiyaç duyar ve bu kısmın tamamlanmasının ardından diğer verilere karşı gereksinim duygusunu hisseder (Şekil 3.2).

3.1.2 Psiko-Sosyal Gereksinimler

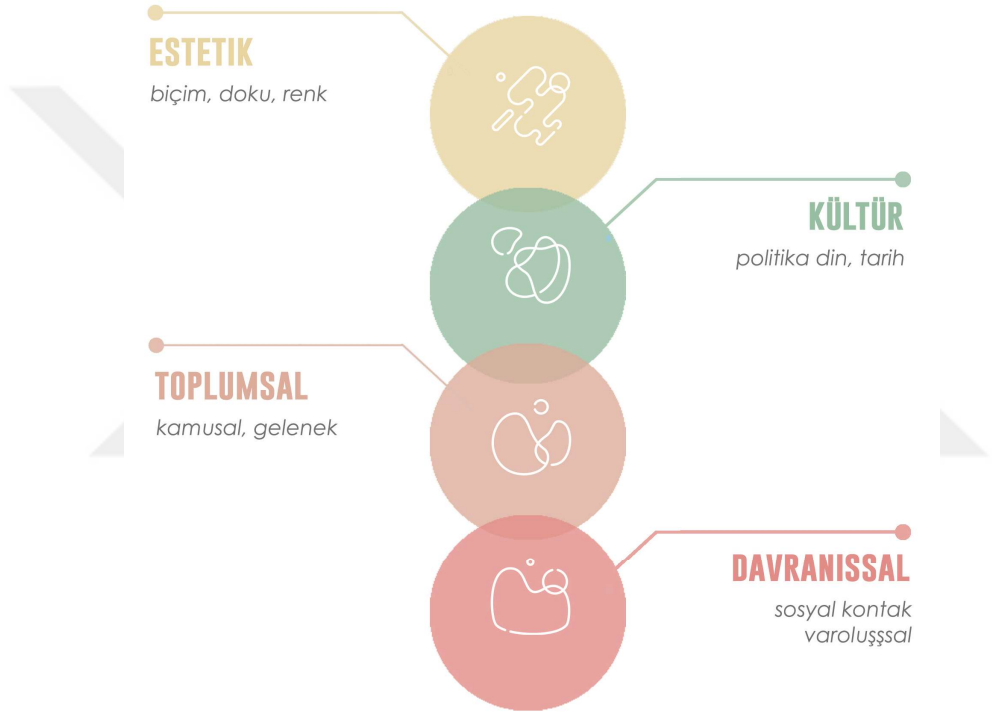
Psikoloji temelde insanı ve insanın çevresiyle olan iletişimindeki davranışların sebeplerini inceleyen bir bilim dalıdır [34]. Buradan hareketle insan, yapısı itibariyle psikolojik durumunun bir sonucu olarak var olur, hareket eder ve yaşar. Bu kısımda insan psikolojisinin mimari tasarıma etkisi doğrudan okunabilmektedir. Tasarım kararlarının insan psikolojisine de yön vereceği düşünüldüğünden, psikoloji-tasarım ilişkisi mekansal tasarımda bir farkındalık sağlamaktadır. Hacimsel tasarım kurgusunda da öne çıkan başlıklardan biri *"mekan psikolojisi"* dir. [34]. Mekan psikolojisi, mekanın nasıl algılandığı, ne tür sosyal iletişimlere olanak sağladığı ve sonuç olarak toplumsal bir ürün olan insanı nasıl var ettiğine dayanmaktadır. Fiziksel gereksinimleri ilk evrede tamamlayan mekan, kullanıcının zihinsel boşluklarını doldurabilmek adına mekansal eylemi kazanmada ikinci evre olan psiko-sosyal gereksinimleri tamamlamaya yönelir. Altınok [22], mekana dair psiko-sosyal gereksinimleri şu başlıklarla desteklemektedir;

Toplumsal kurgu, bireylerin mekan içerisinde birbirleriyle iletişim kurmalarını içeren gereksinimlerdir.

Estetiksel kurgu, mekanın kullanıcısının zevkine hitap edebilecek renk, doku, form düzeni içermesi durumudur.

Davranışsal kurgu, mekan içerisinde gerçekleştirilen eylemlerin davranış olarak uygun koşullar altında gerçekleştirilmesi olarak değerlendirilmektedir.

Mahremiyet kurgusu, mekanın bazı görsel ve işitsel kısıtlamalarla uygun koşullar elde etmesi durumudur [22].

Şekil 3.3 Psiko-sosyal gereksinimler (Ümran Aydın).

Çalışma bağlamında ele alınan psiko-sosyal gereksinimler kurgusu alt başlıklarla birlikte şekil 3.3'te ifade edilmiştir. Literatür taramasından elde edilen girdilerin yorumlanması, yeniden ele alınması ve çalışma bağlamında tartışılması sonucunda bahsi geçen kavramlar oluşmuştur.

Estetik kurgusu, mekanda bulunan, kullanıcının duyusal özelliklerine hitap eden ve mekanın bu anlamdaki gereksinimine cevap verebilen bir öncüldür. Burada mekanın içeriğini oluşturan çok yönlü malzemeler, dokular, renkler ve biçimler ön plana çıkarak mekana ait bir estetik altlık oluşturmaktadır. Kullanıcısının zevkine

ve kültür düzeyine göre şekillenmesi gereken bu kurgu, psikolojik anlamda mekanı yaşanabilir kılmaktadır.

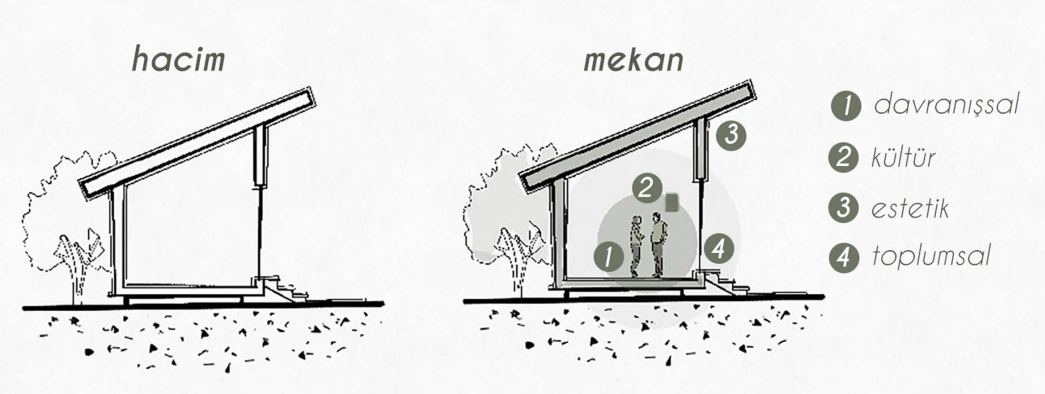
Kültürel kurgu, mekanın kullanıcı için anlam ifade edebilmesi açısından içerisinde bireyin benimsediği olgulara dair elemanların bulunması ile meydana gelmektedir. Bu olgular toplumun kabul gördüğü birçok tarihsel veya dinsel öge olarak değerlendirilebilir. Mekan içerisinde kullanıcının zihniyetine ait bir kültürel öge bulunması, gereksinimin bu anlamda giderilmesi, kullanıcıyı mekan içerisinde psiko-sosyal açıdan daha güvende ve *"yere ait"* hissettirebilir. Bu bağlamda, kültürel açıdan psiko-sosyal kurgu tamamlanmış olur.

Toplumsal kurgu, mekanın düzenlenme şeklinin dönemin anlayışına uygun olmasıyla tamamlanabilen bir kavramdır. Bu düzenleme biçiminin topluma uygun olmasıyla kullanıcı kendini sosyal yaşamın bir parçası olarak görebilir ve *"yaşanabilirlik"* hissini kendi zihninde arttırabilir. Sosyal bir varlık olan insan, toplumun bir parçası olma gereksinimi duyar ve ancak bu sayede mekan birey için *"yer"* olarak tanımlanabilir. Örnek olarak, kamusal alanların toplumun her kesimine hitap edecek şekilde planlanması veya yaşam alanlarında toplumsal iletişime izin verebilecek görsel ve sözsel iletişime olanak sağlanması durumları verilebilmektedir.

Davranışsal kurgu, kullanıcının dış dünyayla iletişim kurabilmesi durumu olarak tanımlanabilir. Bu kısımda birey varoluşu gereği başka bireylere ihtiyaç duyar ve bu ihtiyacın karşılanması için sosyal kontak kurabileceği mekanlara gereksinim duyar. Dış dünya ile kurduğu iletişim, mekanı birey için bir etkileşim ağı haline getirir. Bu iletişim ağı, mekanı psiko-sosyal anlamda besler ve mekanı *"sosyal bir öge"* haline getirerek hacme bir anlam katar.

Literatür taranmasından okunduğu üzere, sosyal bir varlık olan insanın toplum içerisinde iletişimlerini kurabilmesi ve eylemlerini gerçekleştirmesi adına kendine bir yer edinmesi için mekan içerisindeki psiko-sosyal gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir. İnsanın fiziksel anlamda mekanlar kurduğu iletişimin ardından zihinsel açıdan kurduğu iletişim psiko-sosyal kurgunun içerisinde ifade edilmiştir. Bu kurgu mekanın eylem kazanmasında ikinci evre olarak değerlendirilerek fiziksel ve psiko-sosyal gereksinimlerinin tamamlanmasını

sağlamaktadır. Mekanda fiziksel ve sosyal olarak varlığını sürdürebilen kullanıcı, *"yaşanılabilirlik"* açısından kendini o yere ait hissetmeye bu evrede başlamaktadır.

Şekil 3.4 Hacmin mekana dönüşümünde psiko-sosyal etmenler (Ümran Aydın).

Mekanın eylem kazanması, sayısal verilerden meydana gelen bir hacimden mekana dönüşümünde ilk evre olarak tanımlanan fiziksel gereksinimlerin tamamlanmasının ardından ikinci evre olarak tanımlanan psiko-sosyal gereksinimlerin tamamlanması kısmı gerçekleşir (Şekil 3.4). Bu evrelerde mekan bir hacim olmaktan çıkar ve anlam kazanır. Bu kazanım sayesinde kullanıcısı tarafından mekan bir "yer" olarak tanımlanır ve mekana dair bir mekansal algı oluşmaya başlar. Kurguda bir girdi olarak ele alınan fiziksel ve psiko-sosyal verilerin tamamlanmasıyla hacim kendi içerisinde kullanıcısının zihninde çeşitli algılar yaratır. Bu algılar mekanın değişen ve dönüşen ögeleriyle sürekli bir devinim haline gelir ve böylece mekan bitmiş bir ürün olarak değil bir süreç olarak var olmaya devam eden bir nitelik kazanır. Bu kazanım tarihsel süreçler boyunca mekanın çeşitli tanımlamalar ve anlamlar elde etmesini sağlar. Mekan bir döngü sürecidir ve mekana değen her şey algısal olarak onu çeşitlendirir.

3.1.3 Deneyimsel Gereksinimler

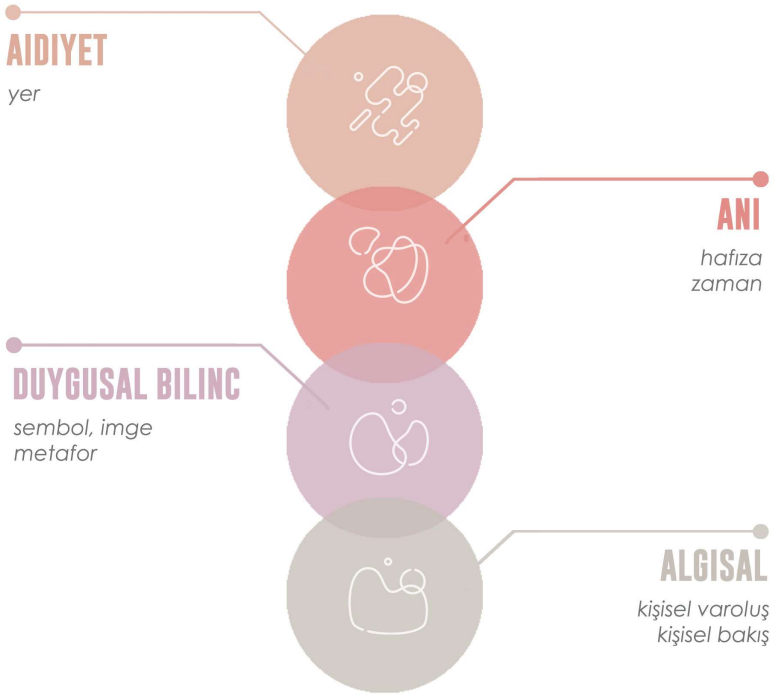
Hacmin mekana dönüşümünde gerekli fiziksel ve psiko-sosyal elemanlarının tamamlanmasının ardından, kullanıcının mekanla kurduğu birebir iletişime yönelik olan deneyim evresi mekansal eylemi tamamlama hususunda çalışma bağlamında ele alınan son kısımdır. Burada mekanı diğerlerinden ayıran, "münhasır" hale getiren bir iletişim ağı söz konusudur. Mekansal deneyimin oluşması için devam eden süreç, zamanın etkili bir faktör olarak katılmasıyla mekan-kullanıcı ilişkisini güçlendirir. Dewey'e göre deneyim nesnenin öz ile arasındaki iletişimi olarak tanımlanmaktadır [37]. Mekana dair elde edilen ilk verilerin kişinin önceki

deneyimleri ile çarpışması ile mekan kullanıcısında yeni bir algı oluşturur. Burada bahsedilen kurgu, aynı alanı deneyimleyen iki kişi, bu alanı deneyimlemeden önce farklı yaşam döngülerine ve algısal gelişmelere sahip olduğundan, bahsi geçen mekanı algıma biçimleri de birbirinden farklı olması durumudur. Bu sebeple mekansal algı, mekana ait deneyimlerin oluşmasında başlıca parametredir.

Tuan'a göre insanlar sahip oldukları duyularla aracılığıyla çevresini tanır ve mekanın yere dönüşümünde deneyim başlıca etmendir [38]. Tuan tarafından mekanı benimseme konusunda, tecrübeler ve algı olmak üzere iki temel parametre belirlenmiş, kullanıcının mekanla bağının bu anlamda ilerlediği öne sürülmüştür [39].

Mekan işlevi gereği belirli zihinsel olgulara açık olsa da kullanıcısı açısından farklı deneyim ve algılama biçimleriyle yorumlanabilmektedirler [40]. Bu yorumlama biçimi mekanın kişiye özgü olmasını sağlamaktadır. Çalışma bağlamında mekansal eylemin alt başlığı olarak ele alınan deneyim kurgusu, mekanı her kullanıcı için ayrı bir *"yer"* olarak tanımlar ve böylece nihai sonuçta mekan öznel bir nesneye dönüşür. Bahsi geçen bu dönüşüm aracılığıyla mekan kullanıcısı için güncel ve geçmiş deneyimlerinin hakim olduğu *"yaşanabilir"* bir seviyeye erişir [41].

Mekan ve kullanıcı arasında gelişen ve durağan olmayan ilişki, deneyimsel gereksinimlerden doğrudan beslenir durumdadır. Mekana ait güncel veya güncel olmayan birçok deneyim mekanın algısını oluştur ve yönlendirir. Bu yönlendirmeyle birlikte mekan bir devinim süreci içerisinden deneyimsel kurgusunu tamamlamaktadır. Deneyim ve mekan ilişkisi kullanıcının mekanı tanıması itibariyle başlayan bir süreç olup çeşitli girdilerle zenginleşmektedir. Mekanla karşılaşan birey, görsel anlamda mekanın sınırlarını tanır ardından zaman kavramıyla birlikte mekana karşı bir alışma süreci geçirir. Bu sürecin sonucunda mekanı benimser hale gelmektedir. Benimseme sürecinde mekanda geçirdiği vakit ve bu vakte hitaben oluşan anılar kullanıcının zihninde mekanı var etmeye başlar. Böylece mekan somut kalıplarından sıyrılarak soyut anlamda bir ifade gücünü ulaşır. Mekanı bulunduğu sınırlarından uzaklaştırması ve daha zengin anlamlara taşıması sebebiyle, deneyim kurgusu mekanın eylem bağlamında bir anlam kazanmasında öne çıkan bir evredir. Çalışma kapsamında, deneyimsel gereksinimleri besleyen ve oluşturan alt kurgular şekil 3.5'te belirtilmiştir.

Şekil 3.5 Deneyimsel gereksinimler (Ümran Aydın).

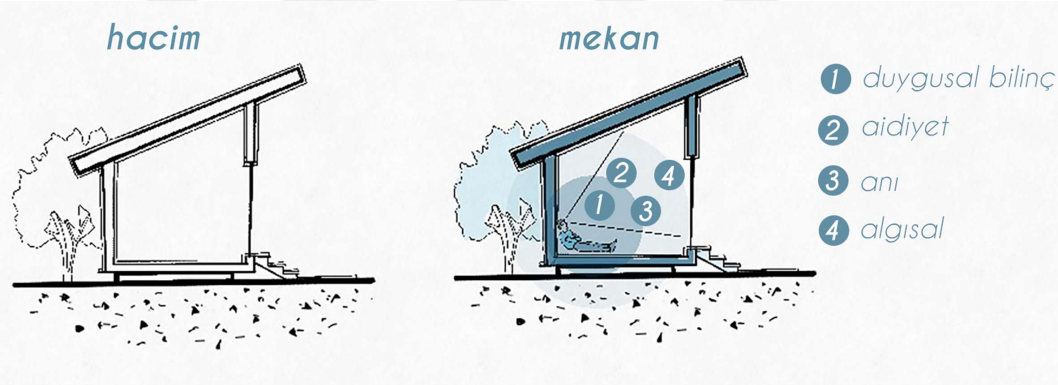
Aidiyet kurgusu, birey ait olduğu mekana karşı hissettiği *"rahatlama"* duygusunun temelini oluşturur. Burada bahsi geçen duygu şu şekilde ifade edilebilir: aynı fiziki ve sosyal şartları sunan iki mekan arasından kullanıcının daha çok vakit geçirdiği veya alıştığı ortam olan mekan hangisiyse, kullanıcı tarafından o mekan daha iyi fiziki ve sosyal şartlara sahip olarak algılanabilir. Bu kısımda esas nokta aidiyet kavramının insan zihnindeki baskın tavrının fiziki ve sosyal şartlardan daha ön planda olduğudur. Bu sebeple deneyim kurgusu mekan için temel bir konfor ölçütü ve gereksinimidir.

Anı kurgusu, mekana dair deneyimleri besleyen ve canlı tutabilen bir diğer kısımdır. Örneğin, herhangi bir mekanın işlevsel olarak anlamını yitirmesine karşılık, anıları canlı tutan somut verilere sahip olmasından dolayı kullanıcı için hala zihinsel deneyimleri koruma ve canlı tutma işlevini gerçekleştirilebilmesi, bundan dolayı da kullanıcının mekanın yok olmasına izin vermemesi durumu bu kurgunun bir ifadesidir. Bu sebeple mekana anlam katan anılar, mekanın sürdürülebilirliği açısından öne çıkan bir gereksinim bileşenidir.

Duygusal bilinç kurgusu, kişinin mekan algısındaki temel parametrelerden biridir. Mekanda kişinin duygu durumuna hitap edebilecek şekilde bir düzenin hakim

olması durumudur. Birey bulunduğu ortamda *"sevebileceği"* elemanları görme gereksinimi duyabilmektedir, buradan hareketle mekanda kullanıcı odaklı bu tür imgeler bulunması durumunda mekan-kullanıcı etkileşimi olumlu yönden etkilenebilmektedir.

Algısal kurgu, kullanıcının kişisel dünya görüşü ve önceki kazanımlarına bağlı bir temel ölçüttür. Kişi bir mekanı algılarken, ait olduğu zihniyetin etkisiyle yorumlamada bulunmaktadır. Örneğin, bir evin birey için *"yaşanabilirliği"* öncesinde bulunduğu evlerdeki deneyimine bağlı olarak sorgulanmaktadır. Birey düşük gelirli bir çevreden geliyorsa, orta seviye bir konutu *"yaşanabilir"* olarak algılarken; yüksek gelirli bir çevreden geliyorsa, aynı konutu *"yaşanabilir"* olarak algılayamaz. Bu durumda kişi geçmiş yaşantısından, kültürel yapısından ve dönemsel olarak yaşadığı zihniyetten doğrudan beslenerek, karşısına çıkan yeni mekanı değerlendirir ve kendi algısı içinde bir sınıflamaya tabi tutar.

Şekil 3.6 Hacmin mekana dönüşümünde deneyimsel etmenler (Ümran Aydın).

Deneyimin mekana katılmasıyla mekan *"özelleşme"* kavramıyla ilişkisini güçlendirir. Bu özelleşme mekanı tekil hale getirdiğinden, ona anlam katar ve kullanıcısı için diğer *"yer"*lerden ayrılır duruma gelir. Mekan artık kullanıcının zihninde sınıflandırılır ve belli deneyimlerin somut birer imgesi haline gelir. İlerleyen süreçlerde mekan içerisinde oluşan anılar, kullanıcının mekanı tekrar hatırlamasına sebep olan fiziksel donatıların varlığıyla insan zihnindeki aktifliğini sürekli olarak korur. Fiziksel donatıların imgelem gücünün kullanıcı algısıyla kurduğu doğrudan iletişim hacmin deneyimsel kurgusunu besler ve sonuç itibariyle bir mekandan bahsetmek mümkün hale gelir (Şekil 3.6).

3.2 Gereksinimler Çerçevesinde Mekansal Eylem ve Esneklik Çarpışması

Mekansal eylemi oluşturan fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimler incelendikten sonra, bu kısımda esneklik kavramının mekansal eylem ile olan etkileşimi incelenmiştir.

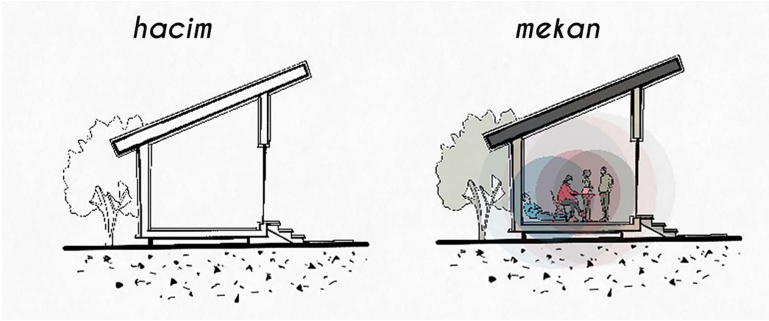
Çalışma bağlamında ele alınan fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimlerin harmanlanmasıyla elde edilen mekansal eylem kavramı, hacmin mekana dönüşümündeki başlıca etmen olarak ele alınmıştır (Şekil 3.7). Alt başlıklarla birlikte tanımlanan gereksinimler birbirini beslek niteliktedir. Örneğin, bireyin çalışma odasındaki bir masa ele alındığında;

- Fiziksel kurguda *"masa"*nın yeri: kişinin eğitim hayatındaki düzene uygun olarak ergonomik bir çalışma ortamı yaratabilmesini sağlar. Bu durumda kullanıcı mekandan fiziksel anlamda bir destek alır ve yaşam döngüsü mekan ile bir uyum yakalar. Masanın ergonomik ölçülere uygunluğuyla birlikte mekanda fiziksel bir öğe olarak yer alan masa, mekanın kullanıcı tarafından tanınmasına ve *"yaşanabilir"* olmasına dair ilk adımdır.
- Psiko-sosyal kurguda *"masa"*nın yeri: kişinin dijital teknolojiler aracılığıyla çevrim içi ortamlara katılabilmesini, bu anlamda sosyalleşebilmesini ve toplumda yer edinebilmesini sağlar. Gelişen teknolojilerin konut içerisinde yer almasını sağlayan masa, sosyal çevreyle bir iletişim aracı olarak kullanıldığından kişinin toplumla etkileşimini güçlendirir. Bu kurguda birey fiziksel bir öğe olarak değerlendirilen masayı aynı zamanda psiko-sosyal gereksinimlerini karşılamak içinde kullanır.
- Deneyimsel kurguda *"masa"*nın yeri: kişinin bireysel düzenini oluşturduğu bu çalışma masası, kişide zamanla aidiyet duygusunu yarattığı gibi, ilerleyen yıllarda masanın somut varlığı sayesinde geçmiş dönemdeki eğitim süreçlerini kişiye hatırlatan bir obje olarak değerlendirilebilir. Bu durumda fiziksel ve sosyal anlamda bireyin mekan içerisindeki gereksinimini karşılamasının yanı sıra, kişinin zihninde oluşan mekanın somut bir tetikleyicisi haline gelir. Kurguların ışığında, mekanda bulunan donatıların ve mimari elemanların temel noktada mekansal eylemi birçok açıdan besleyebildiği okunmaktadır.

Şekil 3.7 Gereksinimler çerçevesinde mekansal eylem (Ümran Aydın).

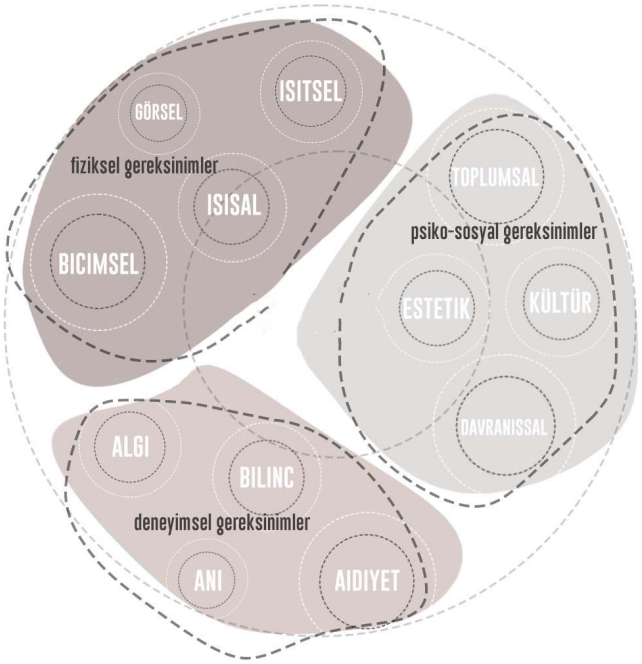
Sayısal verilerden ve sınırlardan oluşan hacim düzeneği, çalışma kapsamında ele alınan başlıklarla birlikte mekan kavramına dönüşür ve böylece kullanıcı açısından "yaşanabilir" bir yer haline gelir. Bu dönüşüm ışığından mekan tanımlanır imgelem haline gelir. İçerisinde kullanıcının fiziksel, sosyal ve deneyime dair gereksinimlerini tamamlayan ögelerle bir bütün haline gelerek mekansal eylemi oluşturur (Şekil 3.8). Diyagram üzerinden de okunduğu üzere, mekan kullanıcı için "yaşanabilir" duruma gelerek, sayısal verilerden ve çizgisel sınırlardan fazlası olarak değerlendirilir. Okunan veriler ve sınırlar fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimlerin tamamlanmasıyla bir anlam kazanır ve kullanıcı için mekansal eylemi meydana getirir. Mekansal eylem bu sebeple, insanın mekanla olan etkileşimini güçlendirir, mekanı kullanıcısı için algılanabilir hale getirir.

Şekil 3.8 Hacmin mekana dönüşümü (Ümran Aydın).

3.2.1 Mekansal Eylemlerin Oluşma Biçimleri

Mekansal eylem kavramı, çalışma bağlamında ele alınan kullanıcı ihtiyaçlarının giderilmesiyle meydana gelmektedir. Oluşan bu eylem ağı mekanı besler ve tanımlar. Bahsedildiği üzere eylemi oluşturan bileşenler birbirine hizmet eder ve bir bütün olarak meydana çıkar (Şekil 3.9). Çalışmada temel nokta olan mekansal eylem ağı, yöntem olarak seçilen analiz grubu üzerinde altlık olarak değerlendirilmiş ve irdelemeler bahsi geçen ağ üzerinden gerçekleştirilmiştir.

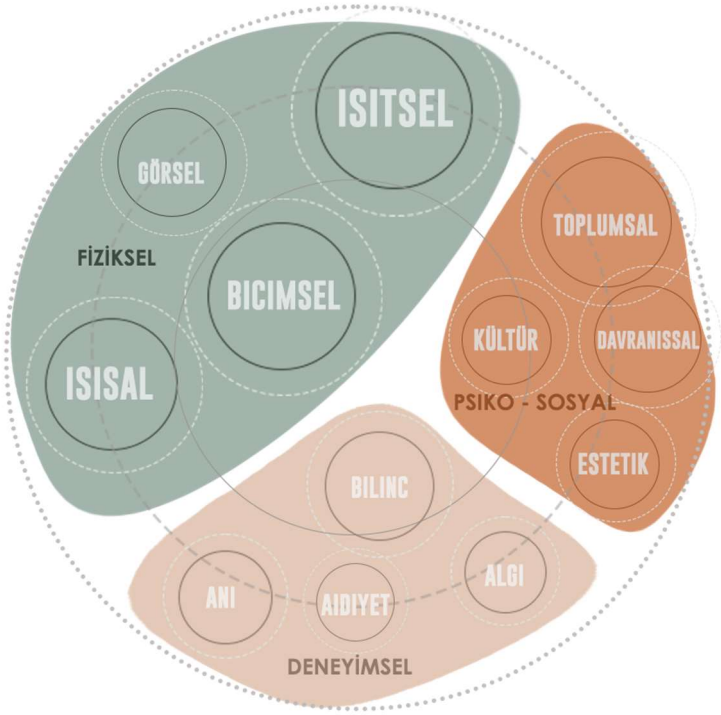
Şekil 3.9 Mekanın eylem ağı (Ümran Aydın).

Çalışmanın bu kısmında amaç mekansal eylemin mekanın kullanım amacına göre farklı şekillerde oluştuğunu ifade etmektedir. Mekanın işlevi, mekansal eylemi oluşturmada başlıca etmenler arasında yer almaktadır. Bireyin mekanı kullanma amacı doğrultusunda mekana karşı beklentileri oluşur. Örneğin, bir konutta öncelik rahat edebilmekken, bir metroda amaç sadece ulaşımdır. Buradan hareketle mekansal eylem ağında oransal farklılaşmalar görülür. Çalışma kapsamında bu çeşitlenme durumu gereksinimlerin aktifliğini göre sınıflandırılmış ve okumalar bu kuramsal ağ üzerinden yapılmıştır.

3.2.1.1 Fiziksel Gereksinimlerin Aktif Olduğu Yapılaşmalar

Fizyolojik durumun baskın olduğu mekanlarda, mekanın asıl hedefi kullanıcının temel ihtiyaçlarını karşılamak, emniyetini sağlamak, ergonomik koşullarına en üst

düzeyde uyumlu olmaktadır. Psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimler bu tür mekanlarda ikinci planda kalır.

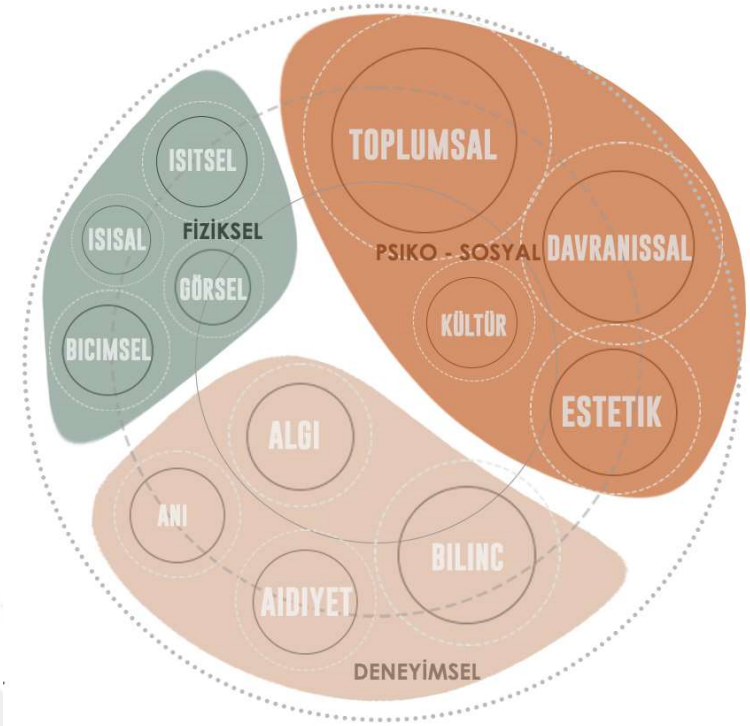

Şekil 3.10 Fiziksel gereksinimlerin baskın olduğu mekansal eylem ağı (Ümran Aydın).

Havaalanı, metro, alışveriş merkezi vb. yapılarda mekanlardaki esas amaç kullanıcının fiziksel gereksinimlerine cevap verebilmektedir. Örneğin havaalanında kişi sosyal anlamda çevresiyle bir iletişim kurma ihtiyacı hissetmez. Kullanıcı tarafından mekan, sadece gelip geçilen bir yer olarak değerlendirilir. Buradan hareketle mekansal eylem ağında fiziksel gereksinimlerin önceliği ve baskınlığı söz konusudur (Şekil 3.10).

3.2.1.2 Psiko-sosyal Gereksinimlerin Aktif Olduğu Yapılaşmalar

Sosyalleşme kurgusunun öncelik olarak değerlendirildiği bu kısımda mekanın asıl hedefi kullanıcıya ait bir kültürel, sosyal veya psikolojik imgelerle atıfta bulunmak ve onları besleyerek kullanıcı ile iletişime geçmektir. Fiziksel veya deneyimsel gereksinimler, psiko-sosyal gereksinimleri tamamlayıcı nitelikte mekan etkinliğine ve eylemine bu kısımda katkıda bulunur (Şekil 3.11). Bu tür mekanlarda amaç öncelikle kullanıcının sosyalleşebilmesini sağlamak daha sonrasında fiziksel ve deneyimsel gereksinimlerine cevap verebilmektir.

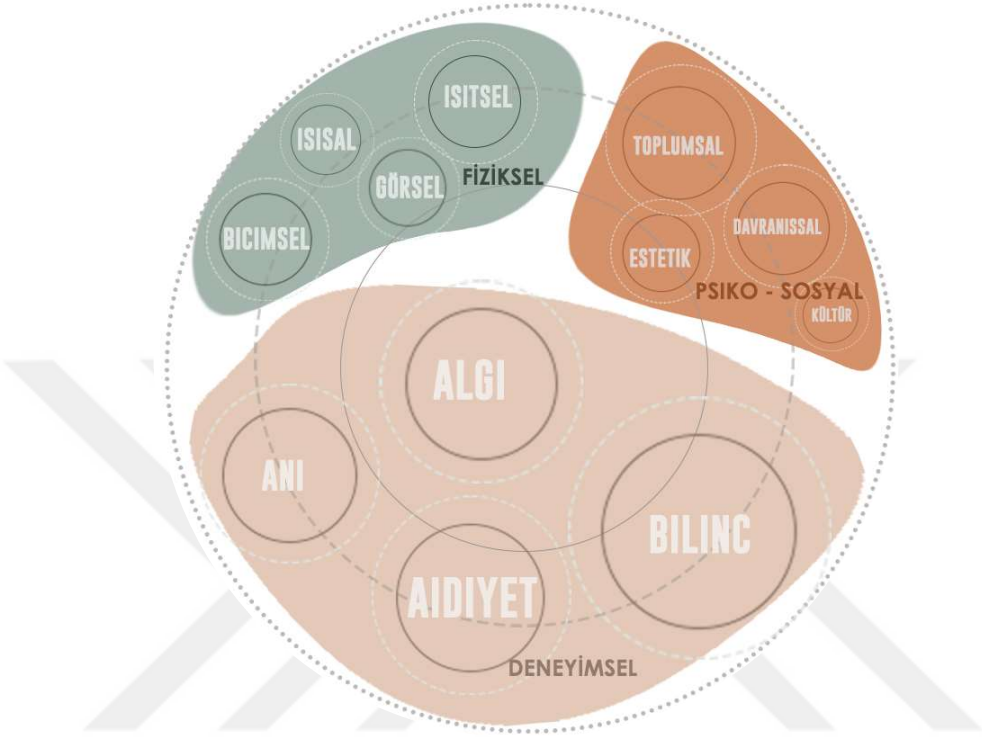
Şekil 3.11 Psiko-sosyal gereksinimlerin baskın olduğu mekansal eylem ağı (Ümran Aydın).

Kamusal alanlar, eğitim yapıları ve kültür yapıları bu tür mekansal eyleme sahip olan yerler arasındadır. Örneğin halka açık bir peyzaj alanında, kullanıcının ilk hedefi sosyalleşebilmektir, oturduğu yeşil alanların fiziksel konforundan ziyade önceliği budur. Böylece mekan; vakit geçirilen, insanlarla iletişim kurulabilen, bireyin sosyal zihnine dair dinlenme ve eğlenme eylemlerini gerçekleştirdiği bir yer olma önceliğindedir. Mekansal kriterler bu çerçevede oluşmakta ve gelişmektedir. Örneğin normal bir konut içerisinde temiz ve yumuşak olmayan bir yere oturmak fiziksel olarak bireyi rahatsız edebilecekken, halka açık kamusal alanlarda oturup yakın çevreyle vakit geçirdiği sırada sert ve temiz olmayan zeminler kişiye yüksek düzeyde bir rahatsızlık vermez. Bu durum kişinin mekandan beklentilerinin önceliği kapsamında şekillenir ve gelişir.

3.2.1.3 Deneyimsel Gereksinimlerin Aktif Olduğu Yapılaşmalar

Deneyimsel kurguda ise kullanıcının mekanı özümsemesi, onu diğer mekanlardan ötede görmesi durumu söz konusudur. Mekan-kullanıcı arasında oluşan bu bağ anılar sayesinde güçlü kalır ve varlığını sürdürür. Kullanıcı mekana dair gördüğü görsel kesitler ile anılarını eşleştirir, pekiştirir ve bir bütün elde eder. Bu tür mekanlarda eylem bir süreç çerçevesinde meydana gelir. Bu sürece en büyük katkı

kullanıcı ile mekan arasında oluşan deneyimler tarafından sağlanır. Sürecin sonucunda mekan, kullanıcıya anılarını bulundurduğu görsel kesitlerle anımsatan bir sembole dönüşür. Bu kısımda mekansal eylem ağırlıklı olarak deneyimsel gereksinimlerden beslenir nitelikte bir ağ meydana getirir (Şekil 3.12).

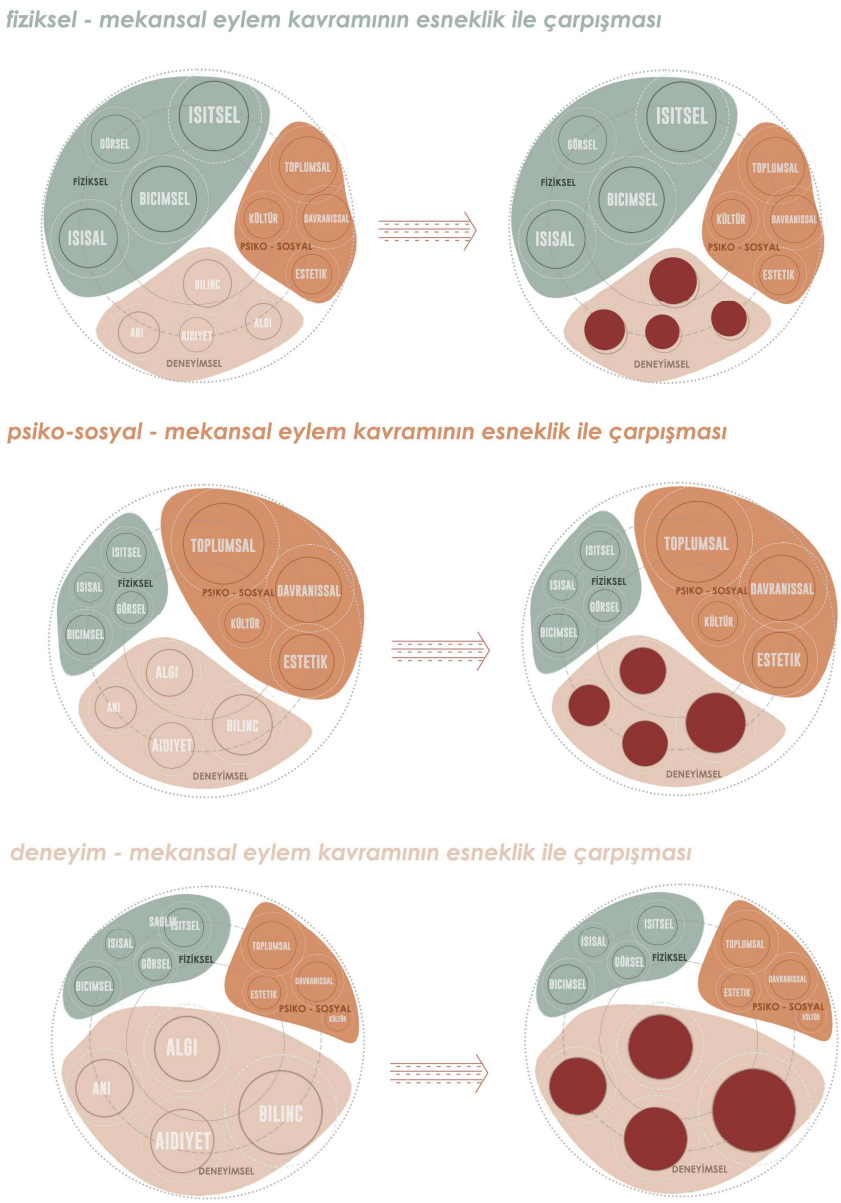
Şekil 3.12 Deneyimsel gereksinimlerin baskın olduğu mekansal eylem ağı (Ümran Aydın).

Konut yapılarında daha çok öne çıkan deneyimsel gereksinimler, kişinin aidiyet duygusuyla paralel bir şekilde ilerler. Zamanla işlevini yitirmiş bir dolap, kişinin geçmiş dönemlerine tanık etmesi ve kullanıcının objeye alışması sebebiyle işlevsel eskimesine rağmen kullanıcı için deneyimlerini ve anılarını simgelediğinden işlev sahibi bir dolaba göre daha önemli bir hale gelebilir. Bu durumda kişi fiziksel gereksinim önceliğini ikinci plana koyarak deneyimsel gereksinimlerini esas önceliği haline getirmiş olur.

3.2.2 Mekansal Eylemin Esnek Hacimdeki Yeri

Çalışma bağlamında ele alınan ve tanımlanan mekansal eylem kavramının esnek mekanlarda ne tür bir etki alanına sahip olduğu bu kısımda incelenmiştir. Bu iki kavramın çarpışmasında, kullanıcının mekansal algısındaki değişimleri değerlendirilmiş, okumalar bu girdiler üzerinden irdelenmiştir. Esnek mekanlar,

yapısı gereği bir devinim içerisinde olduğundan sabit ögeler yerine değişken elemanlar barındırırlar. Bu değişken ögeler mekansal düzeyde her ne kadar fiziksel bir değişikliğe sebebiyet veriyor gibi görünse de fiziksel ögelerin mekansal eylemde psiko-sosyal ve deneyim kurgularına doğrudan etkisi olduğu tanımlandığından ve düşünüldüğünden mekansal eyleme dair bütüncül bir değişim ve dönüşüm süreçleri söz konusu olmaya başlamaktadır. Bahsi geçen bu dönüşüm mekansal eylemin oluşum çeşitlerini ifade eden diyagramlar üzerinden irdelenmiştir.

Şekil 3.13 Mekansal eylem kavramanın esneklik kavramı ile çarpışması (Ümran Aydın).

Mekansal eylemin fiziksel gereksinim ağının baskın olduğu havaalanı, metro, alışveriş merkezi gibi yapılarda; psiko-sosyal gereksinimin baskın olduğu müze, okul gibi yapılarda; deneyimsel gereksinimin baskın olduğu konut gibi yapılarda mekansal düzeyde esnekliği oluşturan algı, bilinç ve aidiyet kurgusunu temelde etkiler ve buradan hareketle eylemde değişiklikten söz edilmeye başlanır. Burada vurgulanmak istenen ifade bir metafor üzerinden aktarılmak istenirse; metrodaki bir *"oturma birimi"* kullanıcısı için temelde fiziksel gereksinim olarak yer alır ve esnek mekan kurgusuyla bahsi geçen oturma birimi *"çok işlevli bir oturma birimi"* halini alırsa -gazete koyabilmek için ayrı bir birim eklenirse veya çöp atabilmek için bir hazne entegre edilirse- bu durumda fiziksel olarak mekan kullanıcısının gereksinimi karşılamaya devam eder ve bir farklılık veya çeşitlenmeyi mekan algısı açısından oluşturmaz çünkü temel amaç kullanıcının oturma eylemini gerçekleştirmesidir, her iki durumda da kullanıcı için mekan bu konforu sağlar niteliktedir. Aynı esneklik durumu bir evin içerisindeki "*oturma birimi"* için düşünüldüğünde, mekan algısı değişebilmektedir çünkü kullanıcısı için bahsi geçen oturma birimi oturma eylemi dışında anılarını sembolize eden bir *"imge"*dir. Buradan hareketle konut içindeki oturma birimi esnek mekan kurgusuyla bir dönüşüm geçirirse insan zihninde var olan imge için bir dönüşüm süreci başlar. Bu değişim deneyim kurgusunu doğrudan etkiler ve mekansal algıda değişikliğe sebebiyet verir. Şekil 3.13'te okunduğu üzere deneyim kurgusunun mekansal eylem ağı içerisindeki hakimiyetindeki oranda doğru orantılı olarak mekansal eylem ağında da boşluklar ve değişiklikler söz konusu olmaya başlar. Metrodaki bir *"oturma birimi"* ile olan anıların bir konut içerisindeki *"oturma birimi"* ile olan anılara oranı gibi bu durumda da oransal farklılaşmalar söz konusudur. Gelip geçilen mekanlardaki objeler kullanıcının deneyimlerini bir konuta oranla sembolize etmediğinden dönüşüm yaşaması kullanıcı algısını nispeten değiştirmez fakat deneyimlerin hakim olduğu en temel alan olan *"ev"*, herhangi bir fiziksel değişiklikte doğrudan kullanıcının mekan algısını dönüştürür.

Tüm bu algısal tartışmaların sonucunda çalışma bağlamında esnek mekan etkinliğinin, en çok deneyimsel gereksinimler odaklı, en az ise fiziksel gereksinimler odaklı mekanlarda kullanıcı algısını değiştirdiği sonucuna varılmıştır. Mekansal eylem üzerindeki bu etkisi dolayısıyla mimari esnek tasarım

yaklaşımı, planlama süreçlerinde kullanıcının mekan algısının düşünüldüğü ve irdelendiği bir kurguda yönetilmelidir. Mekanlar, kullanıcının mekan algısıyla *"yaşanabilir"* hale geldiğinden, mekansal eylem mekanın sürdürülebilirliği açısından temel ölçüt olarak ön plana çıkmaktadır. Çalışma esnek mekanın uygulanabilirliğini çeşitli plan düzlemleri üzerinde tarayarak incelemiştir.

4
ÇEŞİTLİ PLAN DÜZLEMLERİNİN İRDELENMESİ

4.1 Kullanıcı Etkileşimi Bağlamında Mekan

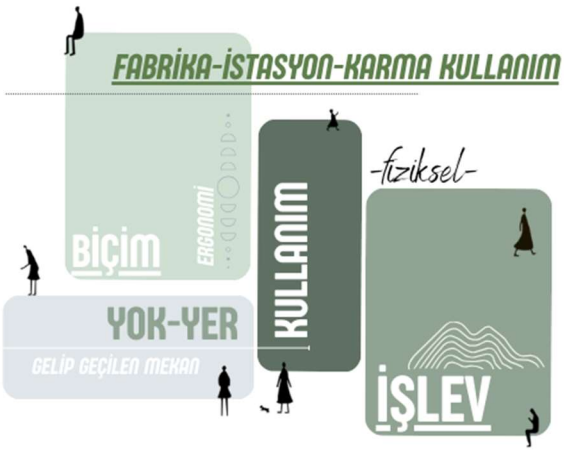
Çalışmanın "Mekansal Eylemin Oluşma Biçimleri" başlıklı kısmında yer alan anlatımlar doğrultusunda bir örneklem grubu içeriği oluşturulmuş ve mekansal eylem taramaları bu doğrultuda gerçekleşmiştir. Mekanın fiziksel, sosyal veya deneyimsel gereksinimlere verdiği önceliğe göre bir hiyerarşik ağ oluşturulmuştur. Altlık niteliği taşıyan bahsi geçen bölümde tanımlandığı üzere;

- Fiziksel gereksinimlere öncelik veren mekanlarda işlevsel kullanım ön planda olup, kullanıcının ergonomik koşullarına cevap verebilmek temel kaygıdır. *Metro, alış-veriş merkezi, sanat galerileri, fabrika, havaalanı…*
- Psiko-sosyal gereksinimlere öncelik veren mekanlarda kültürel aktarım ön planda olup, kullanıcının sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilmek temel kaygıdır. *Eğitim, ofis, kamusal boşluklar…*
- Deneyimsel gereksinimlere öncelik veren mekanlarda kullanıcının mekana dair algısı ve anıları ön planda olup, kullanıcının aidiyet hissine cevap verebilmek temel kaygıdır. *Ev…*

Mekansal eylemin oluşma biçimlerine dair yukarıdaki tanımlamaların ardından esneklik kurgusunun çeşitli plan düzlemleri üzerindeki taramaları gerçekleştirilmiştir. Farklı işlevlerden oluşan bir örneklem grubunun oluşturulmasındaki temel amaç, esnekliğin *"uygulanabilirliğini"* çeşitli planlarda tarayarak, esnek mekanın oluşum aşamasında mekansal eylemin bir tasarım kriteri olarak var olabilmesine dair bir farkındalık oluşturmaktır. Mekanın toplumsal açıdan sürdürülebilirliği korumada bir adım niteliği taşıyabilecek olan bu bakış açısı plan düzlemleri üzerindeki tarama yöntemiyle aktarılmıştır.

Çalışmada oluşturulan örneklem grubu fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimlerin bağlamında ele alınan mekansal özelliklerin ve algıların çerçevesinde seçilmiştir. Altlık olarak ele alınan "Mekansal Eylemin Oluşma Biçimleri" kısmından hareketle ve konunun güncel tavrına hitap edebilmek adına örneklem grubu son 10 yıl içerisinde gerçekleştirilmiş yapılaşmalar arasından

seçilerek oluşturulmuştur. Seçim hususundaki bir diğer etmen ise, *eylem* faktörüdür. Yapılaşmalar kendi içerisinde bir eylem sınıflaştırılması kurgusu ışığında sıralanmışlardır. Kronoloji ve eylem hususları bir kriter olarak ele alınan örneklem grubu şu şekilde oluşturulmuştur;

Şekil 4.1 Fiziksel gereksinimler doğrultusunda mekansal girdiler (Ümran Aydın).

Fiziksel gereksinimlerin öncül olarak ele alındığı mekanlar olan metro, alışveriş-merkezi gibi yapılarda taranan kavramlar şekil 4.1'teki diyagram üzerinden ifade edilmiştir. Bu doğrultuda işlevin, ergonominin ve kullanıcının gelip geçerek bir etkinlik oluşturduğu mekanlar olarak;

- Bir fabrika yapışı,
- Bir istasyon yapısı,
- Bir karma kullanım yapısı, seçilmiştir.

Şekil 4.2 Psiko-sosyal gereksinimler doğrultusunda mekansal girdiler (Ümran Aydın).

Psiko-sosyal gereksinimlerin öncül olarak ele alındığı mekanlar olan eğitim, ofis, kamusal boşluklar gibi mekanlarda taranan kavramlar şekil 4.2'teki diyagram üzerinden ifade edilmiştir. Bu doğrultuda sosyal iletişimin ve toplumsal döngünün aktif olduğu mekanlar olarak;

- Bir müzenin kamusalla iletişim kurduğu kısmı,
- Bir ofis yapısı,
- Bir eğitim yapısı, seçilmiştir.

Şekil 4.3 Deneyimsel gereksinimler doğrultusunda mekansal girdiler (Ümran Aydın).

Deneyimsel gereksinimlerin öncül olarak ele alındığı konut yapıları gibi mekanlarda taranan kavramlar şekil 4.3'teki diyagram üzerinden ifade edilmiştir. Bu doğrultuda anıların, hafızanın ve aidiyet kavramının aktif olduğu mekanlar olarak;

- Bir yaşanabilir modül,
- Bir konut yapısı,
- Bir karma kullanımlı ofis-konut yapısı, seçilmiştir.

Seçilen yapılar üzerinde mekansal eylem taramaları yapılarak esnekliğin oluşturduğu çeşitlilik ifade edilmiştir. Taramalar mekansal eylemin oluşma biçimlerini bağlam olarak ele almış ve incelemelerini bu doğrultuda gerçekleştirmiştir.

4.2 Yapılaşmaların İrdelenmesi

Tezin bu kısmında çeşitli esnek yapılaşmaların plan düzlemleri üzerinde bazı mekansal eylem taramaları gerçekleştirilmiştir. Kullanıcı etkileşimi baz alınarak bir sıralama yapılmıştır. Mekanlar kullanıcısıyla kurduğu etkileşim aracılığıyla bir eylem kazandığından bu anlamda bir hiyerarşi tercih edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle deneyimsel gereksinimler odaklı plan düzlemleri ardından sosyo-kültüre gereksinimler odaklı plan düzlemleri, son olarakta fiziksel gereksinimler odaklı plan düzlemleri irdelenmiştir.

4.2.1 Esnek Deneyimsel Gereksinimler Odaklı Plan Düzlemleri

Mekanın oluşma biçimleri bağlamında ilk olarak esnek konut yapıları ele alınmıştır. Bu kısımda amaç esnekliğin, deneyimsel ağırlıklı bir eylem ağı içeren mekanlarda ne tür izler ve çeşitlenmeler oluşturduğunu plan düzlemleri üzerinde taramaktır. Taramanın esas girdisi mekana dair *"deneyim"* ve mekanın *"algısı"* olup, varılmak istenen düşünce esnek mekanın deneyim odaklı mekanlardaki uygulanabilirliğine eleştirel bir akış açısı oluşturmaktır.

4.2.1.1 Yaşanabilir Modül, Ekvador

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.1'de aktartılmıştır.

Tablo 4.1 Yaşanabilir Modül yapı künyesi.

YAŞANABİLİR MODÜL, DENEYİMSEL		
Yer	Ekvador	
Mimar	Juan Ruiz, Amelia Tapia	
Yıl	2023	
Alan	9 m²	
İşlev	Barınma, Dinlenme, Yaşama	
Kavram Tarama	Anı, Hafıza, Aidiyet	

Juan Ruiz ve Amelia Tapia tarafından tasarlanan modül, kullanıcının yaşam faaliyetlerine göre yönlendirilebilen bir sistem içermektedir. CNC ile elde edilen ahşaptan oluşan modül evrensellik ilkesini benimsemesi, kolay montaj ve demontaj

kavramlarına yönelik bir avantaj sağlamasından ötürü bir endüstri ürünü olarak tanımlanabilmektedir. Kullanıcının ihtiyacına göre genişletilebilen ve sıkıştırılabilen mekanizma, gerektiğinde bir mobilya parçası ve raf olabildiği gibi çalışma ofisi, yoga stüdyosu, dinlenme alanı, atölye, toplantı odası, misafir odası işlevleri içinde uygun bir alan yaratabilmektedir (Şekil 4.4) [42].

Şekil 4.4 Yaşanılabilir Modülün katlanabilirliği [42].

İki modülün arasında esneyebilen birim arka modülünde iç mekan için gerekli olan tüm mobilyaları, elektrik sistemini, ıslak hacim ihtiyaçlarını içermektedir (Şekil 4.5). Ön modül ise giriş olarak tanımlanmıştır. Modüller arası alan esneyerek/katlanarak bir iç-dış mekan alışverişine izin verebilmektedir. Gerektiğinde iç mekanın ya da dış mekanın küçülmesi gibi alternatifler oluşturarak mekanın çok yönlü olarak ele alınabilmesini sağlamaktadır [42].

Şekil 4.5 Sistemi besleyen arka modül [42].

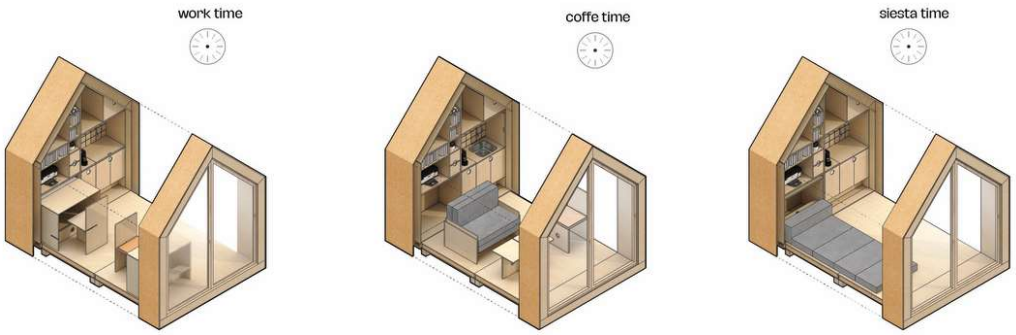
Yapı içerisinde birçok farklı işleve ait donatıları içererek ve bu işlevlerin yaşatılabilmesi için gerekli alanı sağlayarak esnek mimari tasarım etkinliğine uygun bir örnek olarak değerlendirilebilmektedir (Şekil 4.6). Bu bağlamda yapı esnek tasarım kararları açısından uygun bir örnek olarak çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Şekil 4.6 Farklı işlevlere hizmet eden yaşanabilir modül tasarımı [42].

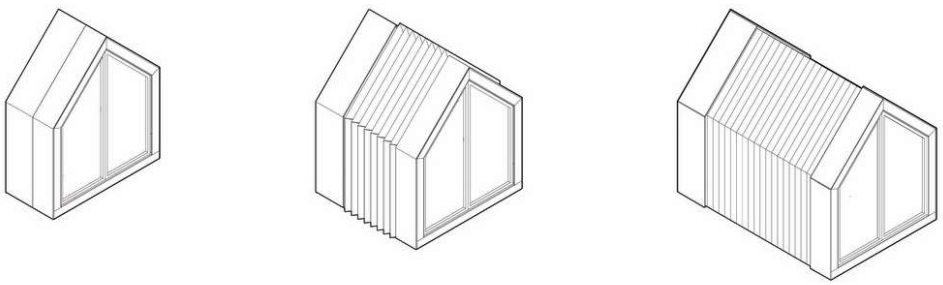
Modül tanımı gereği bir evdir bu sebeple sabit ve kalıcı bir kullanıcıya sahiptir. Mekan ise esneklik kurgusunu, çalışma, yeme-içme ve dinlenme işlevlerine hizmet eden sınırlarını sabit tutup donatıların değiştirilmesiyle elde etmektedir (Şekil 4.7).

Kullanıcısı tarafından *donatıların* çeşitli şekillerle değiştirilmesiyle mekan farklı eylemlere imkan sunabilmektedir. Bu durum mekanı kullanan sabit ve kalıcı bireyler için aynı sınırlar içerisinde farklı eylemlerin taranmasına sebebiyet vermektedir. Bu döngü kullanıcı algısını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla deneyimsel gereksinim odaklı yapılarda mekansal eylemin çeşitliliğinden bahsetmek diğer mekan oluşma biçimlerine göre daha mümkün hale gelmektedir. Sabit kullanıcı, donatılar ile süreçler içerisinde bir ilişki kurar ve mekansal eylemin bir temsilcisi haline gelir; bu sebeple donatılardaki değişiklik mekansal eylemi kullanıcısı bakış açısına göre doğrudan bir iletişim ile şekillendirir.

Şekil 4.7 Çalışma, yeme-içme ve dinlenme mekanları [42].

Yapı sınırlarının sabit tutup gerçekleştirdiği esneklik kurgusunun yanı sıra iç-dış mekan arasında da benzer bir tavra sahiptir. Bulunduğu alanda ihtiyaca göre iç veya dış mekan işlevlerine hizmet edecek şekilde düzenlenebilmektedir (Şekil 4.8). Kullanıcısı açısından farklı işlevlere hizmet eden alan, bu kısımda da farklı eylemlerin kullanıcı açısından deneyimlenmesini sağlayarak çeşitli mekansal eylemlerin oluşmasını sağlamaktadır.

Şekil 4.8 İç-dış mekan ilişkisinde esneklik kurgusu [42].

Tüm bu kurgular ışığında modülün içinde;

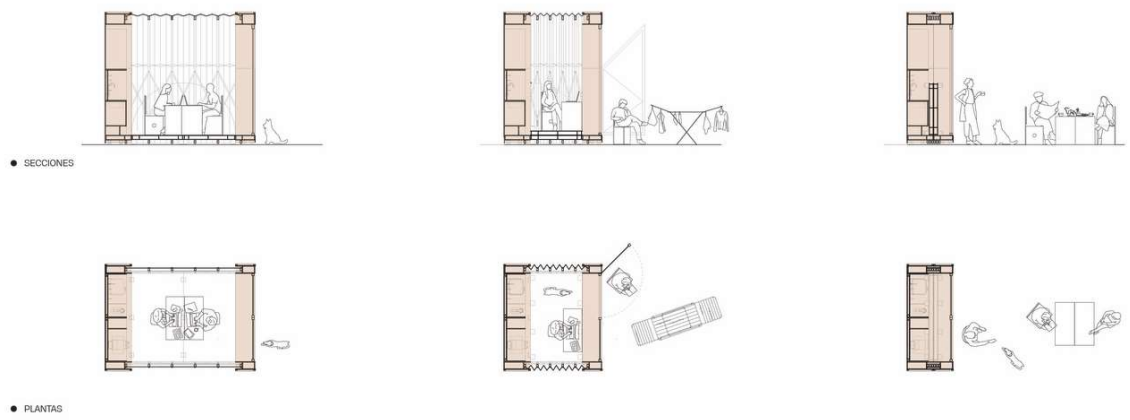
- *Kullanıcısı* sabit,
- *Donatıları ve sınırları* sabit olmayan üç adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar çalışma, yemek-içme ve dinlenme alanlarıdır.

Modülün dışında ise;

- *Kullanıcısı* sabit,
- *Donatıları ve sınırları* sabit olmayan üç adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar çeşitli ölçeklerde değişen sosyalleşme odaklı dış mekanlardır.

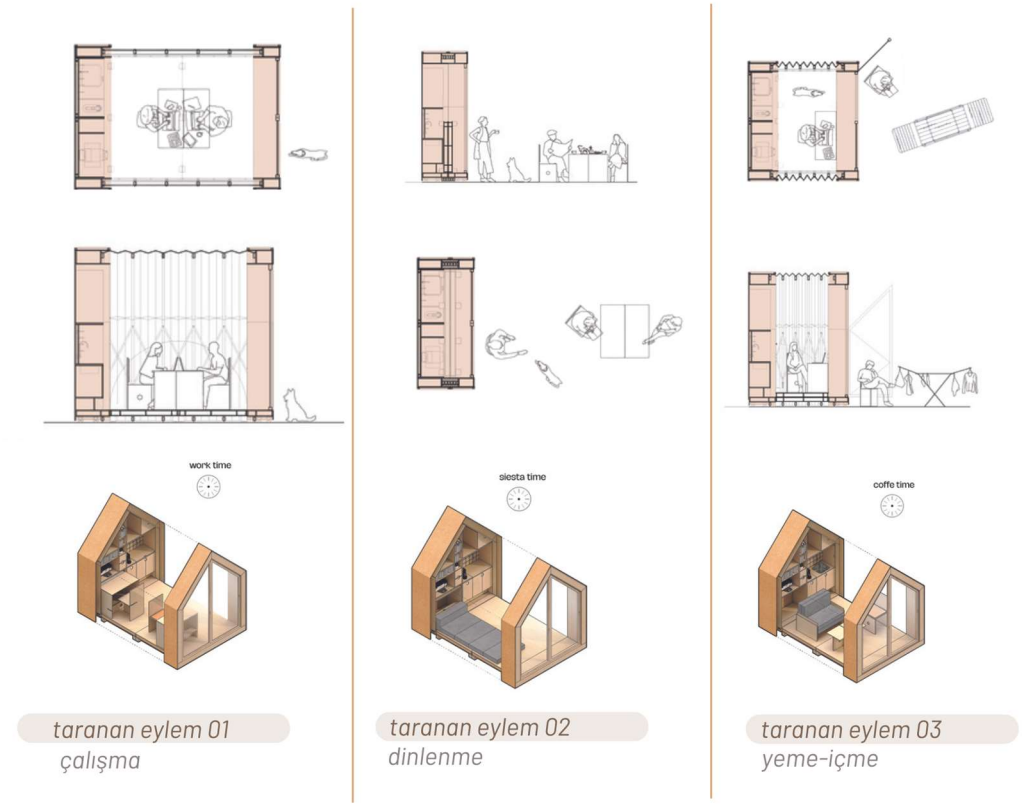
Mekansal Eylem Taramaları

Yapıya dair plan düzlemleri şekil 4.9'de aktarılmıştır.

Şekil 4.9 Yapıya dair planlar ve kesitler [42].

Esneklik özelliği sebebiyle mekan birçok işleve benzer sınırlar aracılığıyla hizmet etmektedir. Bu durum mekanın kullanıcı tarafından çok boyutlu olarak algılanmasına sebebiyet vermektedir. Mekan burada *ev* olarak ele alındığından sabit bir kullanıcıya sahiptir. Bu sabitlik durumu, esnekliğin kullanıcı tarafından algılanabilirliğini ve hissedilebilirliğini arttırmaktadır. Mekansal eylem ağı bu tür mekanlarda deneyimlerden ve mekansal algıdan büyük ölçüde beslendiği için, kullanıcı tarafından mekana dair olan algıdaki her boyuttaki değişim mekansal eylemin çok çeşitli hale gelmesinde aktif bir rol oynamaktadır.

Şekil 4.10 Yaşanabilir Modül yapısının esnek mekansal eylem ağı [42] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

Deneyimsel gereksinimlerin öncelik olarak ele alındığı bir yapı çeşidi olan *modül,* sabit kullanıcı içermesi ve mekana dair donatıların kullanıcı için bir soyut boyutu olduğundan, bahsi geçen eylem çeşitlenmesi kullanıcı tarafından doğrudan hissedilir durumdadır (Şekil 4.10). Buradan hareketle esnek mimari tasarım yaklaşımının tasarım süreçlerinde, eğer bir konut-modüler sistem kurgusu üzerinden çalışılıyorsa, mekanın kullanıcısıyla kurduğu yoğun iletişim bir faktör olarak ele alınmalı, mekansal eylemin çeşitleneceği ve bu anlamda mekanı dönüştüreceği ön görülmeli, bu sebeple deneyimsel gereksinimlere dair bir olumsuz etki yaratmadan esneklik düzeneği kurgulanmalıdır.

4.2.1.2 Yolanda Evi, İspanya

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.2'de aktartılmıştır.

Tablo 4.2 Yolanda Evi yapı künyesi.

YOLANDA EVİ, DENEYİMSEL		
Yer	İspanya	
Mimar	PKMN Architects	
Yıl	2013	
Alan	50 m²	
İşlev	Barınma, Dinlenme, Yaşama	
Kavram Tarama	Anı, Hafıza, Aidiyet	

Müşterinin büyükannesine ait olan bir ev PKMN Mimarlık ekibi tarafından yeniden ele alınmıştır. Tasarım sürecinde kullanıcının dinamik yaşamına mekanın uyum sağlayabilmesi ve minimum alandan maksimum verimi elde etmek adına esneklik kurgusu temel faktör olarak ele alınmıştır. Ev içerisindeki donatıların bir eylem özelliği kazanabilmesi adına mekana ait çalışma sisteminin kullanıcının aktifliğine ve hareketliliğine bir atıf yaparak, mobilyaların ve kişisel eşyaların hareketli modüller içerisinde bir dinamizm etkisi yaratması amaçlanmıştır. Toplamda 11,27 m³ bir depolama hizmeti sunan mekanda, üç adet endüstriyel ve raylı modül kullanılmıştır (Şekil 4.11) [43].

Şekil 4.11 Sistemin esneklik kurgusunu besleyen 3 modül [43].

Mekanın ana bölünmeleri bahsi geçen üç hareketli modül ile sağlanmaktadır. Üçe bölünen mekanda, birinci modülde bir stüdyo ve mutfak, ikinci modülde bir tarafta

yatak odası, diğer tarafta kütüphane, üçüncü modülde ise banyo ve giyinme odası için gerekli olan donatılar bulunmaktadır. Tüm modüller bir araya geldiğinde ise dolap ile banyo arasında 14,8 m²'lik yoga stüdyosu oluşmaktadır (Şekil 4.12) [43].

Şekil 4.12 Yoga stüdyosu [43].

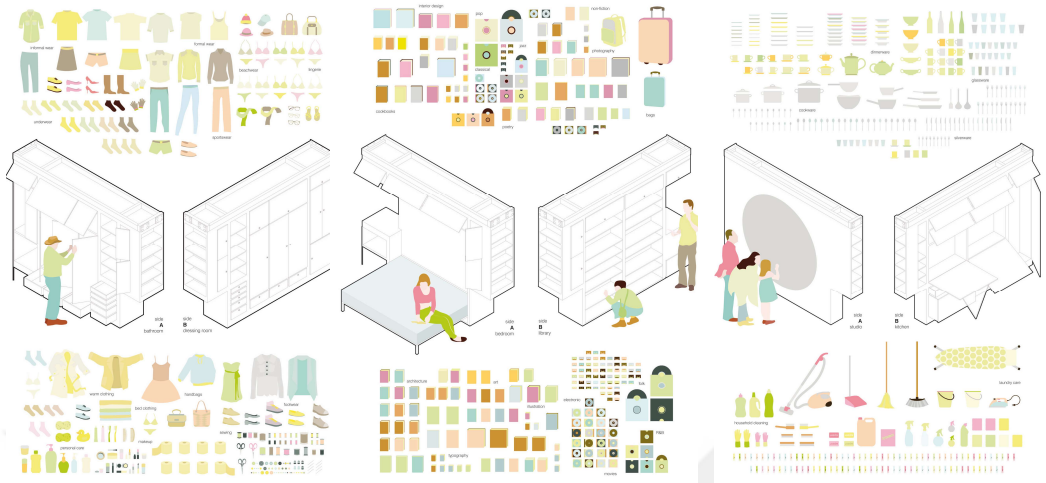
Her alan gerektiğinde kullanıcı için mahremiyet sağlayabilmek adına kayar panel sistemler ile kapatılabilmektedir (Şekil 4.13) [43]. Esneklik kurgusu mekanın çok yönlülüğüne iç mekanda katkı sağlamakla kalmayıp, evin dış mekanla ilişkisine de bir bakış açısı oluşturmuştur.

Şekil 4.13 Kayar panel sistemleri [43].

Esnek modüllerin karşısında evin yarısını oluşturan 23,2 m²'lik bir oturma alanı bulunmaktadır. Ev, proje ekibi tarafından "bir evin içindeki sonsuz ev" olarak tanımlanmaktadır [43]. Mekansal kurgusunu hareket edebilen modüller sayesinde esneklik anlayışıyla noktalayan tasarım süreci, içerisinde çeşitli eylemlerin

çarpışmasıyla elde edilen bir eylemsel ağ içermektedir. Raylı modüller mekanları bölmekle kalmayıp iç haznesinde de çok yönlü bir bakış açısına sahiptir. Hizmet ettiği mekana göre içerisinde depolama alanları bulundurur (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Raylı modüller ve depolama sistemi [43].

Tüm bu kurgular ışığında evin içinde;

- *Kullanıcısı* sabit,
- *Donatıları ve sınırları* sabit olmayan altı adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar mutfak, stüdyo, yatak odası, kütüphane, banyo ve giyinme odasına ait alanlardır.

Mekansal Eylem Taramaları

Yapıya dair plan düzlemleri şekil 4.15'de aktarılmıştır.

Şekil 4.15 Yapıya dair planlar [43].

Yolanda evi, kurgusu itibariyle yoğun bir esnek mimari tasarım anlayışına sahiptir. İçerisinde barındırdığı birçok işlevi kullanıcısına yaşatabilmek adına yer değiştirebilir sistemler içermektedir (Şekil 4.16). Mekan burada bir ev olarak tanımlandığından, sabit bir kullanıcıya sahiptir. Bu durumun yanı sıra mekan, deneyimsel gereksinimlerin aktif olduğu bir eylem ağı içermektedir.

Şekil 4.16 Yolanda Evi yapısının esnek mekansal eylem ağı [43] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

Evin eylem ağı deneyimlerden beslendiğinden, kullanıcının mekansal algısını bu anlamda güçlüdür. Esneklik kurgusu bu deneyimleri zedelemeden kurgulanmalıdır. İfade edilen kurgudan kasıt, fiziksel ve psiko-sosyal öncelikler kısmen geri planda tutularak mekana eylem kazandırmak adına, deneyim-aidiyet-anı gibi kavramların mekan içerisinde karşılığı bulundurulmalıdır. Buradan hareketle Yolanda Evi, bir konut yapısı olarak örneklem grubu içerisinde yer aldığından, esnek mimari tasarım süreçlerinde, bir konut yapısı üzerinde çalışıyorsa, mekanın kullanıcısıyla olan yoğun etkileşimini ön plana alınmalı ve mekan deneyimsel gereksinimlerini zedelemeden esneklik kurgusuyla çarpıştırılmalıdır. Hareket edebilir modüller, mekan algısını güçlendirmek adına renklendirilebilir, birbirinden farklı işlevlere hizmet ettiğini ifade edebilmek ve kullanıcının mekansal algısında farklı imgeler oluşturabilmek adına birbirinden farklılaşabilir. Mekan içerisindeki esneklik etkinliği deneyimsel gereksinimlerin etkisini azaltmadan kurgulanmalıdır.

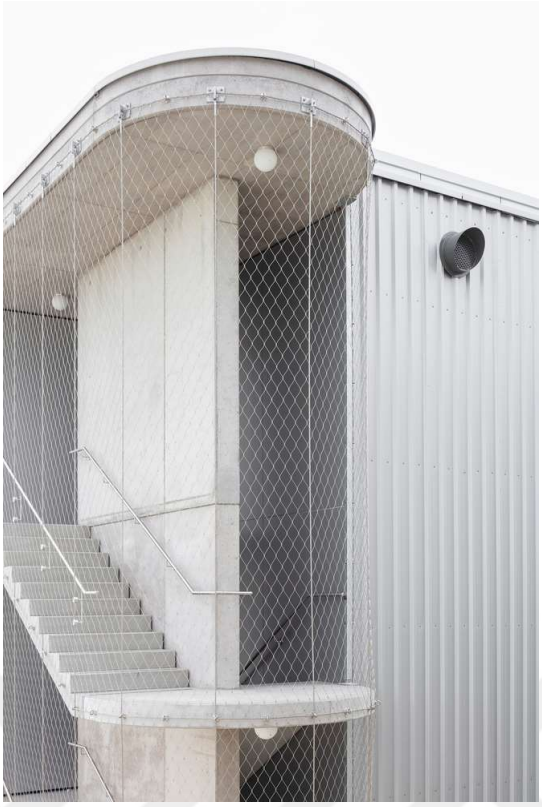
4.2.1.3 TINA Ofis ve Konut Binası, Almanya

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.3'te aktartılmıştır.

Tablo 4.3 TINA Ofis ve Konut Binası yapı künyesi.

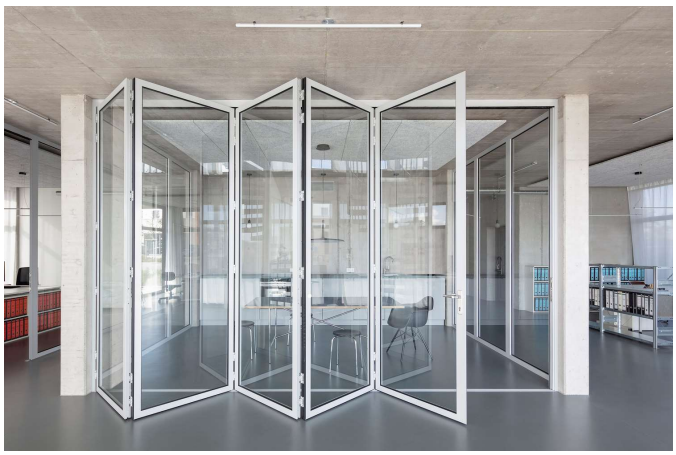
TINA – ESNEK OFİS VE KONUT BİNASI, DENEYİMSEL		
Yer	Almanya	
Mimar	Studio Sozia	
Yıl	2022	
Alan	835 m²	
İşlev	Barınma, Dinlenme, Yaşama, Çalışma (Ofis)	
Kavram Tarama	Anı, Hafıza, Aidiyet	

Müşterinin araziyi verimli ve çok yönlü olarak ele almak istemesinin bir sonucu olarak yapı gelecekte birden çok aileye hizmet edecek şekilde bir ofis binası olarak tasarlanmıştır. Üç katlı olan yapı arazinin geometrisine göre şekil almıştır. Kuzeydoğu cephesinde bulunan yarım daire şeklindeki merdiven yapının genel tavrına aykırı olarak bireysel birimlerin girişlerine işaret etmekle birlikte kentsel çevreyle bir iletişim aracı olarak ele alınmıştır (Şekil 4.17) [44].

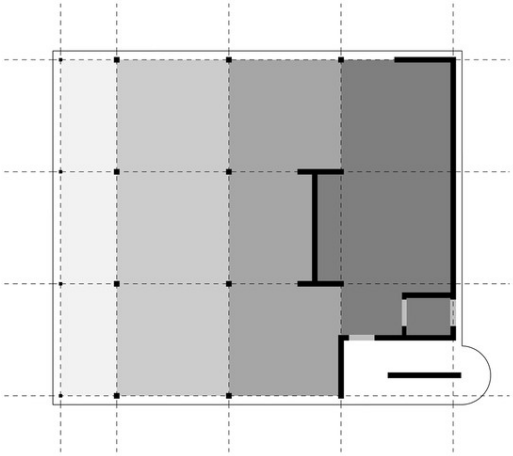
Şekil 4.17 Yapıya ait merdiven [44].

Bu kısım aynı zamanda yapının engelsiz erişiminin sağlandığı alan olarak tanımlanmıştır. Yapının gelecek senaryolara karşı hazır olma talebinden ötürü, 5x5 metrelik taşıyıcı ızgara sistemiyle çözülmüştür. Yapı iki ana işlevi içinde bulunması zorunlu olan ıslak hacim, depo gibi mekanları kuzeyde bulundurduğu kapalı duvar kısmına yerleştirmiş, güneydeki açık duvar cephesinde ise diğer işlevlerine hizmet vermektedir. İki ana işlev olan konut ve ofis için ortak ana mekan olarak mutfak seçilmiş ve projenin merkezi noktası buna göre işlevlendirilmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 Yapının merkezinde yer alan mutfak [44].

Binanın genişliği boyunca uzanan balkonlar ve teraslar dış çevreyle iletişimde bir fiziksel arayüz olarak kullanılmıştır. Tasarımın taşıyıcısına yansıyan ızgara plan örgüsü, cephede de kendini göstermiş böylece gelecekte olası senaryolar için cephenin de esneyebilmesi/değiştirilebilmesi sağlanmıştır [44]. Yapının ızgara sistemi aracılığıyla mekanlar çok yönlü bir eylemsel ağ oluşturmuştur (Şekil 4.19).

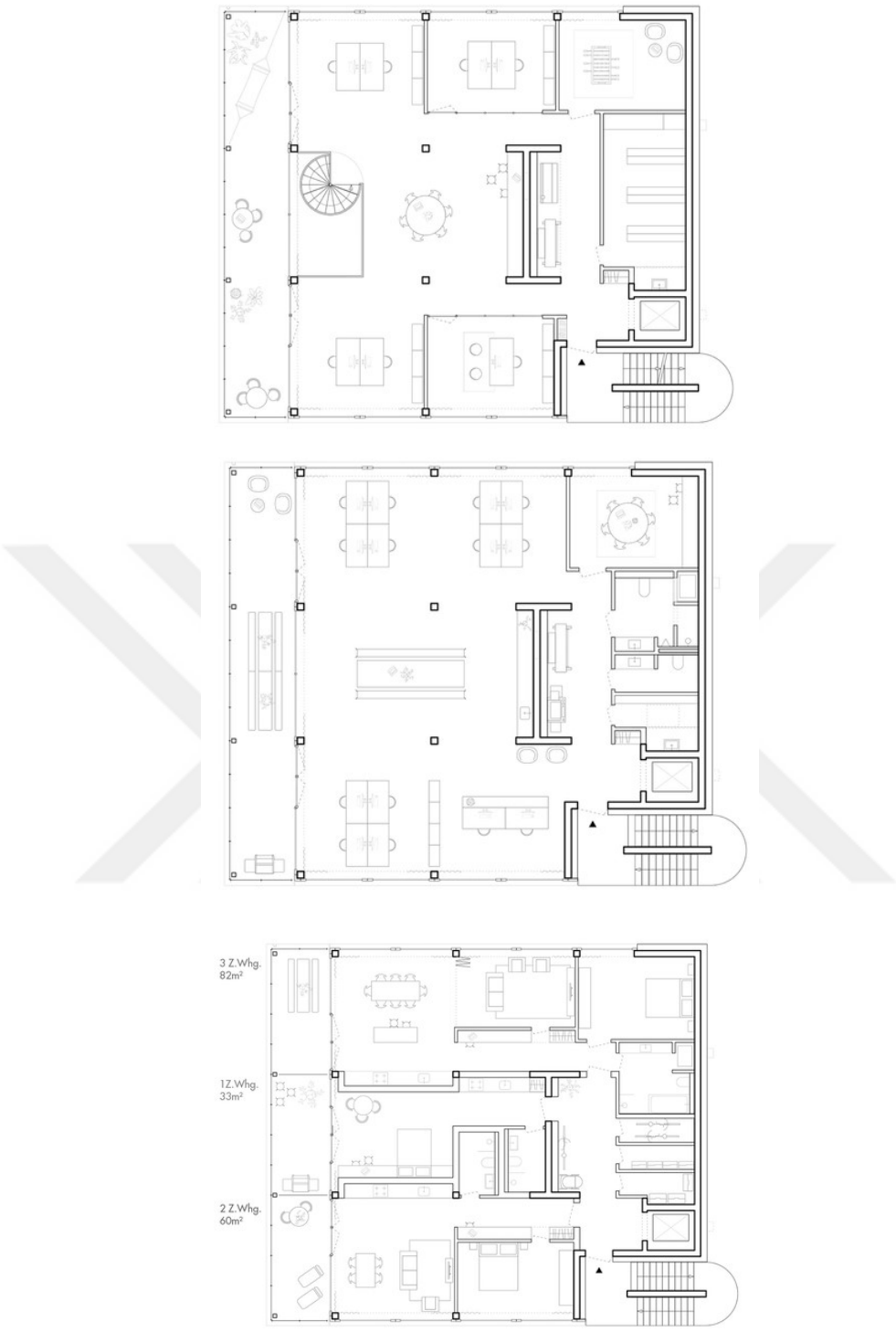
Şekil 4.19 Izgara sistemi [44].

Tüm bu kurgular ışığında karma konut ve ofis yapısı içinde;

- *Kullanıcısı, donatıları ve sınırları* sabit olan iki adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar konut ve ofis alanlarıdır.

Mekansal Eylem Taramaları

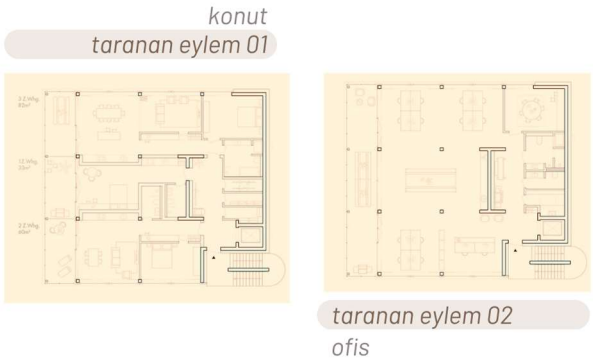
Yapıya dair plan düzlemleri şekil 4.20'de aktarılmıştır.

Şekil 4.20 Yapıya dair planlar [44].

Yaşanabilir Modül ve Yolanda Ev'inden farklı olarak bahsi geçen örnekte yapının işlevsel dönüşümünde yaşadığı esneklik durumu ifade edilmiştir. Esnekliğin farklı bir yönünü simgeleyen bu örnekte, amaç çeşitli esnek mekansal eylem ağlarını değerlendirmektedir. Bu durumda mekan, kullanıcısıyla iletişimini sürekli sabit tutma şansı elde etmektedir. Bir ofis binasıyken sabit bir kullanıcısı olduğu gibi, bir

konut yapısıyken de aynı şekilde sabit bir kullanıcıya sahiptir. Mekan birbirinden bağımsız iki kullanıcı tipine hizmet eden sınırlar içermektedir (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 TINA Ofis ve Konut yapısının esnek mekansal eylem ağı [44] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

Yapı, mekansal eylem ağından, ofis olarak kullanıldığında sosyal açıdan beslenirken, konut olarak kullanıldığında deneyimsel açıdan beslenir. İki işlevde kendi içerisinden mekansal algısını zedelemeden kullanıcısıyla iletişim kurmaktadır. Burada ifade edilmek istenen, Yolanda Evi ve Yaşanabilir Modül'den farklı olarak, esneklik kurgusu eğer bir işlevsel dönüşümü öngörülen bir yapı üzerinden düşünülüyorsa, mekansal bölümlenmeler iki hizmete de hitap edebilmek adına sınırlı bir tavır sergilemeden düşünülmelidir. Yapıda ızgara sisteminin kullanılması bu sebeptendir. Çalışmanın, esnek mekanın bu tür yapılar üzerindeki uygulanabilirliğine önerisi şu şekildedir: iki işleve de hizmet edebilmek adına mekansal bölümlenmeler kısıtlı bir tavır sergilemeden, çok yönlü ele alınabilir şekilde tasarlanmalı ve buradan hareketle mekansal eylem ağında fiziksel, sosyal ve deneyimsel gereksinimler zedelenmemelidir.

4.2.2 Esnek Psiko-sosyal Gereksinimler Odaklı Plan Düzlemleri

Mekanın oluşma biçimleri bağlamında ikinci olarak esnek sosyo-kültür yapıları ele alınmıştır. Bu kısımda amaç esnekliğin, psiko-sosyal ağırlıklı bir eylem ağı içeren mekanlarda ne tür izler ve çeşitlenmeler oluşturduğunu plan düzlemleri üzerinde taramaktır. Taramanın esas girdisi mekana dair *"toplumsal döngüler"* ve mekanın *"iletişim gücü"* olup, varılmak istenen düşünce esnek mekanın psiko-sosyal odaklı mekanlardaki uygulanabilirliğine eleştirel bir akış açısı oluşturmaktır.

4.2.2.1 SOGEN Ofis, Japonya

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.4'te aktartılmıştır.

Tablo 4.4 SOGEN Ofis yapı künyesi.

SOGEN OFİS, PSİKO-SOSYAL		
Yer	Japonya	
Mimar	Yuragi Architects	
Yıl	2023	
Alan	64 m2	
İşlev	Çalışma (Ofis)	
Kavram Tarama	Davranışsal, Toplumsal	

Eski bir klinik olan mekan, iskelet hali korunarak restore edilmiş ve binanın brüt beton algısı bozulmadan bir ofise dönüştürülmüştür. Farklı amaçlara uygun çeşitli malzemelerin bulunduğu bir alandan oluşan ofis, perdeli toplantı odası, çalışma alanı ve etkinlik depolama olanı olarak kullanılan esnek bir mekandır. Perdeli toplantı odası masif ahşap döşeme içermektedir (Şekil 4.22) [45].

Şekil 4.22 Perdeli toplantı odası [45].

Çalışma alanındaki demir ve ahşap aydınlatma ise mekanın aydınlatma aracılığıyla atmosferinin değişmesini sağlamaktadır. Mekanın malzeme seçiminde bir çeşitlilik söz konusu olsa da renk paleti gri ve bej tonları ile sınırlandırılmış, siyah sadece sandalyelerde ve aydınlatmada kullanılmıştır [45].

Mekan belirli aralıklarla ve düzende sabit bir kullanıcıya sahip olduğundan, kısmi bir kalıcılık söz konusudur. Donatılarında sabit olması sebebiyle mekan esneklik özelliğini sınırlarının değişmesiyle elde eder. Dönüşüm yaşayan sınırlar sebebiyle mekan içerisinde çeşitli eylemsel ağlardan bahsetmek mümkün hale gelmektedir.

Tüm bu kurgular ışığında ofis yapısı içinde;

- *Kullanıcısı* kısmen sabit olan,
- *Donatıları* sabit olan,
- *Sınırları* sabit olmayan iki adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar perdeli toplantı odası ve çalışma alanlarıdır.

Mekansal Eylem Taramaları

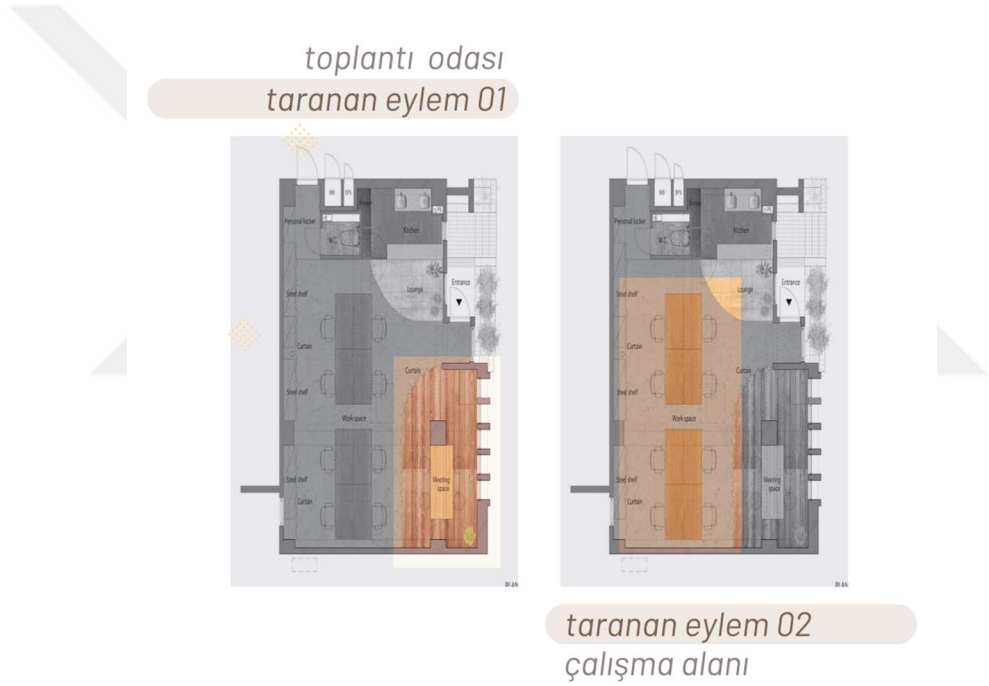
Yapıya dair plan düzlemi şekil 4.23'de aktarılmıştır.

Şekil 4.23 Yapıya dair plan düzlemi [45].

Ofis yapısı, mekansal sınırların dönüşümü aracılığıyla esnek mimari tasarım anlayışını içermektedir (Şekil 4.24). Konut yapılaşmalarından farklı olarak bu

kısımda kısmen sabit bir kullanıcı hakimiyeti söz konusudur. Buradan hareketle mekansal eylem ağı deneyimsel gereksinimlerden ziyade psiko-sosyal gereksinimlerden beslenir durumdadır. Bu dengenin sonucunda ise esneklik, kullanıcısının sosyal anlamda bir eksiklik yaşamasına izin vermeden mekana entegre olmalıdır. Örnek yapı üzerinden okunduğu üzere mekansal iletişim çeşitliliğini güçlendiren ara perde, psiko-sosyal anlamda mekansal eylemi olumlu yönde etkilemiştir. Çalışma bağlamında; esnek mimari tasarım süreçleri bir ofis yapısı üzerinden değerlendirildiğinde, esneklik mekanın sosyal açıdan zenginleşmesini sağladığından mekana dair olumlu bir eylemsel etki bırakabildiği taranmıştır.

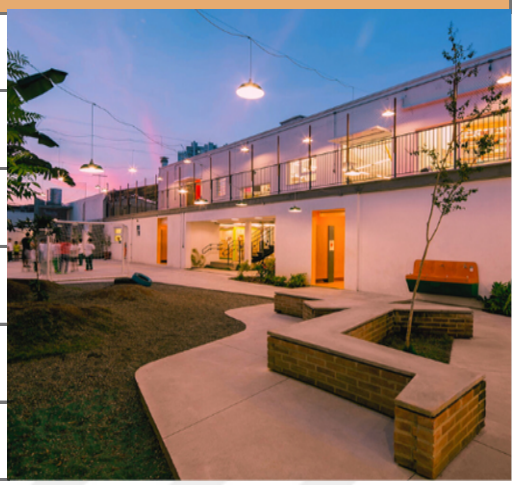

Şekil 4.24 SOGEN Ofis yapısının esnek mekansal eylem ağı [45] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

4.2.2.2 Dilek Okulu, Brezilya

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.5'te aktartılmıştır.

Tablo 4.5 Dilek Okulu yapı künyesi.

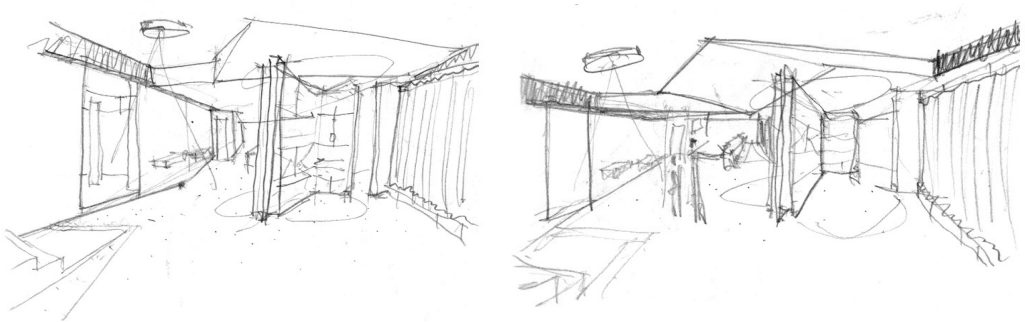
DİLEK OKULU, PSİKO-SOSYAL		
Yer	Brezilya	
Mimar	Garoa	
Yıl	2016	
Alan	1166 m2	
İşlev	Eğitim	
Kavram Tarama	Davranışsal, Toplumsal	

Eğitimde sınıfın bir taşıyıcı değil destek noktası olması gerektiği fikrinden yola çıkan tasarım ekibi çok yönlü bir esnek okul tasarlamayı amaçlamışlardır. Plansal düzlemde zayıf sınırların bulunduğu, ihlale izin veren bir teşvik edici düzen mevcuttur. Tasarım ekibi, çocukları mekan içerisinde aktif özne olarak ele almak için mekanın genişlemesinde veya daralmasında bir karar mekanizması olarak kullanıcının kendisini referans almıştır. Bu dinamizm etkisini esnek mekan kurgusu ile elde eden ekip, rasyonel ve yaratıcı zekanın gelişmesine olanak sağlamayı amaçlayan mekanlar oluşturmuşlardır. Sınırların zayıflığı aracılığıyla, bir noktadan diğerine gitmek için farklı alternatifler, etkileşimler ve yollar seçme imkanı sunulmuştur. Işığın kontrollü ve kaliteli bir şekilde mekanda kullanılabilmesi için, zemin katta kesikler ve zenit açıklıklar tercih edilmiştir. Mekanı bölen sınırlar iki tip olarak oluşturulmuştur: sabit ve yarı saydam alanlar ve bu alanı sınırlayan hareketli paneller. Hareketli olmasının yanı sıra, mekanı bölümlendirmek ve içerisinde dolap, kitaplık ve diğer birçok okul eşyası için öğrenciye bir depolama hizmeti sunmaktadır (Şekil 4.25). Mekansal ihtiyaca göre şekillenen ve yön değiştirebilen paneller, çevredeki alanı genişletebilir veya büyük bir sınıf mekanı oluşturabilmektedir. Ekip, öğrencilerin kolektif yaşama uygun olarak gelişebilmesi için mekanların iç içe kurgusunu oluşturmuş ve tasarım kararları bu doğrultuda şekil almıştır [46].

Şekil 4.25 Hareketli paneller ve depolama hizmetleri [46].

Yapı kendi içerisinde tanımladığı sirkülasyon ağı içerisinde bulundurduğu hareketli paneller ile esneklik kurgusunu oluşturmaktadır. Yapının mekansal sınırlarını ve geçiş rotasını oluşturan paneller aracılığıyla mekansal eylemin çeşitliliğinden bahsetmek mümkün hale gelmektedir (Şekil 4.26). Mekan kullanıcısı tarafından belirli aralıklarla deneyimlendiğinden, kullanıcı bağlamında kısmen bir sabitlik içermektedir.

Şekil 4.26 Hareketli paneller ve sirkülasyon ilişkisi [46].

Tüm bu kurgular ışığında eğitim yapısı içinde;

- *Kullanıcısı* kısmen sabit olan,
- *Donatıları* sabit olan,

- *Sınırları* sabit olmayan iki adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar açık sınıflar ve sirkülasyon alanlarıdır.

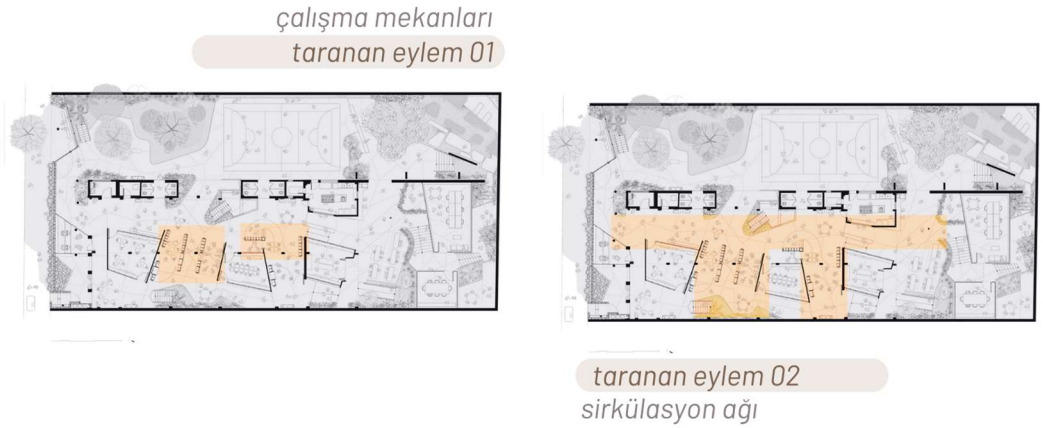
Mekansal Eylem Taramaları

Yapıya dair plan düzlemleri şekil 4.27'de aktarılmıştır.

Şekil 4.27 Yapıya dair planlar [46].

Dilek Okulu yapısında sirkülasyon ağı içerisindeki hareketli bölücüler aracılığıyla bir mekansal eylem çeşitliliğinden söz edilmektedir. (Şekil 4.28). İfade edildiği üzere kısmen sabit olan bir kullanıcıya sahiptir. Burada mekan öncelikle olarak sosyal gereksinimlerden beslenmektedir. Esneklik kurgusu da yapıya sosyal anlamda bir zenginlik kattığı için, mekansal eylem ağında olumlu yönde birçok çeşitlilikten söz edilebilmektedir. Esnekliğin konut yapıları üzerindeki uygulanabilirliği, mekanın öncüsü olan sosyalleşme kurgusunu beslediğinden mekan açısından olumlu olarak taranmıştır.

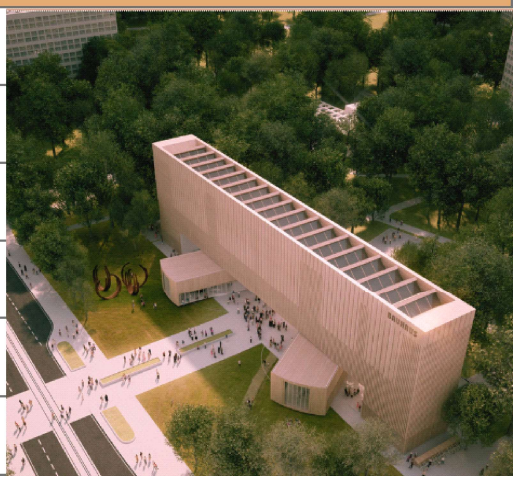

Şekil 4.28 Dilek Okulu yapısı esnek mekansal eylem ağı [46] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

4.2.2.3 Yeni Bauhaus Müzesi, Almanya

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.6'da aktartılmıştır.

Tablo 4.6 Yeni Bauhaus Müzesi yapı künyesi.

YENİ BAUHAUS MÜZESİ, PSİKO-SOSYAL		
Yer	Almanya	
Mimar	Chris Precht, Dayong Sun, Xue Bai	
Durum	Yarışma Finalisti	
Alan	4.700 m2	
İşlev	Müze, Kamusal Alan	
Kavram Tarama	Davranışsal, Toplumsal	

Yeni Bauhaus Müzesi yarışmasında finalist olan proje, dönüştürülebilir bir mimari tasarım yaratma girişimini içermektedir. Açık bir geometri ve teknolojinin bir sentezi olarak kurgulanmıştır. Dessau kentinde öngörülen yapı kararları, günlük kent yaşamı etkinlikleri ile doğrudan ve duyarlı bir iletişim kurmayı hedeflemiştir (Şekil 4.29) Müze kendini dönüştürerek Şehir Parkı içerisindeki çeşitli kamusal aktivitelere ve geçişlere cevap verebilmektedir [47].

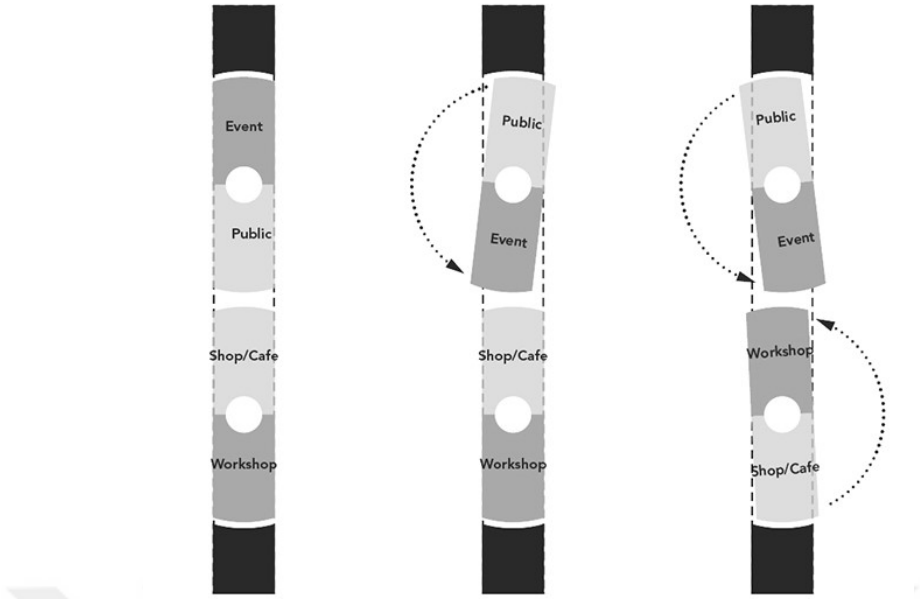
Şekil 4.29 Yapının çevresiyle etkileşimi [47].

Park içerisinde kendisini bir bağlantı merkezi olarak tanımlamayı amaçlamıştır. Dinamik bir platform olarak ele alınan yapı, zemin kotunda bir dönüşüm kurgusu içermektedir. 2 platform döndüğünde bir kentsel rota oluşturulmakta ve ardından insanları parka ve müzeye davet eden bir tavır sergilemektedir (Şekil 4.30). Geceleri ise platformlar kapanarak, parkın ıssızlığını ve karanlığını gizlemektedir. Tüm bu tasarım kararları neticesinde, yapı çevresiyle entegre olmakla birlikte çevresine göre şekil alan mekanizması ve tavrıyla bir uyum ritmi yakalayabilmiştir [47].

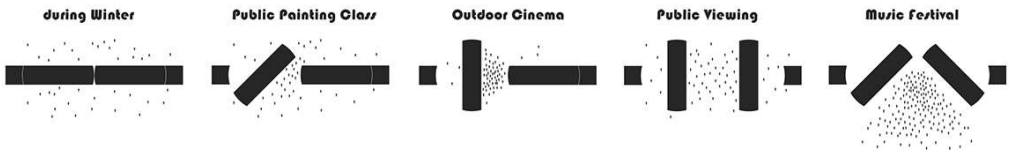
Şekil 4.30 Esnek modüller ve çevre etkileşimi [47].

Parka müdahalesini arttırmamak adına ihtiyaç programını yatay bir lineer aksta çözümlemiştir. Zeminde dışa dönük bir tavır sergilerken, yükselen kotlarda sergileme işlevine uygun olarak doğal gün ışığından izole edilmiş bir dışa kapalılık söz konusudur. Zeminde bulunan 2 adet küboid içerisinde lobi, etkinlik alanı, müze mağazası ve kafe bulunmaktadır (Şekil 4.31). 2 esnek varlık yapının çevreyle iletişimini dinamik tavrıyla güçlendirmiştir [47].

Şekil 4.31 Yapıya ait 2 adet küboid ve işlevsel dağılım [47].

Yapı esneklik kurgusunu zemin kotunda oluşturmuştur. 2 adet modülün açısal değişimiyle sınırlara getirdiği özgürlük; mekanı çok katmanlı bir hale getirmiştir. Yapı kamuya hizmet ettiğinden sabit bir kullanıcı içermez ve sosyal iletişim bağlamında kullanıcısıyla etkileşimini güçlendirir. Bu bağlamda zemin kotunda kamusal anlamda iletişim kurulabilecek alternatif mekanlar oluşturur (Şekil 4.32). Modüller, yapının arkasında bulunan park ve şehir arasında kış boyunca bir duvar görevi görebilmektedir. Modülün açı değiştirmesiyle kamuya açık mekansal oluşumlar başlamaktadır. Mekan, sadece birinci modülün 90° dereceden az bir açıyla dönmesiyle kamusal anlamda bir ders mekanına, dik açıya geldiğinde ise bir dış mekan sinemasına dönüşebilmektedir. İki modülünde tamamen dik açıya gelmesiyle ise zemin kotunda park ile olan etkileşim güçlenmekte ve kullanıcı parka dair bir bakış açısı kazanabilmektedir. İki modülün kısmi bir açıklık elde etmesiyle kullanıcılar park içerisindeki festival vb. diğer etkinliklere bir kapı gibi çalışan boşluk aracılığıyla davet edilmektedir.

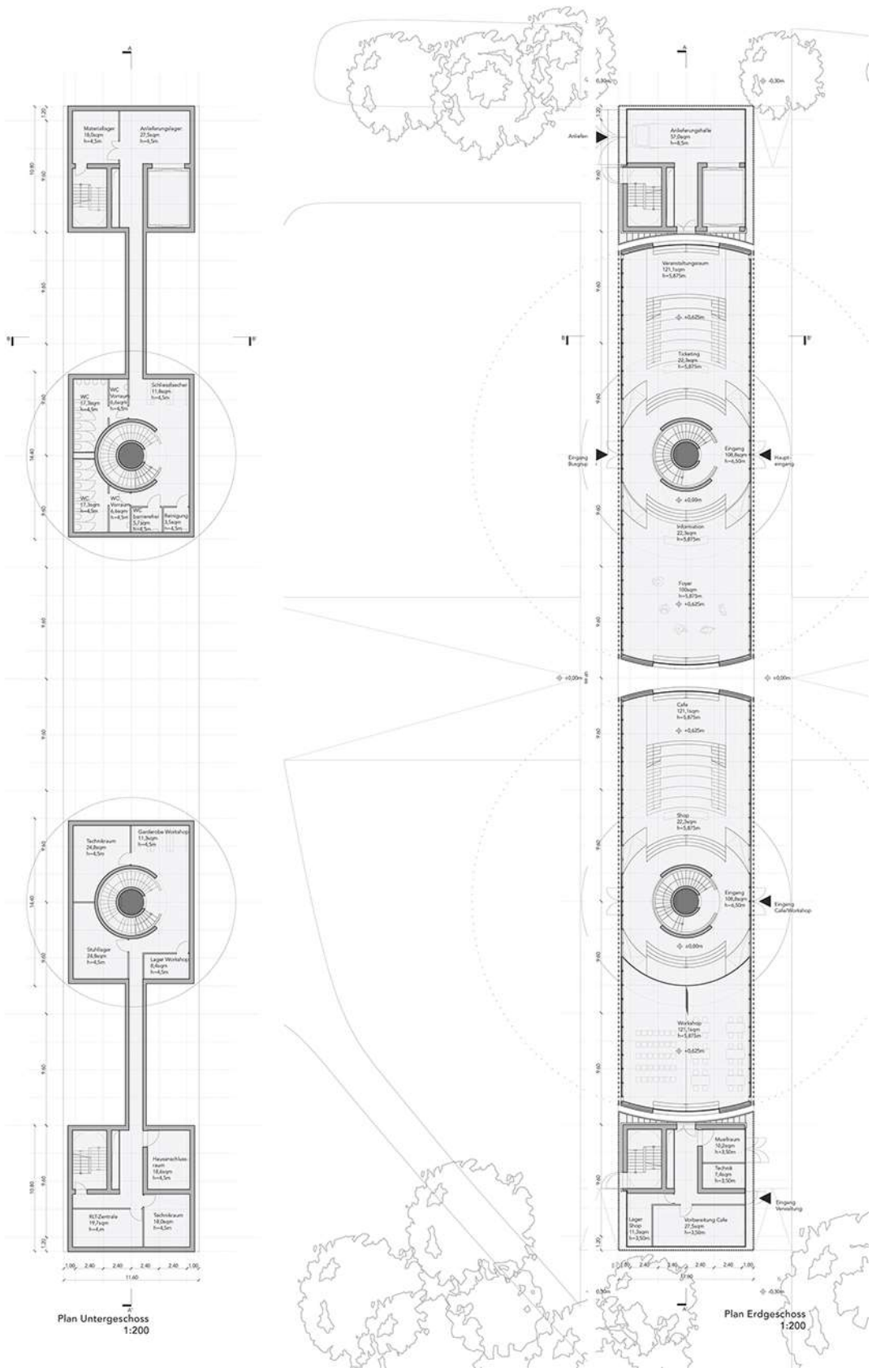
Şekil 4.32 Zemin kotun işlevsel anlamda çok yönlülüğü [47].

Tüm bu kurgular ışığında kamusal yapı içinde;

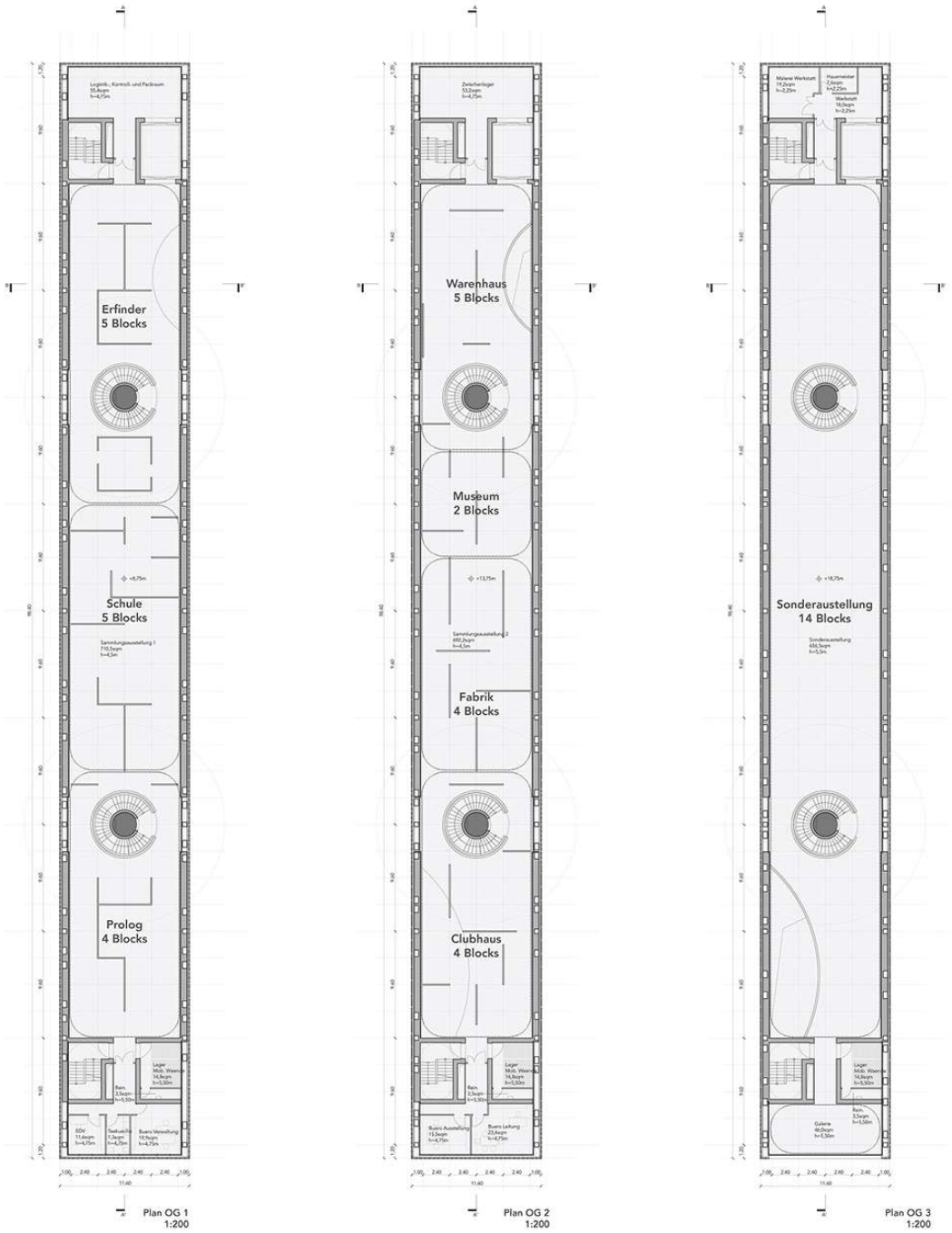
- *Kullanıcısı ve sınırları* sabit olmayan,
- *Donatıları* sabit olan beş adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar kış boyunca park ve şehir arasındaki bir duvar, kamusal resim dersi, dış mekan sineması, bir bakış açısı oluşturma ve deneyimleme, müzik festivali alanlarıdır.

Mekansal Eylem Taramaları

Yapıya dair plan düzlemleri şekil 4.33 ve şekil 4.34'de aktarılmıştır.

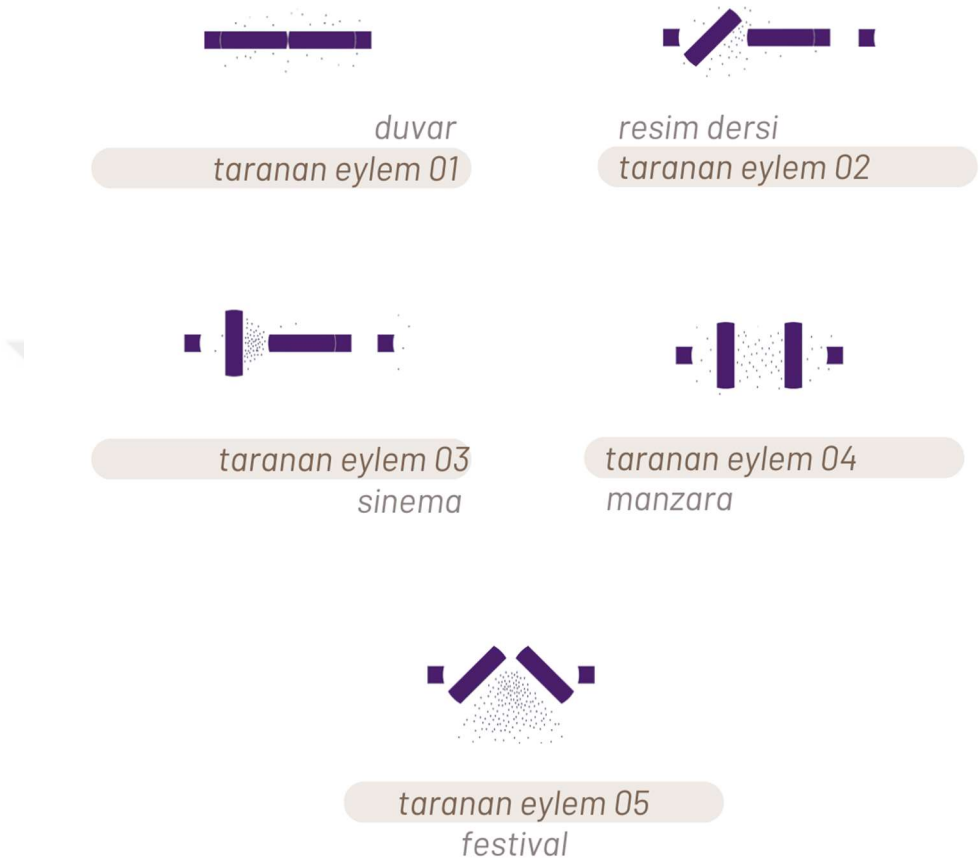
Şekil 4.33 Yapıya dair alt kot planları [47].

Şekil 4.34 Yapıya dair üst kot planları [47].

Çalışma bağlamında müze yapısının esneklik kurgusu içeren zemin kotu planları incelenmiştir. İfade edildiği üzere zeminde kamuya özel çok birçok yönlülük söz konusudur (Şekil 4.35). Zemin katta bulunan iki adet modül yapıya esneklik kurgusunu kazandırmaktadır. Sabit olmayan bir kullanıcıya sahiptir. Buradan hareketle mekanın esas amacı, kullanıcısında kalıcı bir deneyim yaratmak değil,

sosyal açıdan onu beslemek ve toplumda ona bir yer açmaktadır. Bu iletişimsel ağı zenginleştirmek adına ise esneklik akılcı ve işlevsel bir çözüm niteliği taşımaktadır. Çalışma bağlamında esnekliğin kamusal alanlardaki uygulanabilirliği, mekansal eylem ağını olumlu yönden beslediğinden pozitif olarak taranmıştır.

Şekil 4.35 Yeni Bauhaus Müzesi yapısının esnek mekansal eylem ağı [47] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

4.2.3 Esnek Fiziksel Gereksinimler Odaklı Plan Düzlemleri

Mekanın oluşma biçimleri bağlamında son olarak esnek ulaşım yapıları ele alınmıştır. Bu kısımda amaç esnekliğin, fiziksel gereksinimlere hitap etmeye eğilimli bir eylem ağı içeren mekanlarda ne tür izler ve çeşitlenmeler oluşturduğunu plan düzlemleri üzerinde taramaktır. Taramanın esas girdisi mekana dair *"sayısal veriler"* ve mekanın *"ergonomisi"* olup, varılmak istenen düşünce esnek mekanın fiziksel gereksinimlere hitap etmeye eğilimli mekanlardaki uygulanabilirliğine eleştirel bir akış açısı oluşturmaktır.

4.2.3.1 Substrat Fabrikası, Japonya

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.7'de aktartılmıştır.

Tablo 4.7 Substrat Fabrikası yapı künyesi.

SUBSTRAT FABRİKASI, FİZİKSEL	
Yer	Japonya
Mimar	Aki Hamada Architects
Yıl	2017
Alan	290 m²
İşlev	Üretim, Sergileme
Kavram Tarama	İşlev, Kullanım

Yapı, Atsugi üssünün yakınında mevcutta var olan devre kartı fabrikasına ait bir ek binadır. İlk süreçlerde bir atölye olarak planlanan birinci kat planı, aynı zamanda yerel halk içinde bir showroom ve çok amaçlı bir mekan olarak tasarlanma talebinden ötürü çok yönlü olarak ele alınmıştır. Kullanıcıların katılımına göre şekillenen bir iç planlamaya sahiptir. Fabrika, çoklukla endüstriyel ürünlerden yapılmış malzemelerle dış cephesini meydana getirmiştir (Şekil 4.36).Çevresinde bulunan konutlardan ötürü yapı mahremiyetini sağlamak adına kapanma eğilimine sahip bir iç mekan konfigürasyona sahiptir. "Açık ahşap yapı fabrikası" olarak tanımlanan yapı, çeşitli unsurların olası durumlara karşı ayarlanabileceği şekilde planlanmıştır [48].

Şekil 4.36 Yapının dış cephesi [48].

Paralel bölücülerle çok yönlü mekan düzenleri oluşturulabilmektedir (Şekil 4.37). Yapının kentsel yaşama kontrollü erişimini sağlamak adına, iç mekandaki kullanımına benzer panellere dış cephesinde de yer vermiştir. Teknolojiden yararlanarak mekanın çok sayıda varyasyona hizmet etmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda mekanın tasarım derinliği arttırılmış, yapının gelecekte olası senaryolara karşı alternatifler oluşturması kolaylaştırılmıştır [48].

Şekil 4.37 Bölücülerin mekansal esneklik kurgusuna katılımı [48].

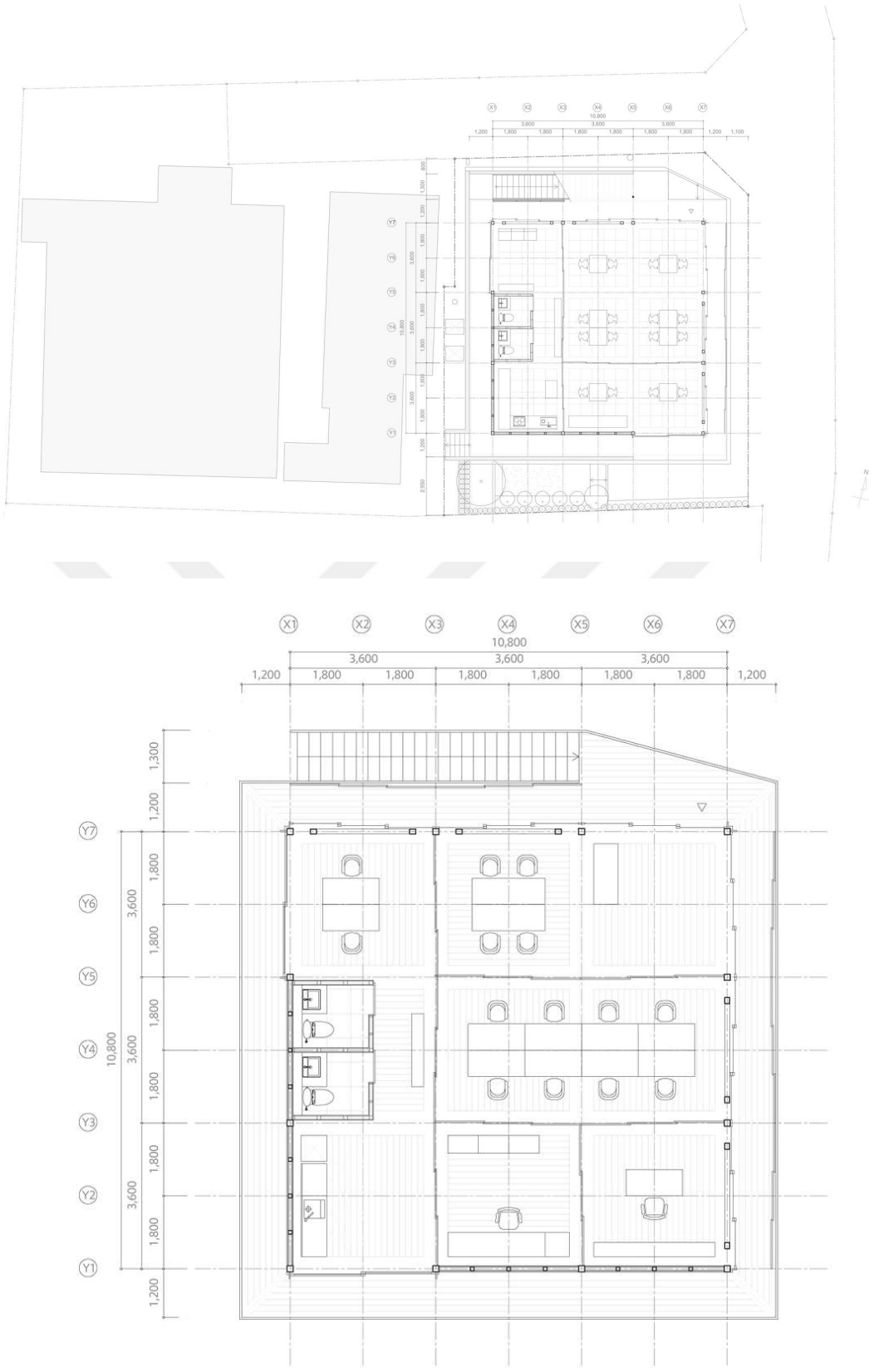
Mekanın dili gereği bölücü sistemler işlevsel yönelimi belirler niteliktedir. Bölücüler sistem içerisinde bir bütün mekan oluşturmanın yanı sıra, çeşitli birimler elde ederek, alanın çok hacimli olarak kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Zemin kat planı tez bağlamında irdelenmiştir.

Tüm bu kurgular ışığında fabrika yapısı içinde;

- *Kullanıcısı, donatıları ve sınırları* sabit olmayan iki adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar çeşitli etkinlikler için atölye ve yerel halk için showroom alanlarıdır.

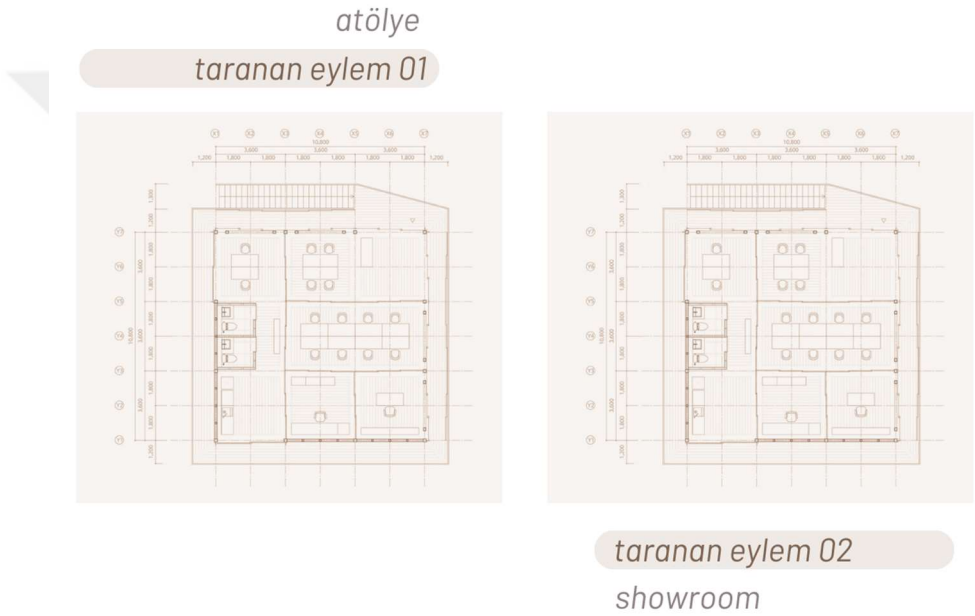
Mekansal Eylem Taramaları

Yapıya dair plan düzlemleri şekil 4.38'de aktarılmıştır.

Şekil 4.38 Yapıya dair planlar [48].

Yapı zemin kotundaki mekanlarda çok yönlü bir bakış açısı barındırmaktadır. Bir atölye ve showroom olarak düzenlenebilen yapı, esnek mimari tasarım açısıyla oluşturulmuş çok katmanlı bir eylemsel ağ içermektedir (Şekil 4.39). Kullanıcısı, donatısı ve sınırları sabit olmayan iki işlevde kendi içerisinde işlevsel olarak mekansal gereksinimlerini tamamlamayı temel kaygısı olarak edinir durumdadır. Buradan hareketli esnek mimari tasarım yaklaşımlarının sergileme veya atölye gibi mekanlarda, öncelik işlev olduğundan ve mekanın kullanıcısıyla etkileşimi nispeten daha derin olmayan bir aktif rol içerdiğinden esnekliğin uygulanabilirliği açısından pozitif olarak taranmıştır.

Şekil 4.39 Substrat Fabrikası yapısının esnek mekansal eylem ağı [48] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

4.2.3.2 Germersheim İtfaiye İstasyonu, Almanya

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.8'de aktartılmıştır.

Tablo 4.8 Germersheim İtfaiye İstasyonu yapı künyesi.

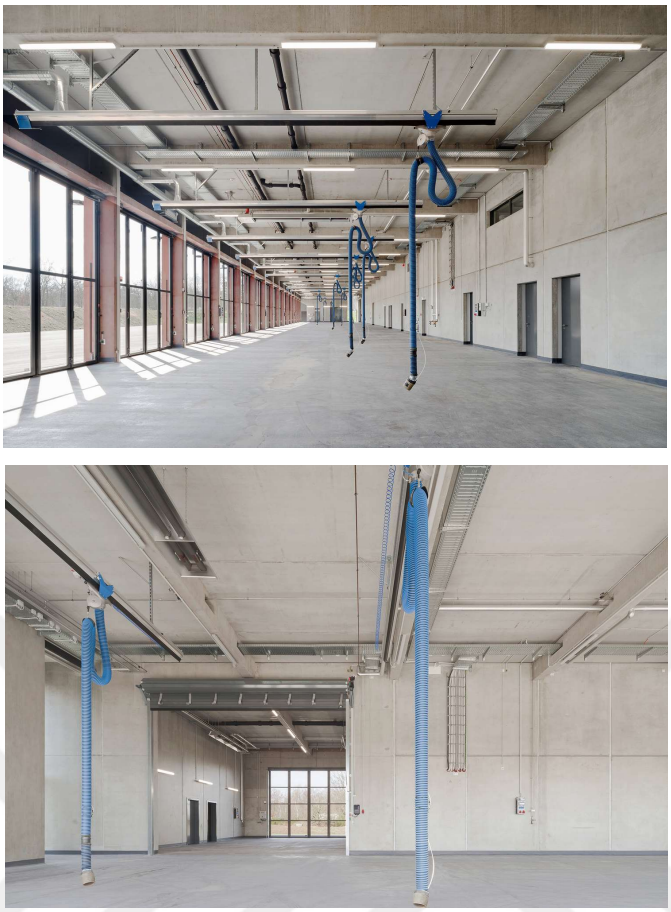
GERMERSHEIM İTFAİYE İSTASYONU, FİZİKSEL		
Yer	Almanya	
Mimar	Steimle Architekten	
Yıl	2023	
Alan	3640 m²	
İşlev	İtfaiye İstasyonu	
Kavram Tarama	İşlev, Kullanım	

Otoyola paralel olarak konumlandırılan yapı, kırmızı kumtaşı bloğunu ana malzemesi olarak ele alan iki katlı bir tasarımdır (Şekil 4.40). Basit ve kırmızı olan renkli beton kullanımı binanın diğer elemanlarını yapılandırmıştır [49].

Şekil 4.40 Yapının dış cephe dili [49].

Tasarım konsepti, itfaiye ekibinin artan görev çeşitliliğine ve teknolojik ekipmanlarında sürece dahil olmaya başlamasına yönelik bir cevap niteliği taşımaktadır. Bağımsız olarak varlığını sürdüren yapı, içerisinde bu soruna karşı esnek ve çok yönlü bir düzlem içermektedir. Bu düzlem farklı kullanımlara uyum sağlar ve ekibin dinamik çalışma döngüsüne yöneliktir. Esnek olan galerili mekan, yalnızca bir karşılama/fuaye alanı olarak değil aynı zamanda itfaiye ekibinin tarihi için bir sergileme alanı olarak hizmet etmektedir (Şekil 4.41). 18 park alanına sahip büyük araç sergisi mekan içerisinde ikincil bir işlev olarak değerlendirilmektedir [49].

Şekil 4.41 Yapıya ait esnek mekan [49].

Tüm bu kurgular ışığında istasyon yapısı içinde;

- *Kullanıcısı* sabit olmayan
- *Donatıları ve sınırları* sabit olan iki adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar istasyon için bir fuaye ve yapının tarihçesi için kurgulanan bir showroom alanlarıdır.

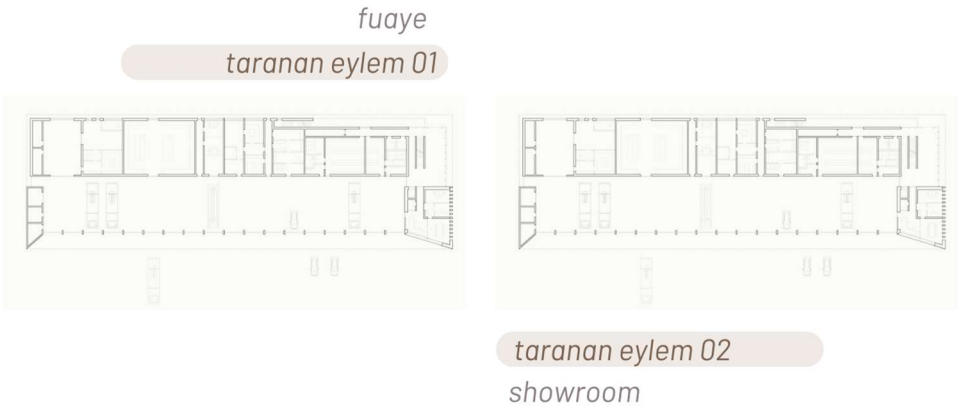
Mekansal Eylem Taramaları

Yapıya dair plan düzlemleri şekil 4.42'de aktarılmıştır.

Şekil 4.42 Yapıya dair planlar [49].

Yapı, Substrat Fabrikasına benzer bir mantıkla zemin kotunda çok yönlü bir mekana sahiptir. Esnek mimari tasarım anlayışıyla kurgulanan mekanda eylemsel ağda bir çeşitlenme söz konusudur (Şekil 4.43). Mekansal ağ burada fiziksel gereksinimlerden beslendiği için, kullanıcısıyla nispeten zayıf bir ilişkiye sahiptir. Kullanıcı mekandaki değişiklikleri hissedemez, mekansal algısını değiştirmek veya dönüştürmek zorunda kalmaz, mekana dönemsel olarak uğrar ve işleve uygun olarak mekanı deneyimler, buradan hareketle esnekliğin fiziksel gereksinimler odaklı mekanlardaki uygulanabilirliği pozitif olarak taranmıştır.

Şekil 4.43 Germersheim İtfaiye İstasyonu yapısının esnek mekansal eylem ağı [49] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

4.2.3.3 Uluslararası Aviva Stüdyoları, İngiltere

Yapıya dair genel detaylar tablo 4.9'da aktartılmıştır.

Tablo 4.9 Uluslararası Aviva Stüdyoları yapı künyesi.

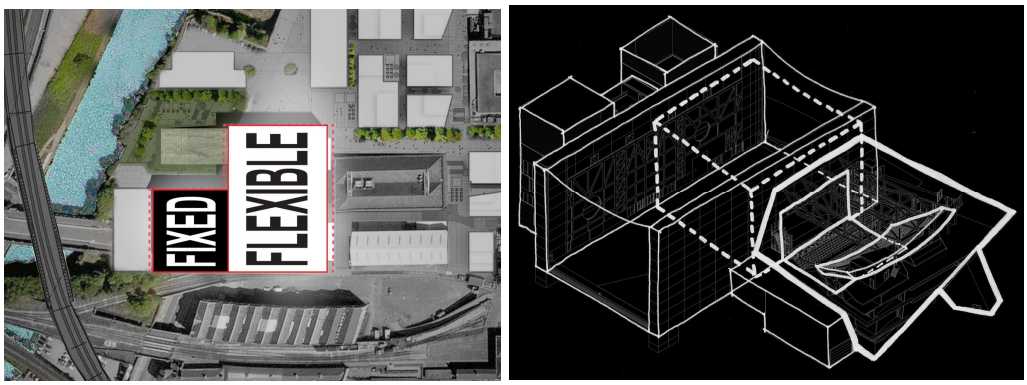
ULUSLARARASI AVİVA STÜDYOLARI, FİZİKSEL		
Yer	İngiltere	
Mimar	OMA	
Yıl	2023	
Alan	13350 m²	
İşlev	Karma Kullanım	
Kavram Tarama	İşlev, Kullanım	

Manchester Uluslararası Festivallerinin başlatıldığı yıldan beri şehirdeki binaların içerisinde gerçekleştirilmiştir. Manchester Şehir Meclisi, MIF için hem sanat performansları hemde diğer sergileme etkinlikleri için aynı anda hizmet edebilecek türde yeni bir sanat mekanı yaratmaya karar vererek bir yarışma başlatmış ve yarışma sonucunda OMA ekibinin önerisi kabul görmüştür (Şekil 4.44). MIF'in yeni evi olarak tanımlanan yapıda beton, oluklu metal cepheler, tuğla ve cam panelleri kullanılmıştır [50].

Şekil 4.44 Yapının çevreyle etkileşimi [50].

Yapı Irwell Nehri'ne doğru bir kamusal alan mekanı oluşturmaktadır. Fabrika iki binadan oluşmaktadır. Ana bina 21 metre yüksekliğinde esnek bir konteyner olarak düzenlenmiştir. Bu binada etkinlik için bir depo ve kullanıcılar tarafından uygun gördükleri şekilde ayarlanabilen çıplak bırakılmış bir alan içermektedir [50]. Yapı sabit bir mekan ile sabit olmayan bir esnek mekan karması olarak planlanmıştır (Şekil 4.45).

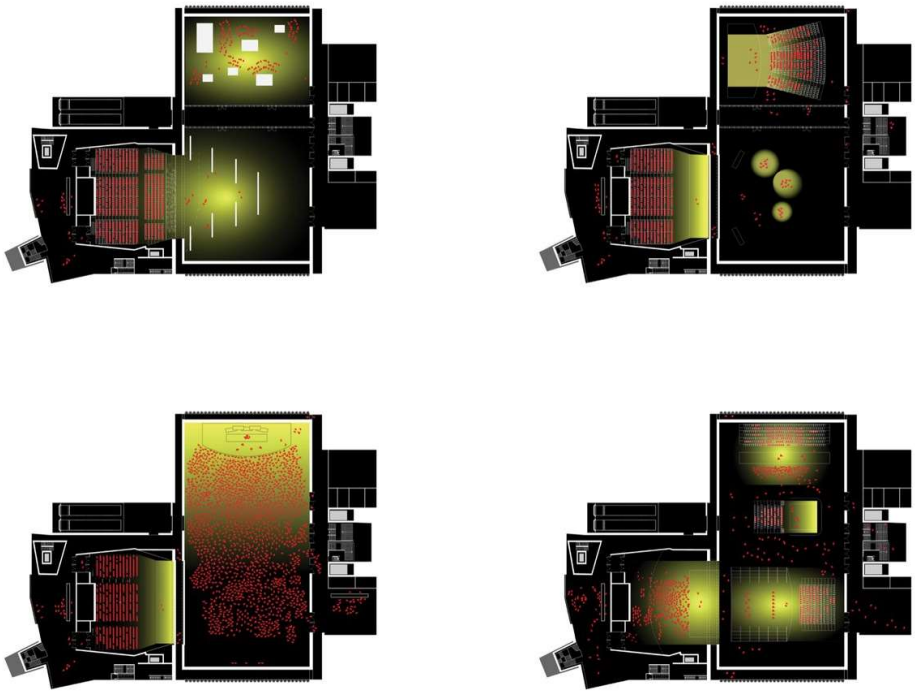
Şekil 4.45 Yapı kurgusu [50].

Yüksek boy hareketli akustik izolasyon sağlayan bölmeler aracılığıyla mekan bölünebilmektedir. Çeşitli etkinliklere hizmet eden 1.603 koltuklu bir oditoryum ile yapı işlevsel kurgusunu tamamlamaktadır [50].

Tüm bu kurgular ışığında stüdyo yapısı içinde;

- *Kullanıcısı ve donatıları* sabit olmayan,

- *Sınırları* sabit olan dört adet mekansal eylem taranmıştır. Bunlar çeşitli etkinliler için yapı içerisinde düzenlenmiş plan tipleridir (Şekil 4.46).

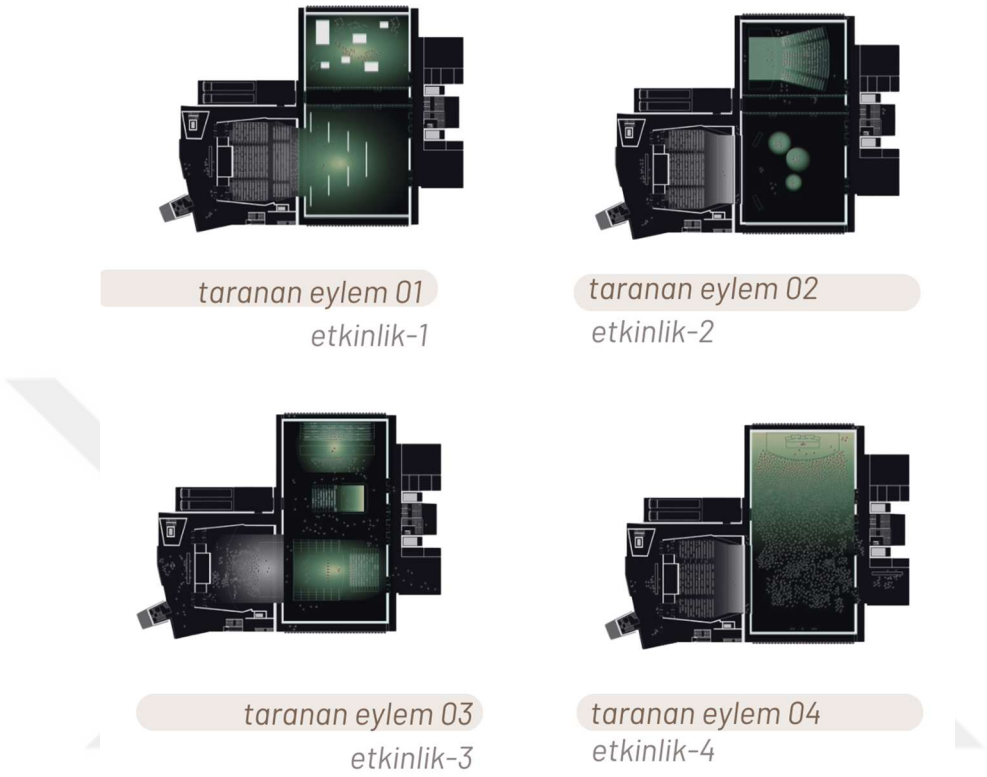
Şekil 4.46 Çeşitli esnek plan kurguları [50].

Yapı içerisinde çeşitli hizmetleri içeren tek bir bütüncül mekan mevcuttur. Festival içeriğine ve ihtiyacına göre mekan çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Amacı gereği festival mekanı olarak planlanan yapı sabit bir kullanıcıya sabit olmayıp, donatılar ve sınırlar açısından da bir çeşitlilik ağı içermektedir. İçerisinde birden fazla eylem ağı içeren mekan, eylemsel ağların çarpışması ile meydana gelmiştir.

Mekansal Eylem Taramaları

Aviva Stüdyoları yapısı, kullanıcısının gelip geçtiği bir mekan olarak tanımlanabilir. Kullanıcının mekandan beklentisi festival sürecinin olumlu geçmesi üzerinedir. Bu beklentiyi karşılamak adına yapı, minimum alandan maksimum verimi elde etmek üzere esneklik kurgusuyla çok çeşitli bir eylem yapısı oluşturmuştur (Şekil 4.47). Kullanıcı mekanın çok yönlülüğünü algılayamaz çünkü mekana sadece *değer,* bir konserde sadece sahne şartlarının ve ses sisteminin kalitesiyle ilgili bir gereksinim süreci yaşar. Buradan hareketle esnekliğin buna benzer karma kullanımlı yapılardaki uygulanabilirliği, kullanıcının mekandan

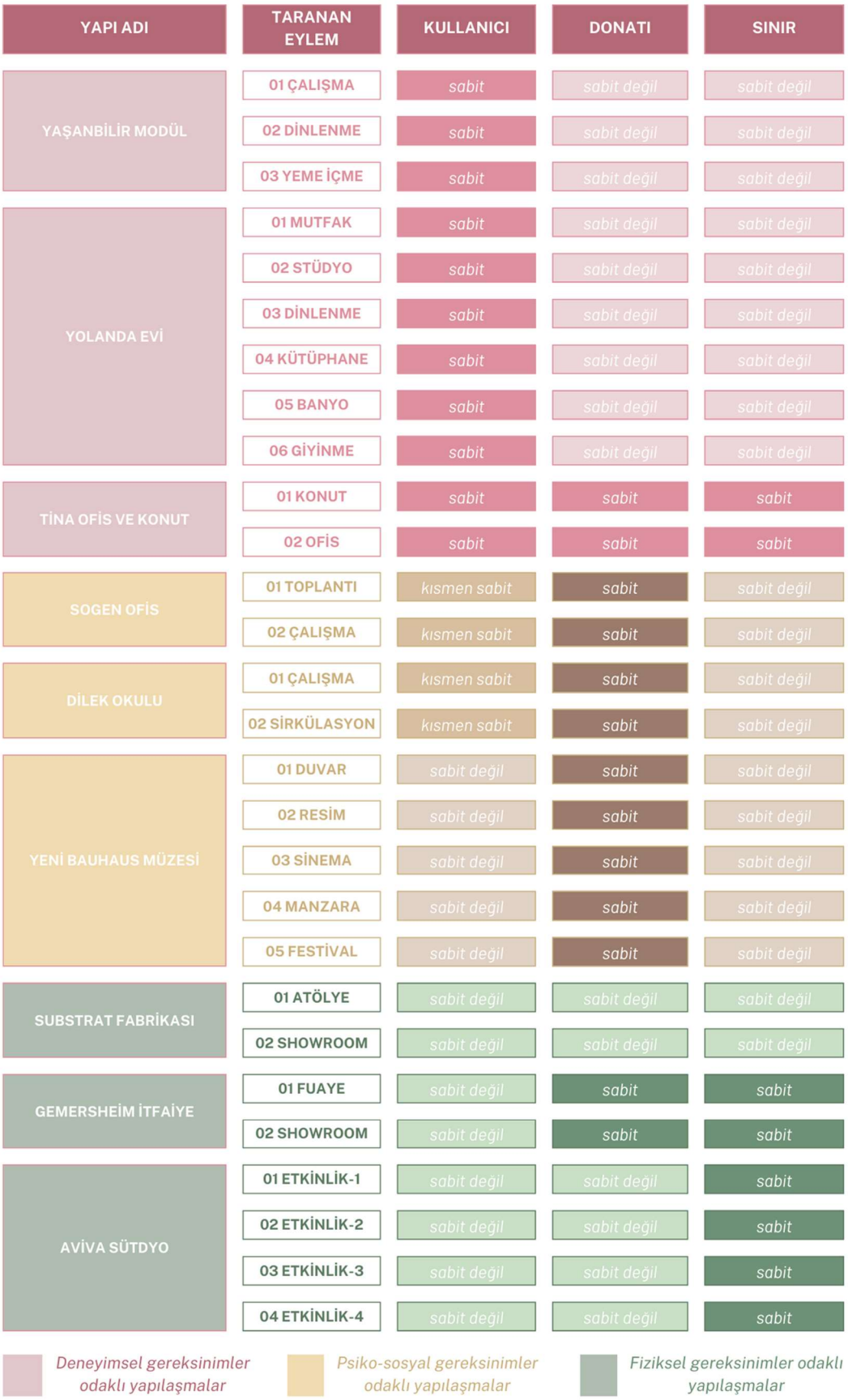
beklentisine esneklik aracılığıyla işlevsel ve akılcı bir çözüm getirdiği ve temelde zaten kullanıcının mekandan bir aidiyet hissini yaratmasını beklemediği için pozitif olarak taranmıştır.

Şekil 4.47 Uluslararası Aviva Stüdyoları yapısının esnek mekansal eylem ağı [50] (Ümran Aydın tarafından derlenmiştir.).

4.3 Yapılaşmalar Çerçevesinde Bulgular

Çalışmanın bu kısmında esneklik kurgusu içeren mekan düzlemlerinin mekansal eylem kavramıyla çarpışmaları sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Bahsi geçen değerlendirmeyi yapmak adına örneklem grubu içerisinde taranan eylemle ve esneklik bağlamında nitelikleri tablo 4.10'da ifade edilmiştir. Esneklik bağlamında nitelikler belirlenirken esnekliğin literatür taraması bir altlık olarak kullanılmıştır. Esnekliğin hangi durum ve koşullarda bir mekan içerisinde bahsedildiği kriterler olarak: *kullanıcı, donatı ve sınır* kavramları belirlenmiştir. Esnekliğin kavramsal özeti olarak nitelendirilen bu alt başlıklar ile taranan eylemler çakıştırılmış ve böylece kavramsal içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4.48 Çalışma bağlamında ele alınan yapılaşmalardaki taranan eylemler ve esneklik ilişkisi (Ümran Aydın).

Örneklem grubunu oluşturan fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel odaklı yapılaşmaların sınıflandırılmasıyla oluşturulan tabloda, mekanın biçimlenişine göre taranan eylemler ifade edilmiştir. Taranan eylemlerin esnekliğin hangi bileşenler ile mekana kazandırıldığı saptanarak mekanda var olan eylem ve esneklik kavramları bir veri tablosu olarak oluşturulmuştur. Buradan hareketle *eylemlerin esneklik karakteri* bir bulgu olarak ele alınmış ve çarpışmalar okunur hale gelmiştir. Esneklikle ilgili belirtilen alt kavramlar kullanıcı, donatı ve sınır olup; bazı kısımlarda eylemlerin kullanıcısıyla ilişkisi bağlamında kullanıcının sabit olan, kısmen sabit olan ve sabit olmayan durumları ele alınmıştır. Burada kullanıcının mekanla kurduğu ilişki, eylemi belirli zamanlarda, sürekliliği olmayan bir periyotta gerçekleştirmesi durumunda kısmen sabit, sürekli gerçekleştirilmesi durumunda sabit ve sıklığının çok az olması durumunda sabit değil olarak tanımlanmıştır. Tablo incelendiğinde, kullanıcı, donatı ve sınır kavramlarının mekanın eylemlerine göre bir akış oluşturduğu görülmektedir. Örneğin;

- Bir konut yapısında var olan eylemler olan yeme-içme, dinlenme, çalışma gibi alanlarda esneklik tavrı sabit kullanıcı ve sabit olmayan donatı, sınır bileşenlerini bulundurmaktadır. Buradan hareketle esneklik *deneyimsel gereksinimler* odaklı eylemlerde oluşma biçimini bu tür bir denklem ile elde etmektedir.
- *Psiko-sosyal gereksinimler* odaklı eylemlerde denklem içeriği bir değişim yaşamakta ve esneklik kurgusu sabit donatı, kısmen sabit olan kullanıcı ve sabit olmayan sınır bileşenleri ile oluşmaktadır.
- *Fiziksel gereksinimler* odaklı eylemlerde ise denklem içeriği yer değiştirmekte ve esneklik kurgusu sabit olmayan kullanıcı, donatı ve sabit olan sınır bileşenleri ile oluşmaktadır. Mekanın eylemsel etkinliğine göre esnekliğin oluşum faktörleri sabitliği tavır değiştirmektedir. Buradan hareketle tanımlanan mekansal eylemlerin esneklik oluşumu ile doğrudan bir etkileşimi olduğu okunabilmektedir.

Bu ayrıştırma neticesinde mekanın eylemsel grafiği ile esneklik etkileşim analizi kavramsal olarak irdelenmiştir. İrdelemenin ışığında, deneyimsel gereksinimler odaklı yapılaşmalarda esneklik karakterinin sabit olan bir kullanıcı profili ile esneklik kurgusunu oluşturması mekanın deneyim ve aidiyet odaklı yapısında esnekliğin kullanıcı tarafından yoğun bir şekilde

hissedilmesine sebebiyet vermektedir. Fiziksel gereksinimler odaklı yapılaşmalarda esneklik karakterinin sabit olmayan bir kullanıcı profili ile esneklik kurgusunu oluşturması mekanın biçimsel, görsel, işitsel ve ısısal gereksinimler odaklı yapısında esnekliğin kullanıcı tarafından çok yoğun olmayan bir şekilde hissedilmesine sebebiyet vermektedir. Psiko-sosyal odaklı yapılaşmalarda ise esneklik karakterinin kısmen sabit olan bir kullanıcı profili ile esneklik kurgusunu oluşturması mekanın sosyal ve davranışsal gereksinimler odaklı yapısında esnekliğin kullanıcı tarafından kısmen yoğun olan bir şekilde hissedilmesine sebebiyet vermektedir. Burada anlatılmak istenen düşünce şu şekilde ifade edilebilir: örneğin bir kullanıcı,

- Bir eve çok sıklıkta uğrar
- Bir okula kısmi sıklıkta uğrar
- Bir fabrika yapısına ise az sıklıkta uğrar.

Buradan hareketle mekandaki dönüşümleri mekanla kurduğu ilişkinin zayıflığına veya güçlülüğüne göre hissedebilir. Ev içerisindeki dönüşümleri her gün uğradığından güçlü bir şekilde hissederken, bir fabrika yapısındaki dönüşümleri her gün uğramadığı ve sadece gelip geçtiği bir yer olarak algıladığından güçlü bir şekilde hissedemeyebilir. Esneklik kurgusu mekanın kullanıcısıyla kurduğu durağan olmayan ilişki neticesinde çeşitlenmeye sebebiyet vermektedir. Tablodaki bulgularda tarama yoluyla ifade edilen bu mekan-kullanıcı ilişkisindeki zayıflık veya güçlülük durumları, esnekliğin mekanın eylemsel karakteri ile ilişkisini doğrudan açıklamaktadır. Bir yeme içme alanı, sabit kullanıcısı olan bir eylem olduğundan esnekliğe dair dönüşümler kullanıcı tarafından yoğun bir şekilde hissedilirken; bir etkinlik alanı, sabit kullanıcısı olmayan bir eylem olduğundan esnekliğe dair dönüşümler kullanıcı tarafından çok yoğun bir şekilde hissedilmeyebilmektedir.

Örneklem grubunun ışığında oluşturulan bu etkileşim tablosu tez kapsamında elde edilen bulguların bir ifadesidir. Esnek mekanların oluşum ve tasarım süreçlerinde mekanın eylemsel akışı, bir girdi olarak yer almakla birlikte mekanın esnek bir nitelik kazanmasında öncül olarak düşünülmelidir. Tezin bulgularını ifade eden tablo, sonuç ve tartışma kısımlarında bir altlık olarak değerlendirilmiştir.

5
SONUÇ, ÖNERİ VE TARTIŞMA

Mekan, insanın yaşam serüveni boyunca kullanıcısına hizmet eden bir süreç etkinliğidir. Kullanıcısıyla olan entegre tavrı, dönemsel mimari mekan oluşturma süreçlerini etkiye açık hale getirmiştir. Gerçekleşen birçok toplumsal olgu, bireysel dönüşümler, tüketici çeşitlenmeleri sonucunda mekan bir *harman* haline gelmekte ve kullanıcısına hizmet etmektedir. Mekanın tarih boyunca geçirdiği birden çok deneysel süreçler, mimari tasarım kuramı altında çeşitli mekan tanımları, ifadeleri ve sentezleri oluşturmuştur. Yakın tarihte teknolojinin gelişmesi, tüketici gereksinimlerinin çeşitlenmesi gibi durumlar sonucunda mekan etkinliği yeniden boyut değiştirmiş ve anlam kazanmıştır. Teknolojinin çağdaş mimarlıkla entegre olarak ortaya koyduğu esnek mekan düzeneği, yakın tarihte kullanıcısının kent ölçeğinden yapı ölçeğine kadar çeşitli mekanlarda deneyimlediği bir olgu haline gelmiştir. Çalışma bu durumdan hareketle yakın zamanda kullanıcının mekan etkinliğine dahil olan bu esneklik kurgusuna eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak, *"uygulanabilirliğine"* dair bir altlık oluşturmayı hedeflemiştir.

Esnekliğin mekansal düzeydeki sonuçlarına bakabilmek adına, çalışma bağlamında mekan tanımı yeniden ele alınmıştır. Mekanın bir sonuç değil bir süreç olarak ele alınması gerektiği ön görüldüğünden, mekanın oluşumuna ve oluşumunda etkili olan bileşenler sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmanın bir neticesi olarak, sayısal verilerden meydana gelen bir boşluğun veya hacmin, kullanıcısı için anlam ifade eden bir mekana veya yere dönüşümünde ne tür etmenlerin etkili olduğu kategorize edilerek aktarılmıştır. Fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel gereksinimler olarak 3 başlıkta ele alınan dönüşüm sürecinde çeşitli alt başlıklarla hacmin mekana devinimi ifade edilmiştir. Bahsi geçen devinim mekansal eylem olarak ele alınmış ve çalışma kapsamında temel altlık olarak değerlendirilmiştir. Mekansallaşma süreçleri sonucunda ortaya çıkan mekanlar oluşum biçimlerine göre sınıflandırılmış ve bir örneklem grubu meydana getirmiştir. Oluşum biçimleri; mekanın fiziksel gereksinimlere, psiko-sosyal gereksinimlere veya deneyimsel gereksinimlere verdiği önceliğe göre kategorize edilmiştir.

Bu bağlamda, kullanıcının fiziksel gereksinimlerine hitap eden mekanlar olarak daha çok konunun *niceliksel* yönüne ağırlık veren plan düzlemleri ele alınmıştır: *itfaiye istasyonu, fabrika, karma kullanım yapısı…* Bu tür mekanlarda kullanıcının mekandan temel beklentisi *fiziksel* gereksinimlerini öncelikli olarak karşılayabilmesidir.

Psiko-sosyal gereksinimlere hitap eden mekanlar olarak daha çok konunun *iletişimsel* yönüne ağırlık veren plan düzlemleri ele alınmıştır: *eğitim, ofis, kamu yapısı…* Bu tür mekanlarda kullanıcının mekandan temel beklentisi *sosyalleşme* gereksinimlerini öncelikli olarak karşılayabilmesidir.

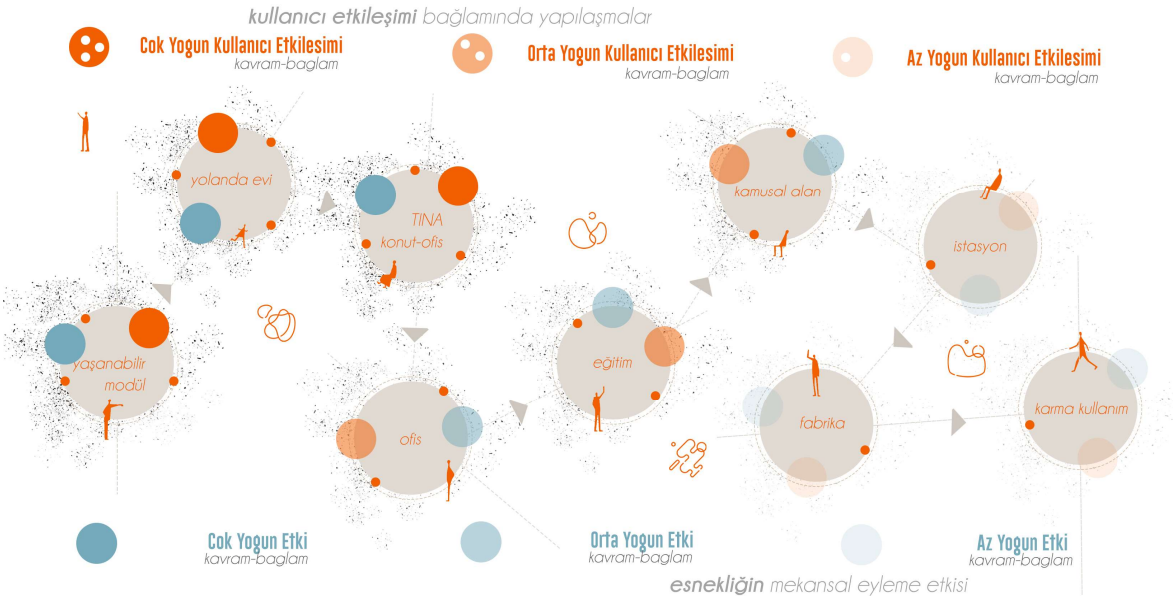
Deneyimsel gereksinimlerine hitap eden mekanlar olarak daha çok konunun *aidiyet* yönüne ağırlık veren plan düzlemleri ele alınmıştır: *yaşanabilir modül, ev, karma ofis-konut yapısı…* Bu tür mekanlarda kullanıcının mekandan temel beklentisi *ait olma* gereksinimini öncelikli olarak karşılayabilmesidir.

Yöntem olarak seçilen örneklem grubunun oluşturulmasıyla birlikte, çeşitli mekan oluşum biçimleri üzerinden esneklik taramaları gerçekleştirilmiştir. Esnekliğin alt bileşenleri olarak kullanıcı, sınır ve donatı kavramları saptanmıştır. Bahsi geçen kavramlar üzerinde esnekliğin mekanlardaki karşılığı işaretlenmiştir. Genel kurguda bakıldığında;

- *deneyimsel gereksinimler* odaklı mekanlar genel hatlarıyla sabit bir kullanıcı, sabit olmayan bir sınır ve donatı;
- *psiko-sosyal gereksinimler* odaklı mekanlar genel hatlarıyla kısmen sabit olan bir kullanıcı, sabit olan bir donatıya ve sabit olmayan bir sınır;
- *fiziksel gereksinimler* odaklı mekanlar ise genel hatlarıyla sabit olmayan bir kullanıcı, bir donatı ve sabit olan bir sınır anlayışına sahiptir.

Taranan eylemlerde okunduğu ve görüldüğü üzere, mekanın oluşma biçimi ile esnekliğin oluşma biçimi bir etkileşim ağı içermektedir. Çalışma kapsamında taranan eylemlerin esneklik karakterlerine dair elde edilen sonuçlar neticesinde mekanın kullanıcısıyla olan etkileşimi bağlamında *uygulanabilirlik* durumları bir tartışma durumu olarak ele alınmıştır. Değerlendirilmeler bahsi geçen bu kurgu altığında kendini ifade eden bir tavra sahiptir. Esnek mekanların mekansal eylem taramaları sonucunda vurgulanan eylem çeşitlenmeleri şu şekilde ifade edilmiştir;

- Deneyimsel gereksinimler odaklı yapılarda kullanıcısı mekan içerisinde sabit verilerden anılar var edebilmesi, kalıcı ögeler aracılığıyla mekana dair aidiyet hissini oluşturması sebebiyle esnekliğin bu tür yapılarda eylemsel çeşitlenmede mekan algısını *radikal* bir şekilde değişikliğe uğratabileceği taranmıştır. Mekansal eylem, yoğun kullanıcı etkileşimi sebebiyle *köklü* bir çeşitlenme süreci yaşayabilmektedir.
- Psiko-sosyal gereksinimler odaklı yapılarda kullanıcı mekan içerisinde iletişim gücünü ön plana çıkartması, mekanda çevresiyle davranışsal bir etkileşim kurması sebebiyle esnekliğin bu tür yapılarda *anlamsal* bir değişiklik algısı yaratabileceği taranmıştır. Mekansal eylem, kısmen yoğun olan kullanıcı etkileşimi sebebiyle mekana *çok yönlü anlam katabilen* bir çeşitlenme süreci yaşayabilmektedir.
- Fiziksel gereksinimler odaklı yapılarda kullanıcı mekan içerisinde niceliksel duyularına karşılık araması sebebiyle esnekliğin bu tür yapılarda köklü bir değişiklikten ziyade *işlevsel* bir eylemsel değişiklik oluşturabileceği taranmıştır. Mekansal eylem, yoğun olmayan kullanıcı etkileşimi sebebiyle *işlevci ve akılcı* bir çeşitlenme süreci yaşayabilmektedir.

Şekil 5.1 Esneklik ve mekansal eylem etkileşiminin kullanıcı bağlamındaki yeri (Ümran Aydın).

Yöntem olarak belirlenen kavramsal içerik analizi, son 10 yılda hayata geçirilen yapılaşmalar arasından eyleme göre bir sınıflandırma yapılarak seçilen örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Taramalar sonucunda esnekliğin mekansal eylemler ile çarpışması sonucunda ne tür izlenimlerin ortaya çıktığı irdelenmiştir. Esnekliğin bir getirisi olarak mekan içerisinde çeşitlenen eylemler sonucunda kullanıcının mekansal algısında da benzer yönde çeşitlenmeler olduğu sonucuna varılmıştır (Şekil 5.1).

Örneklem grubu içerisinde fiziksel, psiko-sosyal ve deneyimsel odaklı yaklaşımlara göre seçilen yapılaşmalar üzerinde okunduğu üzere, esneklik durumu mekanın eylemsel çeşidine göre bir katmanlaşma grafiği çizmektedir. Bahsi geçen bu grafikle birlikte esnekliğin, mekanın eylemsel çeşidine göre şekillendiği ve bu durum ışığında kullanıcı algısında bir çeşitlenmeye veya katmanlaşmaya sebebiyet verdiği okunmuştur. Esnekliğin mekana kattığı çeşitlenme durumu ise mekanın eylemsel altlığına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Deneyimsel odaklı mekanlarda, kullanıcı algısı ve aidiyet meselesi ön plana çıkan bir bileşen olduğundan katmanlaşma durumu baskın bir şekilde okunur ve hissedilir durumdayken, fiziksel ve psiko-sosyal odaklı mekanlarda, esnekliğin mekana kazandırdığı eylemsel çeşitlenme durumu kullanıcı algısında daha keskin olmayan bir tavır sergilemektedir. Burada esas bileşen kullanıcı olup, esneklik mekan üzerindeki eylemsel çeşitlenmesini bu bileşen üzerinden yürütmekte ve tetiklemektedir.

Esneklik kavramının mekan üzerindeki etkisine ve sonuçlarına bir bakış açısı kazandırma amacı olan çalışma, öncelikle mekanı çerçevelemek adına eylem kurgusunu tanımlamıştır. Mekansal eylemin esneklik kavramı ile çarpışmasının bir neticesi olarak çeşitli örnekler üzerinden taramalar yaparak bulgular elde etmiştir. Taramalar sonucunda, esnek mekanlarda mekansal eylemin uğradığı dönüşüm ve çeşitlenme durumu, mekanın kullanıcısıyla olan etkileşiminin yoğunluğuna bağlı olarak bir tavır sergilemektedir. Buradan hareketle esnek mekanın tasarım süreçlerinde, mekanın kullanıcısıyla olan etkileşimini ve mekanın eylem çeşidini başlıca bir tasarım kriteri olarak ele alma durumu tez kapsamında önerilmektedir. Geleceğe yönelik esnek mekan çalışmalarında mekanın eylemsel kurgusu ve esnekliğin hangi bileşenler aracılığıyla kurgulanacağı hususlarının etkileşim

içerisinde olması durumunun bir tasarım girdisi olarak ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Mekanın eylemsel grafiği esneklik oluşumunu doğrudan etkilemekte ve bu sebeple esneklik mekanın eyleminden bağımsız olarak mekana entegre edilemeyen bir bileşen olarak taranmıştır. Esneklik özelliği mekanın eylemiyle bir bütün elde etmekte ve buradan hareketle mekanın kullanıcı algısında bu yönde bir etki oluşturacağı öngörüldüğünden, esnek mekan oluşum süreçlerinde geleceğe yönelik tasarımların bu bakış açısıyla oluşturulması, mimari tasarım etkinliğinde bu yönde bir bileşenin bir girdi olarak yer alması mekanın algısal ve sosyal sürdürülebilirliği açısından çalışma kapsamında bir öneri olarak sunulmuştur. Mekanın esneklik kurgusu, eylem ağına bağımlı olarak düşünüldüğünde mekanın kullanıcı tarafından deneyimlenme potansiyelinin güç kazanacağı çalışmanın temel çıktısı olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Z. Andiç, *Türkiye'de 'Açık Ev' Uygulaması Olanaklarının İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1999.

[2] N. Uzel, *Esnek ve Adapte Olabilir Konutlar İçin Değerlendirme Rehberi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2001.

[3] T. Schneider ve J. Till, "Flexible housing: Opportunities and limits, " Architectural Research Quarterly, 2005.

[4] M. Çakmakcı ve S. Yıldız, "Çocuğun Odası ile İlişkisinin Esneklik Kavramı Üzerinden İncelenmesi, " *bāb Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, cilt 3, no. 1, 2022.

[5] Ö. İslamoğlu, *Okullarda Esneklik Stratejilerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Yöntem Önerisi*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2014.

[6] M. Bozdayı, *Geleneksel Anadolu Konutundaki Oda Kavramının Çağdaş Konut Tasarımında Modül Kavramı Olarak Değerlendirilmesi,* Sanatta Yeterlilik/Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.

[7] Ö. Özturan, "Teknolojik Gelişmelerin İç Mekan Biçimlenişine Etkisi," %1 içinde *Tasarımda Genç Bakışlar Sempozyumu*, İstanbul, Türkiye, 2010.

[8] G. Öcal, *Konut İç Mekan ve Donatı Elemanlarında Esnek ve Değiştirilebilir Tasarım Yaklaşımları,* Yüksel Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

[9] Ö. Küçükerman, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 2. basım, 1985.

[10] İ. Bilgin, Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

[11] Ö. İslamoğlu ve G. Usta,"Mimari Tasarımda Esneklik Yaklaşımlarına Kuramsal Bir Bakış," *Turkish Online Journal of Design Art and Communication,* cilt 8, no. 4, pp. 673-683, 2018.

[12] "Dom-Ino House, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Dom-Ino_House.

[13] "Rietveld Schröder Evi / Gerrit Rietveld, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.arkitektuel.com/rietveld-schroder-evi/.

[14] "Rietveld Schröder Evi / Gerrit Rietveld, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/99698/ad-classics-rietveld-schroder-house-gerrit-rietveld.

[15] A. Colquhoun, "Centraal Beheer, " Mimari Eleştiri Yazıları, İstanbul, Şevli Vanlı Mimarlık Vakfı, 1990, p. 102.

[16] "Centraal Beheer Office Building, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.smow.com/blog/2021/11/officetour-milestones-the-centraal-beheer-office-building-by-herman-hertzberger/the-centraal-beheer-office-building-herman-hertzberger-apeldoorn-polyvalence/.

[17] S. Başgül, "Nakagin Kapsul Kulesi, " 2017. [Çevrimiçi]. Available: https://www.arkitektuel.com/nakagin-kapsul-kulesi/.

[18] "Nakagin Kapsül Kulesi, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Nakagin_Capsule_Tower.

[19] "Sendai Mediatheque, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Sendai_Mediatheque.

[20] "Sendai Mediatheque, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/118627/ad-classics-sendai-mediatheque-toyo-ito.

[21] "Atelier Gardens TON1 / MVRDV, " Erişim Tarihi 06.09.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/990153/atelier-gardens-studio-1-mvrdv.

[22] H. Z. Altınok, *Belirsizlikten Doğan Esneklik Kavramının Konut İç Mekan ve Donatı Elemanları Tasarımına Etkileri,* Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ünversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007.

[23] M. Yüksel, "Tren Bakım Atölyesinden Çağdaş Sanat Dergilerine: Cermodern, " 2017. [Çevrimiçi]. Available: http://www.gazetebilkent.com/kultur-sanat/615/tren-bakim-atolyesinden-cagdas-sanat-sergilerine-cermodern/.

[24] T. Schneider ve J. Till, Flexible Housing, Oxford: Architectural Press Elsevier Linancre, 2007.

[25] Z. Bayram, *İşlevsellik ve Esneklik Bağlamında Konut İç Mekan Tasarımında Mobilya Kullanımı,* Yüksel Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

[26] N. Çağlar ve Z. Utkutuğ, "Mimarlıkta Çağın Ruhunu Yaklamak: Yüksek Teknoloji Yapıları, " Bina Yapımında Güncel Yaklaşımlar Sempozyumu, İstanbul, 1995.

[27] Ö. Deniz, "Çok Katlı Konutlarda Değişebilirlik Sağlama Stretejisi; Yapı Elemanlarının Hiyerarşik Organizasyonu Yaklaşımı, " *Tasarım Kuram Dergisi*, pp. 115-129, 2003.

[28] D. F. Çetin, *Mimari Tasarımda Belirsizlik: Esneklik / Uyabilirlik İhtiyacının Kaynakları ve Çözümü Üzerine Bir Araştırma,* Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1999.

[29] F. Yürekli, Mimari Tasarımda Belirsizlik: Esneklik / Uyabilirlik İhtiyacının Kaynakları ve Çözümü Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1983.

[30] Ö. Ş. Deniz, *Çok Katlı Konut Tasarımında, Kullanıcıların Esneklik Taleplerini Karşılayacak Yapı Elemanlarının Seçimine Yönelik Bir Karar Verme Yaklaşımı,* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1999.

[31] H. Tokgöz ve Y. Koçak, "Modüler Koordinasyonun Bina Tasarımına Uygulanması, " *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, pp. 83-92, 2009.

[32] F. B. Künyeli, *Eğitim Yapılarının "Esneklik" Bağlamında Değerlendirilmesi:* Kayseri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2018.

[33] A. H. Maslow, "A Theory of Human Motivation, " Psychological Review, cilt 50, no. 4, pp. 370-396, 1943.

[34] S. Erdoğan*, Hacim Tasarım Kriterlerinin İşlevsellik Bağlamında Araştırılması,* Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2009.

[35] E. F. Arcan ve F. Evci, Mimari Tasarıma Yaklaşım 1: Bina Bilgisi Çalışmaları, İstanbul: Tasarım Yayın Grubu, 1999.

[36] S. Onur, *Mobilya Biçimlenişine Etki Eden Faktörler ve Tasarımcı Kullanıcı Faktörü Üzerine Bir Yöntem Önerisi*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2000.

[37] J. Dewey, Experience and Nature, New York: Dover Publications, 1958.

[38] Y. F. Tuan, Topophilia A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values, New York: Columbia University Press, 1974.

[39] Y. F. Tuan, Space and Place: The Perspective of Experience, Minneapolis: University of Minessota Press, 1990.

[40] M. Marleau-Ponty, Algılanan Dünya, Ankara: Metis Yayıncılık, 2014.

[41] D. Seamon, "Body-Subject, Time-Space Routines, And Place-Ballets, " %1 içinde The Human Experience Of Space And Place, New York, Routledge, 1980, p. 148.

[42] "Yaşanabilir Modül, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/997414/habitable-module-iwi-juan-ruiz-plus-amelia-tapia.

[43] "Yolanda Evi, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/566605/pkmn-architectures-builds-transformer-house-studio-in-madrid.

[44] "Esnek Ofis ve Konut Binası, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/997787/tina-flexible-office-and-residential-building-studio-sozia.

[45] "SOGEN Ofis, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/1008289/sogen-office-yuragi-architects.

[46] "Dilek Okulu, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/891464/wish-school-grupo-garoa.

[47] "Yeni Bauhaus Müzesi, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.behance.net/gallery/29294457/The-New-Bauhaus-Museum.

[48] "Substrat Fabrikası, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/872046/substrate-factory-ayase-aki-hamada-architects.

[49] "Germersheim İtfaiye İstasyonu, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/1008449/germersheim-fire-station-

service-facility-north-steimle-architekten?ad_source=search&ad_medium=projects_tab.

[50] "Uluslararası Aviva Stüdyoları, " Erişim Tarihi 20.11.2023. [Çevrimiçi]. Available: https://www.archdaily.com/1008504/factory-international-aviva-studios-oma.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

1. Ü. Aydın ve H. Düzgün Bekdaş, "Esnek Mekanda Kimlik Taramaları: Konut Düzleminde Bazı Okumalar," *Mimarist*, Sayı 79, 2024.